

3

Demografie

rok 2013

ročník 55

revue pro výzkum
populačního vývoje

Terezie Štyglerová – Michaela Němečková
Populační vývoj v České republice v roce 2012

Ladislav Rabušic – Beatrice Chromková Manea
Velikost rodiny – postoje, normy a realita

ČLÁNKY | ARTICLES

- 189 Terezie Štyglerová**
Populační vývoj v České republice v roce 2012
Population Development of the Czech Republic in 2012
- 208 Ladislav Rabušic – Beatrice Chromková Manea**
Velikost rodiny – postoje, normy a realita
Family Size – Opinions, Norms and Reality

DISKUZE | DISCUSSION

- 220 Josef Kotýnek**
Úroveň vzdělání obyvatelstva ČR a její zjišťování v širších souvislostech
The Level of Education in the Czech Republic in a Wider Context
- 224 Michaela Kleňhová**
Odpovídá úroveň znalostí a dovedností dosaženému vzdělání a jak je možné znalosti a dovednosti měřit?
Do Knowledge and Skill Levels Match Completed Education and How to Measure Knowledge and Skills?
- 228 Jakub Fischer**
K vybraným problémům statistického zachycení úrovně vzdělání a vzdělávání populace
Selected Aspects of the Statistical Representation of the Level of Education and the Education of the Population

SČÍTÁNÍ LIDU | POPULATION CENSUS

- 231 Tereza Krausová**
Cizinci v České republice
Foreign Citizens in the Czech Republic

RECENZE | BOOK REVIEWS

- 237 Drahomíra Dubská**
Koncepty, teorie a měření kvality života
The Concepts, Theories and Measurement of Quality of Life

ZPRÁVY | REPORTS

- 239** XLIII. konference České demografické společnosti
43rd Conference of the Czech Demographic Society
- 241** Seminář For Fertility 2013
For Fertility Seminar 2013
- 241** Regionální pracoviště sčítání ČSÚ ukončila svoji činnost
Closure of the CZSO's Regional Census Offices
- 243** Nejnovější projekce ČSÚ
Most Recent Projections of the CZSO

PŘEHLEDY | DIGEST

- 244 Radek Havel**
Pohyb obyvatelstva České republiky ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 2012; Pohyb obyvatelstva České republiky podle krajů a okresů v roce 2012
Population and Vital Statistics of the Czech Republic 2012: Towns with more than 20,000 Inhabitants; Population and Vital Statistics of the Czech Republic 2012: Regions and Districts

BIBLIOGRAFIE | BIBLIOGRAPHY

Názory autorů se nemusí vždy shodovat se stanovisky redakční rady.

The opinions of the authors do not necessarily reflect those of the editorial board.

**Demografie je recenzovaný odborný časopis.
Demografie is a peer-reviewed journal.**

POPULAČNÍ VÝVOJ V ČESKÉ REPUBLICE V ROCE 2012

Terezie Štyglerová – Michaela Němečková

POPULATION DEVELOPMENT OF THE CZECH REPUBLIC IN 2012

Abstracts

This article describes the demographic situation in the Czech Republic in 2012 and evaluates it in the context of development since 2005, focusing mainly on the last year-on-year change. The study analyses the decelerating pace of population growth, the process of changing age and marital status structures towards population ageing and the growing share of unmarried. It examines the continuing decreases in nuptiality and mortality, the decline in the divorce rate in the last two years since peaking in 2010 and the stagnation of fertility after its rise in 2002–2008. Migration and abortion rate are also discussed.

Keywords: demographic development, population, age structure, nuptiality, divorce, fertility, abortion, mortality, migration, Czech Republic

Demografie, 2013, 55: 189–207

ÚVODEM

Rok 2012 byl druhým rokem intercenzální demografické bilance vycházející z definitivních výsledků sčítání lidu, domů a bytů, které se uskutečnilo ke dni 26. 3. 2011. I když hlavním třídícím kritériem dat ze SLDB 2011 z pohledu pobytu je obvyklý pobyt, každoroční demografická statistika zůstala založená na administrativním pobytu, tj. na trvalém pobytu, u cizinců rovněž na dlouhodobém či přechodném pobytu a povoleném pobytu azylanta.

Největší relativní změnou základních souhrnných ukazatelů demografického vývoje mezi roky 2011 a 2012 bylo zmenšení populačního přírůstku, a to jak díky výrazně nižší kladné bilanci přirozené měny, tak i zahraničního stěhování (v důsledku vyššího počtu vystěhovalých). Od července 2012 však došlo ke změně zdroje pro sestavování statistiky stěhování cizinců Českým statistickým úřadem, a to z Informačního systému evidence obyvatel Ministerstva vnitra (ISEO) na Cizinecký informační systém vedený Ředitelstvím služby cizinecké policie (ŘSCP bylo poskytovatelem dat již v letech 2001–2008). Důvodem bylo naplnění základních registrů a jejich uvedení v ostrý provoz od 1. 7. 2012, kdy se v této souvislosti změnilly subjekty podléhající evidenci v ISEO a jsou v něm vedeny již

pouze údaje o občanech ČR nebo cizincích, kteří jsou matkou, otcem, příp. jiným zákonným zástupcem, manželem, registrovaným partnerem nebo dítětem státního občana České republiky. Tato změna zdroje velmi pravděpodobně statistiku ovlivnila, v měsíčních datech je zlom zřejmý. Oproti předchozímu roku byly v roce 2012 evidovány jak vyšší počty přistěhovalých (o 7,7 tisíce), tak zejména vystěhovalých (o 14,3 tisíce). Výsledkem byl pak přírůstek zahraniční migrace ve výši 10,3 tisíce, který byl o 6,6 tisíce nižší než v roce 2011.

Počet živě narozených převýšil počet zemřelých pouze o 0,4 tisíce osob, přirozený přírůstek byl po období úbytků z let 1994–2005 zaznamenán sice již sedmým rokem v řadě, nicméně jeho výše poslední dva roky byla již o řád nižší než v letech 2007–2010. V roce 2012 bylo důvodem zvýšení počtu zemřelých, o rok dříve významný pokles počtu živě narozených. Na základě tohoto vývoje a dat za 1. čtvrtletí 2013 lze poměrně realisticky předpokládat, že přirozený přírůstek se v roce 2013 změní v úbytek. Celkem se v roce 2012 počet obyvatel České republiky zvýšil na 10 516,1 tisíce, o 10,7 tisíce. Oproti roku 2011 se jednalo o přírůstek o více jak čtyřicet procent nižší.

Počet sňatků v roce 2012 zůstal na úrovni roku předcházejícího (45,2 tisíce), resp. byl nepatrně vyšší,

úroveň sňatečnosti svobodných se však dále snížila na 53,2 % mužů a 60,6 % žen uzavírajících první sňatek před dovršením padesátého roku věku. Klesla i sňatečnost rozvedených. Průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku byl opět meziročně o něco vyšší, rostoucí trend je v posledních letech ale výrazně pomalejší. Pozitivní vývoj v posledních dvou letech nastal v případě úrovně rozvodovosti. Zatímco za nižšími počty rozvodů stojí i nižší počty sňatků uzavřených v předchozích letech, ze kterých se aktuálně při nejvyšší míře rozvodovosti podle délky trvání manželství generují nejvyšší počty rozvodů, snížení úhrnné rozvodovosti ukazuje na samotný pokles intenzity rozvodovosti na úroveň o desetiletí zpátky (44 % v roce 2012). Počty narozených se v roce 2012 snižovaly již čtvrtým rokem, rozdíl oproti roku 2011 byl ale minimální. Ve srovnání s rokem 2011 byla však mírně vyšší úhrnná plodnost

(o dvě setiny), nicméně úroveň z let 2008–2010 překonána ani dorovnána nebyla a její hodnota 1,45 dítěte je blízká hodnotě z roku 2007 (1,44 dítěte). Poslední údaj o úrovni plodnosti v České republice tak spíše než její opětovné oživení signalizuje stagnaci, jejíž jednou z příčin by mohla být pokračující ekonomická krize, setrvávající nepříliš příznivá situace v oblasti prorodinné politiky (např. porodné pouze na první dítě a jen pro ženy s nízkým příjmem, pokračující nedostatek cenově dostupných jeslí a školek) či další posun zakládání rodiny do vyššího věku. Průměrný věk žen při narození dítěte bez ohledu na jeho pořadí i při narození prvního potomka se meziročně shodně zvýšil o jednu desetinu roku, na 29,8, resp. 27,9 roku. O 1,6 procentního bodu narostl podíl dětí narozených mimo manželství, když v roce 2012 na nevdané ženy připadlo 43,4 % živě narozených dětí. Zvýšení počtu

Tab. 1: Pohyb obyvatel v letech 2005–2012

Population and vital statistics in 2005–2012

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Absolutně								
Živě narození	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153	108 673	108 576
Zemřelí	107 938	104 441	104 636	104 948	107 421	106 844	106 848	108 189
z toho do 1 roku věku	347	352	360	338	341	313	298	285
Sňatky	51 829	52 860	57 157	52 457	47 862	46 746	45 137	45 206
Rozvody	31 288	31 415	31 129	31 300	29 133	30 783	28 113	26 402
Potraty celkem	40 023	39 959	40 917	41 446	40 528	39 273	38 864	37 733
z toho UPT	26 453	25 352	25 414	25 760	24 636	23 998	24 055	23 032
Přistěhovalí	60 294	68 183	104 445	77 817	39 973	30 515	22 590	30 298
Vystěhovalí	24 065	33 463	20 500	6 027	11 629	14 867	5 701	20 005
Přirozený přírůstek	-5 727	1 390	9 996	14 622	10 927	10 309	1 825	387
Přírůstek stěhováním	36 229	34 720	83 945	71 790	28 344	15 648	16 889	10 293
Celkový přírůstek	30 502	36 110	93 941	86 412	39 271	25 957	18 714	10 680
Počet obyvatel (k 1. 7.) *)	10 234 092	10 266 646	10 322 689	10 429 692	10 491 492	10 517 247	10 496 672	10 509 286
Na 1 000 obyvatel								
Živě narození	10,0	10,3	11,1	11,5	11,3	11,1	10,4	10,3
Zemřelí	10,5	10,2	10,1	10,1	10,2	10,2	10,2	10,3
Sňatky	5,1	5,1	5,5	5,0	4,6	4,4	4,3	4,3
Rozvody	3,1	3,1	3,0	3,0	2,8	2,9	2,7	2,5
Potraty celkem	3,9	3,9	4,0	4,0	3,9	3,7	3,7	3,6
z toho UPT	2,6	2,5	2,5	2,5	2,3	2,3	2,3	2,2
Přistěhovalí	5,9	6,6	10,1	7,5	3,8	2,9	2,2	2,9
Vystěhovalí	2,4	3,3	2,0	0,6	1,1	1,4	0,5	1,9
Přirozený přírůstek	-0,6	0,1	1,0	1,4	1,0	1,0	0,2	0,0
Přírůstek stěhováním	3,5	3,4	8,1	6,9	2,7	1,5	1,6	1,0
Celkový přírůstek	3,0	3,5	9,1	8,3	3,7	2,5	1,8	1,0

Pozn.: *) Od roku 2011 údaje vycházejí z definitivních výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011.

Tab. 2: Základní souhrnné ukazatele populačního vývoje v letech 2005–2012

Main aggregated indicators of demographic development in 2005–2012

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Prvosňatečnost mužů (%)	62,8	62,9	64,5	59,6	56,1	54,9	53,5	53,2
Prvosňatečnost žen (%)	69,1	69,7	71,1	66,1	62,7	61,6	61,0	60,6
Průměrný věk mužů při 1. sňatku	30,8	31,0	31,2	31,4	32,0	32,2	32,2	32,3
Průměrný věk žen při 1. sňatku	28,1	28,4	28,6	28,8	29,2	29,4	29,6	29,6
Úhrnná rozvodovost (%)	47,3	48,7	48,7	49,6	46,8	50,0	46,2	44,5
Průměrná délka trvání manželství do rozvodu	12,2	12,0	12,3	12,3	12,5	12,7	12,9	12,8
Úhrnná plodnost	1,28	1,33	1,44	1,50	1,49	1,49	1,43	1,45
Průměrný věk matek při narození 1. dítěte	26,6	26,9	27,1	27,3	27,4	27,6	27,8	27,9
Podíl živě narozených dětí mimo manželství (%)	31,7	33,3	34,5	36,3	38,8	40,3	41,8	43,4
Čistá míra reprodukce	0,62	0,64	0,70	0,72	0,73	0,72	0,69	0,70
Úhrnná potratovost	0,53	0,53	0,54	0,54	0,53	0,51	0,52	0,51
Úhrnná indukovaná potratovost	0,35	0,34	0,34	0,34	0,33	0,32	0,32	0,31
Naděje dožití mužů při narození	72,9	73,4	73,7	74,0	74,2	74,4	74,7	75,0
Naděje dožití žen při narození	79,1	79,7	79,9	80,1	80,1	80,6	80,7	80,9
Kojenecká úmrtnost (‰)	3,4	3,3	3,1	2,8	2,9	2,7	2,7	2,6
Perinatální úmrtnost (‰)	3,9	4,2	4,0	3,3	3,6	3,5	4,0	4,6

Pozn.: Údaje o sňatečnosti vychází z jednovýchodných tabulek sňatečnosti svobodných.

zemřelých v roce 2012 nebylo provázeno poklesem ani stagnací naděje dožití při narození, která se u mužů zvýšila o 0,31 roku na 75,0 roku, v případě žen o 0,14 roku na 80,9 let. Vyšší počet zemřelých je tak pouze odrazem změn ve věkovém složení ve směru růstu počtu osob ve věku vysoké úrovně úmrtnosti. I kojenecká úmrtnost byla v roce 2012 historicky nejnižší (2,6 promile). Méně v roce 2012 oproti roku 2011 bylo také potratů, umělých i samovolných, nižší byla rovněž míra úhrnné potratovosti i indukované potratovosti. Po roce tak pokračoval pozitivní trend i v případě indukované potratovosti.

POČET OBYVATEL A SLOŽENÍ OBYVATELSTVA PODLE VĚKU A RODINNÉHO STAVU

Ani v roce 2012 nebylo přerušeno, popř. ukončeno poslední období populačního růstu České republiky. Početní stav se po depopulaci z let 1994–2002 zvyšuje nepřetržitě od roku 2003 a v úhrnu let 2003–2012

přibylo celkem 359 tisíc¹⁾ obyvatel, když zahraniční migrací 342 tisíc a přirozenou měnou pouze necelých 17 tisíc. V posledních pěti letech se ale celkový přírůstek postupně snižuje. V roce 2012 byl nižší jak přirozený přírůstek, tak i zisk zahraniční migrací. Přibylo celkem 10,7 tisíce obyvatel, stejně jako v předchozích letech ale převážně v důsledku kladného salda zahraniční migrace. Přirozená měna se na celkovém přírůstku podílela pouze čtyřmi procenty. Nejvíce vyrovnaný podíl obou typů přírůstků byl během období populačního růstu zaznamenán v roce 2010, kdy přirozená měna naplnila čtyřicet procent celkového přírůstku. Ke konci roku 2012 počet obyvatel České republiky dosáhl 10 516,1 tisíce.

Aktuální data o počtech cizinců s povoleným pobytem a jejich územním rozmístění jsou k dispozici ve zveřejňovaných statistikách Ministerstva vnitra ČR, které udávají 438,2 tisíce cizinců k 31. 12. 2012 a znamenají jejich 4,2procentní podíl v populaci ČR. Největší skupinu dlouhodobě představují občané Ukrajiny (26 % z celkového počtu cizinců dle statistiky

¹⁾ V důsledku „nasazení nových stavů“ po SLDB 2011 k 1. 1. 2011 je rozdíl stavů o 46 tisíc nižší.

MV ČR), Slovenska (20 %) a Vietnamu (13 %). Více než desetitisícovou menšinu dále tvoří občané Ruska, Polska a Německa.

Přestože nepravidelnosti na vrcholu věkové pyramidy díky procesu vymírání mizí (v aktuálním věkovém složení např. již není patrný zářez vytvořený poklesem porodnosti v době první světové války, méně zřejmý je již také výkyv porodnosti v době hospodářské krize ve 30. letech), nové nepravidelnosti u základny pyramidy vedou k tomu, že míra nepravidelnosti se spíše zvyšuje, alespoň podle průměrné odchylky procentního zastoupení osob v dané věkové skupině oproti standardní populaci WHO. I přes růst počtu narozených v období 2002–2008 počet dětí v populaci klesal ještě v roce 2007, relativní zastoupení i v roce 2008. A naopak, přestože se počty narozených již čtyři roky snižovaly, celá populace dětí do 15 let v roce 2012 stále rostla. Přírůstek ve výši 19 tisíc byl sice nižší než v letech 2010 a 2011, ale vyšší než v letech 2008 a 2009. Relativní zastoupení dětské složky se v roce 2012 zvýšilo o jednu desetinu procentního bodu na 14,8 %, na podíl nejvyšší od roku 2005. Početnost věkové kategorie 15–64letých se snižuje od roku 2009, během roku 2012 v ní ubylo dalších 75 tisíc osob. Úbytek byl ale menší než v roce 2011, kdy se počet osob v tomto věku snížil o 116 tisíc. Do seniorské kategorie 65 a víceletých se již přesunuly nejsilnější ročníky 1944–1947, které ve skupině 15–64letých nahradily početně mnohem slabší generace narozených

okolo poloviny 90. let minulého století. V relativní struktuře se skupina 15–64letých snížila v roce 2012 na 68,4 %. Přesunem dalšího silného poválečného ročníku (1947) pokračovalo zvyšování absolutního i relativního počtu skupiny 65 a víceletých. Ke konci roku 2012 byla tato skupina tvořena 1 768 tisíci osobami, o 66 tisíc více než o jeden rok dříve. Kategorie seniorů doznala v roce 2012 největší relativní změny, když se zvětšila o necelá 4 procenta, zatímco zbývající dvě základní věkové skupiny se změnily jen mírně nad jedno procento. Na konci roku byl podíl 65 a víceletých v populaci 16,8 %, oproti podílu dětí tedy vyšší již o dva procentní body. Index stáří se tak zvýšil na 113. Ten však roste již od poloviny 80. let 20. století. Průměrný věk žijících obyvatel, který se v roce 2012 zvýšil o dvě desetiny roku na 41,3 let, roste dokonce od počátku 80. let. Věkový medián se meziročně zvýšil ještě více než průměrný věk, a to o desetiny tři. Výsledkem popsanych změn ve vývoji hlavních věkových skupin bylo zvýšení indexu zatížení ekonomicky aktivní populace, kdy na 100 osob ve věku 20–64 let připadlo 57 osob, které jsou ve věku ekonomické neaktivity, která se v této definici vyjadřuje skupinami 0–19letých a 65 a víceletých.

Zejména díky dalšímu poklesu sňatečnosti svobodných a klesající úmrtnosti pokračují změny ve složení populace ČR podle rodinného stavu. Dlouhodobě klesající úroveň sňatečnosti společně s posunem vstupu do manželství do vyšších let jsou důvodem

Tab. 3: Základní charakteristiky věkového složení v letech 2005–2012 (31. 12.)

Main indicators of age distribution in 2005–2012 (31 Dec)

Věková skupina/ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Počet osob (tis.)								
Celkem	10 251,1	10 287,2	10 381,1	10 467,5	10 506,8	10 532,8	10 505,4	10 516,1
0–14	1 501,3	1 479,5	1 476,9	1 480,0	1 494,4	1 518,1	1 541,2	1 560,3
15–64	7 293,4	7 325,2	7 391,4	7 431,4	7 413,6	7 378,8	7 262,8	7 188,2
65+	1 456,4	1 482,4	1 512,8	1 556,2	1 598,9	1 635,8	1 701,4	1 767,6
Podíl v obyvatelstvu (%)								
0–14	14,6	14,4	14,2	14,1	14,2	14,4	14,7	14,8
15–64	71,2	71,2	71,2	71,0	70,6	70,1	69,1	68,4
65+	14,2	14,4	14,6	14,9	15,2	15,5	16,2	16,8
Průměrný věk	40,0	40,2	40,3	40,5	40,6	40,8	41,1	41,3
Věkový medián	38,9	39,1	39,1	39,2	39,4	39,6	40,1	40,4
Index stáří	97	100	102	105	107	108	110	113
Index závislosti*)	54	54	54	54	55	55	56	57

Pozn.: *) Počet osob ve věku 0–19 a 65 a více let na 100 osob ve věku 20–64.

Tab. 4: Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle rodinného stavu v letech 2005–2012 (31. 12.)

Population aged 15 and over by marital status in 2005–2012 (31 Dec)

Rodinný stav	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Počet osob (tis.)								
Svobodní	2 429	2 487	2 553	2 626	2 670	2 696	2 685	2 706
Ženatí/Vdané	4 612	4 587	4 593	4 583	4 548	4 502	4 410	4 366
Rozvedení	949	977	1 003	1 026	1 046	1 070	1 107	1 124
Ovdovělí	759	757	755	752	749	746	763	759
Podíl v obyvatelstvu (%)								
Svobodní	27,8	28,2	28,7	29,2	29,6	29,9	30,0	30,2
Ženatí/Vdané	52,7	52,1	51,6	51,0	50,5	49,9	49,2	48,8
Rozvedení	10,8	11,1	11,2	11,4	11,6	11,9	12,3	12,5
Ovdovělí	8,7	8,6	8,5	8,4	8,3	8,3	8,5	8,5

rostoucího zastoupení svobodných osob v populaci a naopak zmenšování populace ženatých/vdaných. Na konci roku 2012 přesáhl podíl svobodných v obyvatelstvu 30 %, v manželství jich žila méně než polovina již třetím rokem v řadě. Zatímco podíl svobodných je mezi muži výrazně vyšší než mezi ženami (36 vs. 25 % v roce 2012), podíl ženatých a vdaných je více vyrovnaný (50 vs. 47 %). Vyšší je rovněž u mužů, kde ještě tvoří nadpoloviční většinu obyvatelstva ve věku 15 a více let. I podíl rozvedených je mezi pohlavími relativně vyrovnaný, i když v tomto případě je vyšší u žen (11 vs. 14 %), stejně jako u ovdovělých, kde je rozdíl mezi muži a ženami jednoznačně nejvyšší (3 vs. 14 %). Nárůst podílu svobodných byl přirozeně nejvíce koncentrován do mladších věkových skupin. Rodinný stav svobodný/á byl v roce 2012 nejčtenější až do věku 34 let u mužů a 30 let u žen, o rok dříve to bylo o jeden věk méně, v roce 2005 ale převaha svobodných mužů trvala pouze do věku 30 let a žen do věku 27 let. Ve vyšších věcích jsou nejpočetnějšími osoby s rodinným stavem ženatí/vdaná. Teprve ve vysokém věku, v roce 2012 konkrétně od věku 89 roků u mužů a 73 let u žen, převažují ovdovělí. Prodlužující se délka života přitom v hodnoceném období 2005–2012 tuto věkovou hranici neovlivnila.

Ve věkové skupině 20–24 let bylo v roce 2012 svobodných 98 mužů ze 100, u žen o něco méně, 94. Vysoké podíly svobodných mužů a žen jsou po dvanácti uplynulých letech nového století i ve věkové kategorii 25–29letých, a to 85 a 69 %. V následující věkové kategorii 30–34 let u žen již převažují vdané, ale mezi muži jich zůstává ani jednou neoženeno ještě

57 %, a i ve věku 35–39 let byla svobodných ještě více než jedna třetina mužů, přesněji 34 %. Ženatí muži však již dominují a tento stav se udržuje až do poslední uvažované věkové skupiny 85 a více let. U žen začíná převaha vdaných již věkovou skupinou 30–34 let a od skupiny 75–79 jsou vystřídány ovdovělími. Zastoupení rozvedených není v žádném věku majoritní, největší podíl byl v roce 2012 zaznamenán mezi 45–54letými muži (v průměru 22 %) a 40–59letými ženami (v průměru 25 %).

SŇATEČNOST

I když počet sňatků byl v roce 2012 nízký, jeho historické minimum, jako každý rok v předchozích čtyřech letech, tentokrát překonáno nebylo. Nových manželství však vzniklo pouze o 69 více než v roce 2011. Stejně jako v minulých letech zůstaly sňatky uzavřené v roce 2012 poměrně homogenní, pokud jde o demografické charakteristiky ženichů a nevěst. Celkem 79 % manželství uzavřely osoby shodného rodinného stavu, nejčastěji (v 66 %) byli oba snoubenci svobodní (podíl sňatků oboustranně svobodných snoubenců se od poloviny 90. let minulého století příliš neměnil a kolísá v rozmezí 63–66 %). U více než poloviny sňatků (54 %) měl manželský pár stejně nejvyšší dokončené vzdělání a u dalších 39 % sňatků se vzdělání manželů lišilo pouze o jeden stupeň. I z hlediska věku se mezi snoubenci v průměru nevyskytují velké rozdíly, které navíc v čase příliš nenarůstají. Průměrný rozdíl mezi věkem ženicha a nevěsty 3,2 roku v roce 2012 se od počátku století zvýšil pouze o dvě desetiny roku.

Tab. 5: Sňatky v letech 2005–2012

Marriages in 2005–2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Sňatky celkem	51 829	52 860	57 157	52 457	47 862	46 746	45 137	45 206
První sňatek pro oba snoubence	33 446	34 178	36 247	32 830	30 315	30 095	29 045	29 684
Podíl prvních sňatků pro oba snoubence (%)	64,5	64,7	63,4	62,6	63,3	64,4	64,3	65,7
Podíl opakovaných sňatků pro ženicha (%)	26,0	25,9	27,0	27,5	27,2	26,4	26,1	25,2
Podíl opakovaných sňatků pro nevěstu (%)	25,5	25,1	26,5	27,3	26,4	25,7	25,9	24,4

Ačkoliv počet sňatků svobodných byl v roce 2012 vyšší než o rok dříve, intenzita prvosňatečnosti se opětovně snížila. Při zachování sňatečnosti podle věku z roku 2012 by před dovršením věku 50 let alespoň jeden sňatek uzavřelo 53,2 % mužů a 60,6 % žen, tj. o 0,3 resp. 0,4 procentního bodu méně než o rok dříve, ale o 10, resp. 9 bodů méně než v roce 2005. Intenzita sňatečnosti tak pokračuje od posledního přechodného zvýšení v roce 2007 ve svém poklesu. Průměrný věk při prvním sňatku zůstal u žen na úrovni roku předchozího, na hodnotě 29,6 roku, u mužů se zvýšil o necelou jednu desetinu roku na 32,3 roku. Protože tempo odkládání uzavření manželství do pozdějšího věku se v posledních několika

letech zvolnilo, za klesajícími hodnotami ukazatelů stojí tak více snížení samotné úrovně sňatečnosti. To potvrzuje vývoj pravděpodobností uzavření sňatku podle věku. V jejich vyjádření prvosňatečnost mužů nad 30 let a žen již od věku těsně před třicítkou, která od poloviny 90. let 20. století rostla (i když pokles v mladém věku nevyrovnávala), se od roku 2008 po zmíněném lokálním maximu v roce 2007 v celkovém trendu snižuje, popř. stagnuje. Sňatečnost mladších přitom dále klesá. Věk nejvyšší úrovně sňatečnosti se již několik let (od roku 2004) nezvyšuje a v případě mužů je jím věk 29 let, u žen 27 roků. S výjimkou roku 2012 u žen pravděpodobnost uzavření sňatku v tomto věku po roce 2007 každoročně klesala.

Tab. 6: Sňatečnost svobodných (z tabulek sňatečnosti) v letech 2005–2012

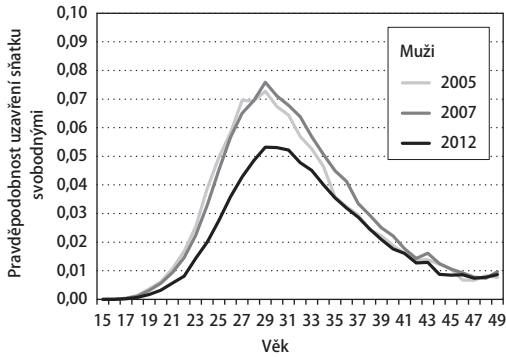
Nuptiality indicators (from nuptiality life tables) in 2005–2012

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Podíl svobodných ve věku (%)	Muži							
25	90,1	91,0	91,3	92,5	93,9	94,5	94,5	94,7
30	64,7	66,2	66,2	70,0	73,9	75,4	76,2	76,6
35	48,1	48,8	48,0	52,8	57,1	58,5	59,7	60,0
40	41,6	41,4	40,2	45,1	49,1	50,4	51,7	52,0
45	38,5	38,6	37,0	41,9	45,6	46,9	48,2	48,5
50	37,2	37,1	35,5	40,4	43,9	45,1	46,5	46,8
Prvosňatečnost (%)	62,8	62,9	64,5	59,6	56,1	54,9	53,5	53,2
Průměrný věk při 1. sňatku	30,8	31,0	31,2	31,4	32,0	32,2	32,2	32,3
Podíl svobodných ve věku (%)	Ženy							
25	76,7	78,2	78,3	80,9	84,0	85,4	86,0	86,6
30	48,7	49,3	48,6	53,4	57,5	59,2	60,8	60,7
35	37,1	37,3	36,3	41,2	44,8	46,3	47,1	47,3
40	33,1	33,1	31,9	36,8	40,2	41,3	42,0	42,3
45	31,8	31,3	30,0	34,8	38,4	39,5	40,0	40,3
50	30,9	30,3	28,9	33,9	37,3	38,4	39,0	39,4
Prvosňatečnost (%)	69,1	69,7	71,1	66,1	62,7	61,6	61,0	60,6
Průměrný věk při 1. sňatku	28,1	28,4	28,6	28,8	29,2	29,4	29,6	29,6

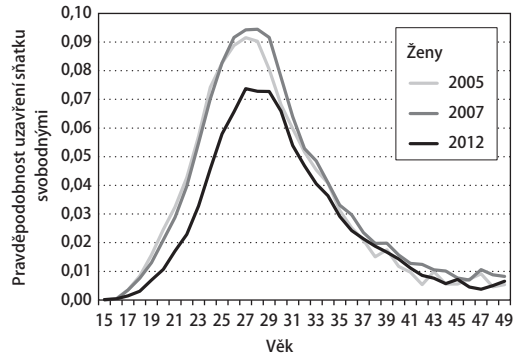
Graf 1a: Pravděpodobnosti uzavření prvního sňatku mužů podle věku v letech 2005, 2007 a 2012

Probabilities of single men marrying by age in 2005, 2007 and 2012

Graf 1b: Pravděpodobnosti uzavření prvního sňatku žen podle věku v letech 2005, 2007 a 2012

Probabilities of single women marrying by age in 2005, 2007 and 2012

I pro sňatečnost rozvedených platil po zvýšení v roce 2007 její pokles. Míry z roku 2012 vypovídají, že další sňatek by uzavřelo 36,4 % rozvedených mužů a 34,9 % žen, oproti roku 2007 o více jak 11 procent-

ních bodů méně. Po tříleté stagnaci se mírně zvýšila průměrná doba mezi rozvedem a opětovným sňatkem. Míry sňatečnosti rozvedených s rostoucí dobou uplynulou od rozvodu klesají, i když pomyslná křivka je

Tab. 7: Sňatečnost rozvedených v letech 2005–2012

Remarriage rates in 2005–2012

Míra sňatečnosti podle doby uplynulé od rozvodu (na 100 rozvodů)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Muži								
0	5,9	5,6	6,0	5,4	5,1	4,6	4,3	4,5
1	4,6	4,8	5,3	5,0	4,6	4,5	4,0	3,9
2	4,0	4,0	4,2	4,3	3,9	3,6	3,6	3,5
3	3,3	3,6	4,1	3,5	3,2	3,2	3,0	2,9
4	3,2	3,1	3,5	3,0	2,9	2,7	2,6	2,7
5	2,9	2,8	3,1	2,9	2,4	2,2	2,4	2,3
6–9	1,8	1,9	2,3	2,1	1,9	1,8	1,7	1,6
10–19	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7
Úhrnná sňatečnost rozvedených (%)	41,7	42,5	47,9	44,5	40,4	38,4	36,9	36,4
Průměrná doba uplynulá od rozvodu	7,0	7,1	7,3	7,5	7,5	7,5	7,5	7,6
Ženy								
0	5,9	5,7	6,2	5,9	5,3	4,9	5,1	4,8
1	4,1	3,8	4,5	4,2	3,8	3,8	3,2	3,0
2	3,8	3,7	4,2	3,6	3,3	3,2	3,1	3,0
3	3,2	3,3	3,8	3,4	3,0	2,9	3,1	2,7
4	3,1	3,0	3,4	3,1	2,6	2,5	2,5	2,5
5	2,8	2,6	2,8	2,7	2,4	2,3	2,1	2,1
6–9	1,7	2,0	2,3	2,1	1,9	1,7	1,7	1,6
10–19	0,8	0,8	1,0	1,0	0,8	0,8	0,8	0,8
Úhrnná sňatečnost rozvedených (%)	40,7	40,9	46,6	44,0	38,9	37,2	36,6	34,9
Průměrná doba uplynulá od rozvodu	7,3	7,4	7,5	7,8	7,9	7,8	7,8	8,0

již méně strmá, než tomu bylo o dvě i jedno desetiletí dříve, a to zejména díky poklesu v kratších délkách. V delších délkách naopak došlo k nárůstu sňatečnosti, i když mírnějšímu než byl pokles v brzké době uplynulé od rozvodu.

ROZVODOVOST

Počet rozvodů v roce 2012 na úrovni 26,4 tisíce byl nejnižší od roku 1999 (23,7 tisíce), kdy byl však počet rozvodů výrazně ovlivněn novelizací zákona o rodině, která vstoupila v platnost 1. 8. 1998. Srovnatelný počet rozvodů s rokem 2012 byl naposledy registrován v roce 1979, ovšem při výrazně nižší úhrnné míře rozvodovosti. Na současné počty rozvodů mají tak již větší vliv nižší počty sňatků uzavřených v předchozích letech. Absolutní počet rozvodů se od lokálního maxima (33 060) v roce 2004 v následujících čtyřech letech pohyboval na úrovni mírně nad 31 tisíce, v roce 2009 klesl na 29 tisíc a po přechodném vzestupu v roce 2010 další dva roky klesal. Tento poslední pokles nebyl však pouze výsledkem nižších počtů sňatků v předcházejících letech, ale byl způsoben také snížením úhrnné míry rozvodovosti. Při zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství z roku 2012 by rozvodem končilo 44,5 % manželství, při mírách z roku 2010 to bylo bez mála 50,0 %.

Pokles ve výši rozvodovosti nebyl spojený se změnou struktury rozvodů podle pořadí, která je dlouhodobě stabilní a shodná pro obě pohlaví. Zastoupení prvních rozvodů se pohybuje mezi 80 a 81 %, druhé

rozvody tvoří 17 až 18 % úhrnu, třetí a další 2 %. Od poloviny 90. let minulého století klesající podíl rozvodů manželství s nezletilými dětmi se v roce 2012 zastavil, resp. mírně zvýšil, z minima v roce 2011 na úrovni 56,3 % na 57,5 %, ačkoliv se jejich absolutní počet meziročně snížil, stejně jako celkový počet nezletilých dětí rozvádějících se rodičů. Nadpoloviční většina, konkrétně 54,6 %, rozvádějících se partnerů s dětmi v roce 2012 vychovávala v době rozvodu jedno nezletilé dítě, ve 40,5 % šlo o rozvod rodiny se dvěma nezletilými dětmi.

Přestože meziroční vývoj intenzit rozvodovosti v jednotlivých délkách trvání manželství nebyl jednoznačný (ve většině délek došlo sice ke snížení, někde ale byl vývoj opačný), srovnání s měrami z nejbližšího roku s podobnou výší úhrnné rozvodovosti (rok 2001 s úrovní rozvodovosti 44,7 %) ukazuje na jasný trend nedávného vývoje rozvodovosti v České republice ve smyslu poklesu rozvodovosti v kratší době od sňatku, zhruba do 15 let, a vzestupu úrovně rozvodovosti u déletrvajících manželství. I přes tyto strukturální změny zůstává nejvyšší intenzita v brzké době od uzavření sňatku, v roce 2012 to bylo po dvou až čtyřech dokončených letech, kdy rozvodem končilo z každého tisíce 24 až 27 manželství. Velmi podobně tomu bylo i v roce 2011. Ve srovnání s předcházejícími roky byla však tato maximální úroveň v posledních dvou letech o něco nižší (dříve i 30 rozvodů z tisíce uzavřených manželství). Průměrná délka trvání manželství do jeho zániku rozvodem měla v průběhu posledních dvou desetiletí rostoucí tendenci, i když mezi

Tab. 8: Rozvody v letech 2005–2012
Divorces in 2005–2012

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rozvody celkem	31 288	31 415	31 129	31 300	29 133	30 783	28 113	26 402
Podíl opakovaných rozvodů (%)								
– muži	19,9	20,0	20,0	19,3	19,4	19,5	19,4	19,4
– ženy	19,1	19,2	19,4	18,9	19,0	18,8	19,1	19,1
Rozvody manželství bez nezletilých dětí	12 078	12 412	12 721	13 104	12 282	13 143	12 282	11 213
Rozvody manželství s nezletilými dětmi	19 210	19 003	18 408	18 196	16 851	17 640	15 831	15 189
Podíl rozvodů s nezletilými dětmi (%)	61,4	60,5	59,1	58,1	57,8	57,3	56,3	57,5
Celkový počet nezletilých dětí v rozvedených manželstvích	28 732	28 117	27 546	27 034	25 094	26 483	23 716	22 983
Průměrný počet nezletilých dětí v rozvedených manželstvích	1,50	1,48	1,50	1,49	1,49	1,50	1,50	1,51

Tab. 9: Rozvodovost v letech 2005–2012

Divorce rate in 2005–2012

Míra rozvodovosti podle délky trvání manželství (na 100 sňatků)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
0–4	2,06	2,16	2,18	2,27	2,18	2,32	2,12	2,03
5–9	2,49	2,62	2,51	2,47	2,26	2,37	2,20	2,09
10–14	1,77	1,80	1,81	1,80	1,72	1,81	1,62	1,63
15–19	1,33	1,32	1,35	1,40	1,32	1,48	1,32	1,31
20–24	0,90	0,92	0,98	1,02	0,95	1,02	1,00	0,92
25–29	0,48	0,47	0,49	0,51	0,53	0,58	0,57	0,53
30+	0,17	0,17	0,18	0,20	0,19	0,22	0,22	0,20
Úhrnná rozvodovost (%)	47,34	48,69	48,75	49,63	46,76	49,96	46,23	44,49
Průměrná délka trvání manželství	12,2	12,0	12,3	12,3	12,5	12,7	12,9	12,8

roky 2011 a 2012 se o jednu desetinu roku snížila, na 12,8 roku. Její zkrácení či stagnace byla zaznamenána ale i mezi roky 1998 a 1999 či 2005 a 2006.

PORODNOST A PLODNOST

V roce 2012 se živě narodilo 108,6 tisíce nových obyvatel České republiky, z toho 55,5 tisíce chlapců a 53,0 tisíce děvčat. Počet živě narozených byl pouze o 97 dětí odlišný od počtu z roku 2011. Zastavil se tak tříletý pokles porodnosti, který následoval období rostoucího počtu živě narozených s vrcholem v roce 2008. Úroveň plodnosti se přitom v roce 2012 meziročně mírně zvýšila na 1,45 dítěte na jednu ženu.

Struktura narozených podle pořadí se dlouhodobě výrazněji nemění. Majoritní skupinu (necelou polo-

vinu; 47 % v roce 2012) tradičně tvoří děti prvního pořadí. V roce 2012 se živě narodilo 51,5 tisíce prvorozených, jejich počet po tříletém poklesu znovu mírně meziročně vzrostl. Počet druhorozených (41,8 tisíce) i dětí vyššího pořadí (15,3 tisíce) se v roce 2012 opět dále snížil. Přesto však nedochází ke změně ve smyslu ubývání dětí vyšších (3.-) pořadí. Ty od roku 1991 každoročně tvoří 14–15 % z celkového počtu.

Počet živě narozených dětí meziročně neklesl, ale pouze stagnoval, zásluhou porodnosti svobodných žen. Ty jako jediné porodily v roce 2012 více dětí než v roce 2011: matkou se stalo 40,6 tisíce svobodných žen, o 1,9 tisíce (5 %) více. Pokles porodnosti svobodných žen, který byl evidován v roce 2011, byl tedy jen přechodný, pokračuje dlouhodobý rostoucí trend. U vdáných, rozvedených a ovdovělých žen se počet

Tab. 10: Narození podle vitality, pořadí, rodinného stavu matky v letech 2005–2012

Births by vitality, birth order, and marital status of mother in 2005–2012

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Narození celkem	102 498	106 130	114 947	119 842	118 667	117 446	108 990	108 955
Mrtvě narození	287	299	315	272	319	293	317	379
Živě narození celkem	102 211	105 831	114 632	119 570	118 348	117 153	108 673	108 576
v tom: 1. pořadí	49 930	51 823	54 050	56 941	56 039	54 331	50 989	51 476
2. pořadí	37 993	39 038	43 400	45 291	45 206	45 514	42 156	41 826
3.+ pořadí	14 288	14 970	17 182	17 338	17 103	17 308	15 528	15 274
Rodinný stav matky:								
Svobodná	25 753	28 292	32 026	35 541	38 060	39 529	38 666	40 581
Vdaná	69 802	70 572	75 095	76 113	72 394	69 989	63 252	61 488
Rozvedená	6 354	6 674	7 208	7 617	7 610	7 389	6 514	6 299
Ovdovělá	302	293	303	299	284	246	241	208

Pozn.: Statistika počtu mrtvě narozených dětí v roce 2012 je ovlivněna změnou definice potratu zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, platného od 1. 4. 2012. Plodem po potratu se nově rozumí plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z těla matčina neprojevuje ani jednu ze známek života a současně jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdnů.

Tab. 11: Podíl živě narozených mimo manželství podle pořadí (%) v letech 2005–2012

Share of live births outside marriage by birth order (%) in 2005–2012

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Celkem	31,7	33,3	34,5	36,3	38,8	40,3	41,8	43,4
v 1. pořadí	40,0	41,6	43,9	46,2	49,5	51,1	53,1	54,5
v 2. pořadí	20,8	22,5	24,0	25,2	26,9	28,8	29,9	31,6
v 3.+ pořadí	31,7	32,9	31,5	33,1	35,2	36,5	37,0	38,1

živě narozených dětí v roce 2012 snížil, celkem o 2,0 tisíce. Šlo již o čtvrtý meziroční pokles v řadě.

Do manželství se v roce 2012 živě narodilo celkem 61,5 tisíce dětí, o 1,8 tisíce (3 %) méně než v roce 2011. Mimo manželství se naopak narodilo o téměř 4 % (o 1,7 tisíce) dětí více, celkem 47,1 tisíce. Podíl dětí narozených mimo manželství, který nepřetržitě stoupá od roku 1988, tak dosáhl 43,4 %. Zastoupení dětí narozených mimo manželství roste ve všech pořadích, nejvyšší je u prvorozených (54,5 %), nejnižší u druhorozených (31,6 %).

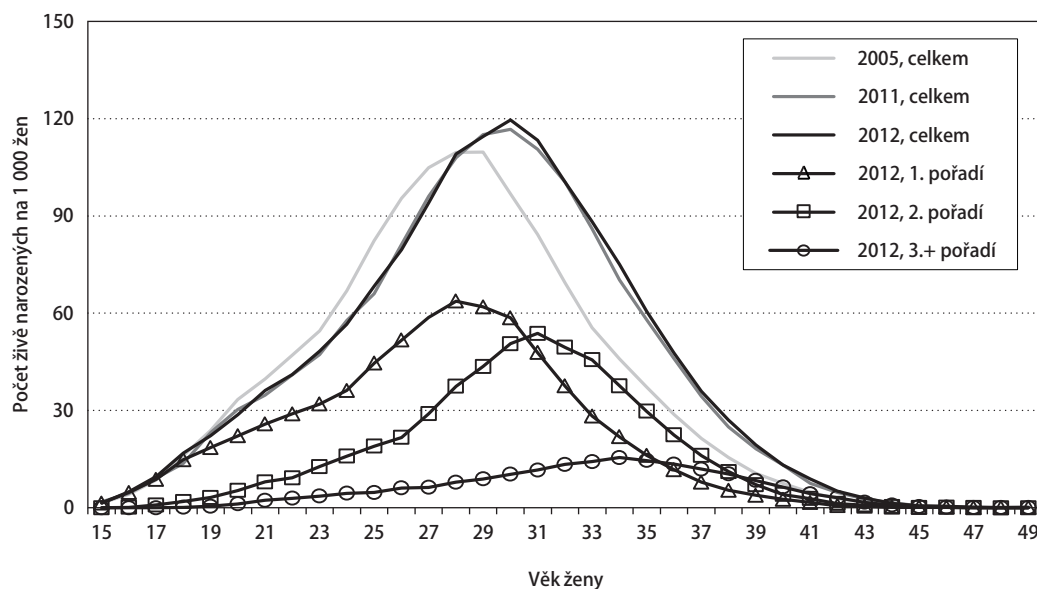
Věkově specifické míry plodnosti dosahují v současné době vrcholu ve věku 30 let. V roce 2012 připadlo na tisíc třicetiletých žen 120 živě narozených (v roce 2011 to bylo 117; nejvíce v roce 2008 se 125 živě narozenými). Plodnost žen mladších 30 let se meziročně

v podstatě nezměnila, u žen starších došlo k mírnému zvýšení intenzity plodnosti. Nejvýznamnější nárůst plodnosti byl zaznamenán u žen nad 40 let (o 8 %), přičemž šlo o odraz vyšší plodnosti zejména v prvním (o 22 %) a druhém (o 11 %) pořadí. Celková úhrnná plodnost v ČR v roce 2012 meziročně vzrostla z 1,43 na 1,45 dítěte na jednu ženu reprodukčního věku.

Stejný nárůst zaznamenala také úhrnná plodnost prvního pořadí. Ve srovnání s rokem 2011 se zvýšila o 0,2 na 0,72 dítěte na jednu ženu, na hodnotu z roku 2010. Vyšší byla plodnost prvního pořadí u všech pětiletých věkových skupin žen s výjimkou skupiny 20–24 let. Nejvýrazněji přibýlo prvoroďiček ve věkových skupinách nad 40 let (o 22 %) a u 35–39letých žen (o 13 %). Vrcholu dosahuje plodnost prvního pořadí

Graf 2: Míry plodnosti podle pořadí v roce 2012

Age-specific fertility rates by birth order in 2012

Tab. 12: Ukazatele plodnosti v letech 2005–2012

Fertility indicators in 2005–2012

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úhrnná plodnost – celkem	1,28	1,33	1,44	1,50	1,49	1,49	1,43	1,45
– 1. pořadí	0,63	0,66	0,69	0,73	0,73	0,72	0,70	0,72
– 2. pořadí	0,46	0,48	0,53	0,55	0,55	0,56	0,54	0,54
– 3. a dalšího pořadí	0,19	0,19	0,22	0,21	0,21	0,21	0,19	0,19
Průměrný věk matek – celkem	28,6	28,9	29,1	29,3	29,4	29,6	29,7	29,8
– při narození 1. dítěte	26,6	26,9	27,1	27,3	27,4	27,6	27,8	27,9
– při narození 2. dítěte	29,6	29,9	30,1	30,5	30,6	30,7	30,9	31,0
– při narození 3. a dalšího dítěte	32,8	33,0	33,1	33,3	33,3	33,2	33,3	33,3
Věková skupina	Míry plodnosti (na 1 000 žen)							
15–19	10,9	11,0	11,2	11,5	11,8	11,5	11,3	12,0
20–24	48,7	46,8	48,0	47,9	46,8	45,7	42,4	42,5
25–29	100,9	101,4	105,8	106,0	102,8	99,7	93,6	93,4
30–34	72,1	79,1	89,8	96,3	97,1	99,0	95,7	98,1
35–39	22,8	25,9	30,6	34,5	36,2	38,4	37,2	38,4
40–49	1,9	2,2	2,5	2,8	3,0	3,1	3,2	3,5
	Podíl na celkové plodnosti							
15–24	23 %	22 %	20 %	20 %	19 %	19 %	18 %	18 %
25–29	39 %	38 %	36 %	35 %	34 %	33 %	33%	32 %
30–39	36 %	39 %	41 %	43 %	44 %	46 %	47 %	47 %
40+	1 %	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %
Podíl 30+ na plodnosti 1. pořadí	21 %	24 %	26 %	28 %	30 %	31 %	33 %	34 %

pátým rokem v řadě u žen ve věku 28 let, v roce 2012 to bylo 64 živě narozených na 1 000 žen.

Plodnost druhého pořadí se koncentruje kolem věku 31 let, v roce 2012 připadlo na tisíc žen tohoto věku 54 druhorozených dětí. Ve srovnání s rokem 2011 se míry plodnosti druhého pořadí změnil minimálně (více u žen nad 40 let), výsledný ukazatel úhrnné plodnosti druhého pořadí se tak zastavil na hodnotě 0,54 dítěte druhého pořadí na jednu ženu. Stagnaci zaznamenala také úhrnná plodnost třetího a vyšších pořadí, jejíž hodnota v roce 2012 i 2011 byla 0,19 dítěte na jednu ženu. Nejvíce dětí vyšších pořadí porodily v roce 2012 ženy ve věku 34 let (16 dětí na 1 000 žen).

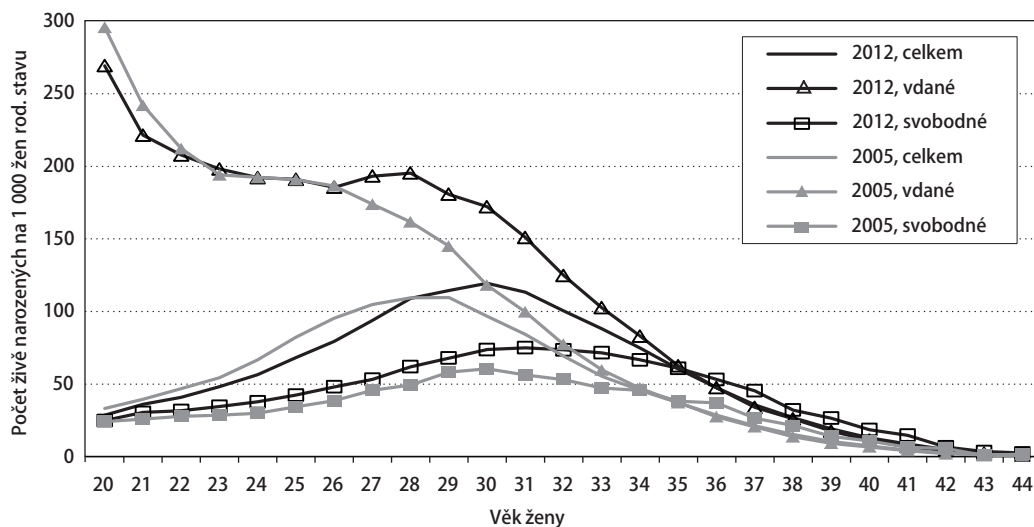
Průměrný věk žen při narození dítěte se v roce 2012 meziročně zvýšil o necelou jednu desetinu roku na 29,8 let, stejný nárůst byl i u prvorodiček, a to na 27,9 let. Druhorozené děti přišly na svět ženám v průměru 31,0letým. Průměrný věk žen při porodu

dítěte třetího či vyššího pořadí se od roku 2008 mění jen minimálně – i v roce 2012 byl 33,3 let.

Díky údajům ze sčítání byly aktualizovány údaje o struktuře obyvatelstva podle rodinného stavu. Míry plodnosti vdaných žen do 20 let se tím (ve srovnání s rokem 2010, kdy údaje o struktuře žen podle rodinného stavu vycházely z bilance navazující na výsledky sčítání 2001) podstatně snížily. Nicméně i míry plodnosti z roku 2012 potvrzují, že plodnost vdaných žen je nejvyšší na počátku reprodukčního období, mezi věky 22 a 28 let se udržuje na zhruba stejné výši (cca 190–200 narozených na tisíc žen), poté prudce klesá. Naopak plodnost nevdaných, resp. svobodných žen, v průběhu reprodukčního věku nejprve plynule stoupá, aby vrcholu dosáhla kolem věku 30–31 let (75 dětí na 1 000 žen v roce 2012), poté se opět snižuje. Pro ženy starší 35 let platí, že vyšší plodnost mají ženy svobodné než vdané.

Graf 3: Míry plodnosti podle věku a rodinného stavu ženy v letech 2005 a 2012

Age-specific fertility rates by marital status of the woman in 2005 and 2012

POTRATOVOST

Podle údajů Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR, které ČSÚ od něj přebírá, bylo v roce 2012 evidováno 37,7 tisíce potratů. Ve srovnání s rokem 2011 byl počet potratů v úhrnu nižší o 1,1 tisíce. Pokračoval tak dlouhodobý trend klesajícího počtu potratů, který v ČR započal na začátku 90. let 20. století.

Nejpočetnější skupinu potratů tvoří tradičně umělá přerušení těhotenství (UPT) neboli interrupce či indukované potraty, nicméně jejich zastoupení se

v uplynulých dvaceti letech výrazně snížilo a po roce 2006 se ustálilo na úrovni 61–62 %. Naopak vyšší váhu získaly v absolutním počtu potratů potraty samovolné: jejich podíl vzrostl za poslední dvě desetiletí z 12 % až na současnou úroveň 36 % (úroveň posledních čtyř let). V roce 2012 bylo zaznamenáno 23,0 tisíce interrupcí (o 1,0 tisíce méně než v roce 2011), z toho 16,8 tisíce miniinterrupcí (do 8. týdne těhotenství). Dále bylo evidováno 13,5 tisíce samovolných potratů (meziročně o 0,1 tisíce méně) a 1,2 tisíce případů ukončení mimoděložního těhotenství.

Tab. 13: Potraty v letech 2005–2012

Abortions in 2005–2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Potraty celkem	40 023	39 959	40 917	41 446	40 528	39 273	38 864	37 733
z toho: umělá přerušení těhotenství	26 453	25 352	25 414	25 760	24 636	23 998	24 055	23 032
samovolné potraty	12 245	13 326	14 102	14 273	14 629	13 981	13 637	13 515
ukončení mimoděložního těhotenství	1 324	1 278	1 401	1 413	1 263	1 287	1 172	1 186
Potraty – svobodných žen	14 942	15 071	16 022	16 849	16 822	16 706	17 269	17 373
– vdaných žen	19 548	19 371	19 428	19 081	18 297	17 274	16 347	15 393
UPT – svobodných žen	10 646	10 552	11 016	11 562	11 271	11 283	11 693	11 566
– vdaných žen	11 901	11 042	10 716	10 556	9 873	9 296	8 993	8 385
Zastoupení svobodných žen mezi – potraty	37 %	38 %	39 %	41 %	42 %	43 %	44 %	46 %
– UPT	40 %	42 %	43 %	45 %	46 %	47 %	49 %	50 %

Od roku 2011 převažují potraty svobodných žen nad potraty vdaných. V roce 2012 potrat podstoupilo 17,4 tisíce svobodných žen a 15,4 tisíce žen vdaných. V rámci kategorie indukovaných potratů jsou svobodné ženy majoritní skupinou již od roku 2007, v roce 2012 podstoupilo interrupci 11,6 tisíce žen svobodných a 8,4 tisíce vdaných. Zastoupení svobodných žen u interrupce se plynule zvyšovalo v celém období od roku 1991, jen za posledních 10 let vzrostlo z 35,5 % na 50,2 %.

Struktura indukovaných potratů podle počtu dosud živě narozených dětí ženě se výrazně diferencuje podle rodinného stavu ženy. Mezi vdanými ženami u interrupce převažují ženy s dvěma živě narozenými dětmi (50 % v roce 2012), zatímco mezi svobodnými ženami připadá stejný podíl – jedna polovina – na ženy bezdětné. Druhou nejčetnější skupinou jsou shodně u vdaných i svobodných ženy s jedním živě narozeným dítětem (24 % u vdaných a 28 % u svobodných). U vdaných dále převažují ženy se třemi či více živě narozenými dětmi (19 %), mezi svobodnými ženami se dvěma dětmi (16 %). Struktura vdaných žen podle počtu živě narozených dětí se přitom od roku 2001 téměř nezměnila, zatímco u svobodných žen se hodnota podílů mění – klesá zastoupení bezdětných žen a roste podíl svobodných žen s dětmi. Tento vývoj je jedním z důsledků nízké sňatečnosti, kdy mnohé de iure svobodné ženy žijí v partnerském vztahu a jejich reprodukční chování v podstatě odpovídá chování vdaných žen.

Ve srovnání s dynamickým vývojem úrovně potratovosti v 90. letech 20. století (prudký propad do roku 1994, výrazný pokles i v letech 1995–1999) se úroveň potratovosti v prvním desetiletí 21. století snižovala mírněji, v posledních letech se její úhrnná úroveň mění jen nepatrně. Ustálil se i věkově specifický profil, a tím i průměrný věk žen při potratu. Při zachování měř potratovosti podle věku z roku 2012 by ze sta žen podstoupilo potrat celkem 51, a to v průměru ve věku 30,2 let, z toho indukovaný potrat 31 žen v průměru ve věku 29,7 let. Úhrnná míra samovolné potratovosti se třetím rokem pohybuje na úrovni 18 samovolných potratů na sto žen, průměrný věk stagnuje na 31 letech.

Nejvyšší míra potratovosti je již devět let u žen ve věku 29–31 let. V roce 2012 byla nejvyšší u 30letých, když na tisíc žen připadlo 26 potratů. Míry potratovosti v pětiletých věkových skupinách 25–29 let a 30–34 let dosahují v současné době téměř shodných hodnot: 23–24 potratů na tisíc žen dané věkové skupiny. Ještě více vyrovnány jsou míry indukované potratovosti, které se v podstatě nemění v širokém věkovém rozmezí žen mezi věkem 21 a 34 let. Z tisíce žen podstoupí každý rok indukovaný potrat 13–14 žen tohoto věku. Velmi mírně se diferencují také míry indukované potratovosti u vdaných a svobodných žen nad 26 let věku. U mladších je úroveň indukované potratovosti vyšší u žen žijících v manželství než u žen svobodných.

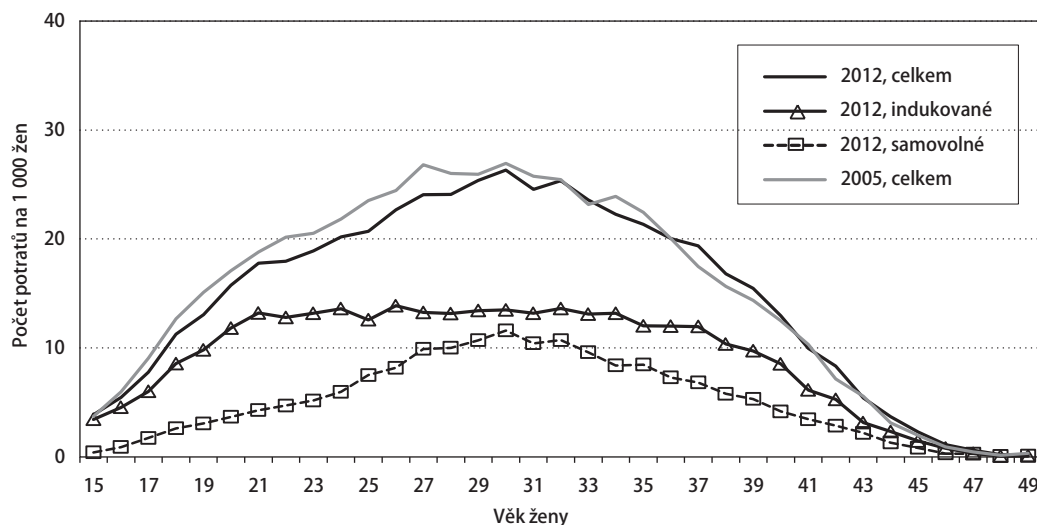
Tab. 14: Ukazatele potratovosti v letech 2005–2012

Abortion rate indicators in 2005–2012

Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Úhrnná potratovost – celkem	0,53	0,53	0,54	0,54	0,53	0,51	0,52	0,51
– indukovaná	0,35	0,34	0,34	0,34	0,33	0,32	0,32	0,31
– samovolná	0,16	0,17	0,18	0,18	0,19	0,18	0,18	0,18
Průměrný věk – při potratu	29,8	30,0	29,9	29,9	30,1	30,2	30,1	30,2
– při UPT	29,6	29,7	29,6	29,5	29,7	29,7	29,7	29,7
– při samovolném potratu	30,0	30,4	30,4	30,6	30,7	31,0	30,9	31,0
Míry indukované potratovosti (na 1 000 žen)								
Věková skupina: 15–19	7,7	7,3	7,6	7,9	7,5	7,0	7,1	6,8
20–24	14,2	13,7	13,9	14,1	13,0	12,7	13,3	12,9
25–29	14,5	13,7	13,7	13,8	13,3	13,1	13,5	13,3
30–34	15,8	14,6	14,5	14,3	13,6	13,2	13,6	13,3
35–39	12,8	12,6	12,3	12,4	12,0	12,0	11,8	11,3
40–49	3,1	3,2	3,1	3,0	3,0	2,9	3,0	2,9

Graf 4: Míry potratovosti podle druhu potratu a věku ženy v roce 2012

Age-specific abortion rates by type of abortion in 2012

ÚMRTNOST

Ve srovnání s předchozími dvěma roky byl v roce 2012 celkový počet zemřelých vyšší, a to o 1,3 tisíce. Za vzestupem však stály změny ve věkovém složení, neboť naděje dožití při narození mužů a žen se meziročně (opět) prodloužila. U mužů o 0,31 roku na 75,0 let, u žen o 0,14 roku na 80,9 let. Dále se tak snížila nadúmrtnost mužů, rozdíl středních délek života při narození mezi oběma pohlavími se v roce 2012 poprvé snížil pod 6 roků, resp. byl dokonce mírně pod 5,9 roku. Na tomto rozdilu se z 64 %, tj. 3,75 roku, podílela vyšší úmrtnost 55–79letých mužů, největší měrou pak 60–69letých. V čase se mírně snižoval podíl

nadúmrtnosti mužů ve středním věku (40–54 roků) a rozdíl je tak postupně více koncentrován do vyššího věku. Diference v naději dožití se s věkem snižuje, např. ve věku 65 let není ani 3,5 roku, v 80 letech je již dle současné metodiky výpočtu úmrtnostních tabulek ČSÚ pouze jeden rok. Za posledním prodloužením naděje dožití při narození stálo u mužů zejména snížení úmrtnosti 45letých a starších, úplně nejvíce pak 50–54letých (0,07 roku). U žen přispělo zejména snížení úmrtnosti 65–79letých (v úhrnu 0,06 roku).

Úroveň kojenecké úmrtnosti překonala v roce 2012 další rekord a klesla na 2,6 promile, oproti předcházejícímu roku byla nižší o 4 %. Z 85 % pokles nastal

Tab. 15: Úmrtnost v letech 2005–2012

Mortality in 2005–2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Zemřelí celkem	107 938	104 441	104 636	104 948	107 421	106 844	106 848	108 189
Zemřelí do 1 roku věku	347	352	360	338	341	313	298	285
Zemřelí do 28 dnů	206	246	235	217	194	196	186	175
Naděje dožití mužů ve věku: 0 let	72,9	73,4	73,7	74,0	74,2	74,4	74,7	75,0
65 let	14,4	14,8	15,0	15,1	15,2	15,3	15,5	15,6
80 let	6,1	6,4	6,6	6,6	6,7	6,6	6,8	7,0
Naděje dožití žen ve věku: 0 let	79,1	79,7	79,9	80,1	80,1	80,6	80,7	80,9
65 let	17,6	18,0	18,2	18,4	18,3	18,7	18,8	18,9
80 let	7,1	7,4	7,5	7,6	7,5	7,9	7,9	8,0
Kojenecká úmrtnost (‰)	3,4	3,3	3,1	2,8	2,9	2,7	2,7	2,6
Novorozenecká úmrtnost (‰)	2,0	2,3	2,1	1,8	1,6	1,7	1,7	1,6

díky nižší hodnotě novorozenecké úmrtnosti, mírně se však snížila i úmrtnost ponovorozenecká, tj. po 27 dni věku od narození. Vliv poklesu úmrtnosti kojenců na další meziroční prodloužení naděje dožití při narození byl však vzhledem k nízkému výskytu malý, 5 % celkového rozdílu u mužů a ani ne 0,5 % u žen.

V intenzitě úmrtnosti na čtyři nejčastěji se vyskytující třídy příčin smrti (nemoci oběhové soustavy, novotvary, nemoci dýchací soustavy a vnější příčiny smrti) byl s výjimkou úrovně úmrtnosti žen na onemocnění dýchacího ústrojí zaznamenán meziroční pokles stan-

dardizovaných měr. Snížení intenzity úmrtnosti na nemoci oběhového systému je jen s několika drobnými meziročními výkyvy trvalé již více než dvě desetiletí. V jejich rámci byla největší redukce zaznamenána u akutního infarktu myokardu a cévních onemocnění mozku. V obou případech příznivý vývoj platil i pro rok 2012. Z novotvarů jsou nejčastějšími příčinami smrti u mužů zhoubné nádory plic, tlustého střeva a konečnicku a zhoubné novotvary prostaty, u žen nádor plic, prsu a ženských pohlavních orgánů. Z uvedených nejčastějších lokalizací nádorových

Tab. 16: Standardizované míry úmrtnosti na vybrané příčiny smrti v letech 2005–2012

Standardised mortality rates by selected causes of death in 2005–2012

Příčina smrti	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Muži								
Novotvary	296,8	286,8	277,5	272,8	268,9	266,9	249,2	243,2
z toho: ZN tlustého střeva, konečnicku, řiti	46,6	45,4	40,6	40,4	39,7	38,2	34,6	34,4
ZN průdušnice, průdušky, plíce	77,2	73,8	71,3	67,6	67,0	66,2	63,0	60,3
ZN prostaty	27,9	26,4	24,1	23,6	22,8	23,1	22,0	22,0
Nemoci oběhové soustavy	508,1	477,8	453,7	437,1	436,0	424,4	412,9	403,1
z toho: akutní infarkt myokardu*)	81,2	72,7	69,3	68,7	65,3	62,9	65,0	59,7
cévní onemocnění mozku	123,0	113,4	91,6	86,5	88,5	79,8	74,1	72,7
Nemoci dýchací soustavy	65,9	60,3	59,4	58,1	63,0	58,9	55,3	53,1
Nemoci trávicí soustavy	52,4	50,2	49,5	48,2	47,3	45,2	43,2	41,1
Vnější příčiny	82,8	77,6	78,0	76,5	75,2	74,7	73,1	70,9
z toho: dopravní nehody	17,9	15,5	17,4	15,7	13,6	12,9	11,9	11,2
sebevraždy	23,8	21,1	20,8	20,2	21,8	22,1	23,6	23,9
Celkem	1 076,7	1 024,1	991,2	966,5	962,5	940,8	918,4	903,1
Ženy								
Novotvary	166,2	164,9	157,0	155,2	150,7	149,5	146,4	145,0
z toho: ZN tlustého střeva, konečnicku, řiti	22,3	21,3	19,5	18,9	18,0	18,3	17,5	17,0
ZN průdušnice, průdušky, plíce	18,8	19,7	19,1	19,3	18,8	19,5	20,7	21,2
ZN prsu	26,2	25,5	22,1	21,2	20,0	20,6	20,9	19,9
Nemoci oběhové soustavy	351,1	318,2	306,8	292,3	296,2	282,4	268,1	264,0
z toho: akutní infarkt myokardu*)	37,2	34,4	32,1	31,5	30,8	27,9	28,3	27,6
cévní onemocnění mozku	99,2	90,8	73,1	70,8	71,6	66,8	60,1	57,3
Nemoci dýchací soustavy	33,5	30,3	29,3	28,6	30,9	29,2	25,1	26,3
Nemoci trávicí soustavy	26,8	26,0	25,5	25,2	25,8	24,1	23,2	23,2
Vnější příčiny	29,3	25,4	26,1	25,4	23,8	23,4	23,4	22,6
z toho: dopravní nehody	5,5	4,5	5,1	4,9	4,5	3,3	3,7	3,3
sebevraždy	4,8	4,2	3,6	4,2	3,7	4,1	4,1	4,3
Celkem	657,2	613,2	595,4	576,7	576,5	557,1	545,5	542,6

ZN = zhoubný novotvar

Pozn.: *) Kódy I21–I22 z MKN-10.

onemocnění je od výrazné změny úmrtnostních poměrů v České republice v souvislosti s celospolečenskou transformací po roce 1989 registrován nepříznivý vývoj pouze v případě zhoubného novotvaru plíce žen, když se úroveň úmrtnosti na tuto příčinu v posledních dvou dekádách v celkovém trendu nejen nesnižovala, ale dokonce rostla. Naopak v případě mužů byl zaznamenán trend výrazně pozitivní. Od počátku 90. let 20. století významně klesla také úroveň úmrtnosti na vnější příčiny smrti, když u žen o něco výrazněji. Trend vývoje úmrtnosti na nemoci dýchací soustavy měl jasně klesající trend v první polovině 90. let, u mužů také nyní, v posledních třech letech. Vývoj v mezidobí nebyl rovnoměrný.

Nejčastější příčiny smrti, nemoci oběhové soustavy, zapříčinily v roce 2012 celkem 53,0 tisíce úmrtí a jejich podíl na všech úmrtí se dále snížil na 49 %. Nádorová onemocnění byla označena za základní příčinu smrti u 27,7 tisíce zemřelých a i v jejich případě se jejich podíl na celkové úmrtnosti oproti roku 2011 snížil, byť jen velmi nepatrně, na 25,6 %. Třetí nejčastější třídou příčin smrti byly v roce 2012 nemoci dýchací soustavy, i když pouze těsně. Jejich absolutní a relativní velikost se oproti situaci z roku 2011 vyrovnala (resp. mírně převýšila) čtvrté nejčastější skupině, kterými byly vnější příčiny (obě 5,9 tisíce zemřelých a 5,4procentní podíl na všech úmrtí). Nemoci dýchací soustavy poprvé odsunuly z třetí pozice do té doby tradičně třetí vnější příčiny smrti v roce 2009, a až na rok 2011 tento stav platil i v letech následujících. Počet a podíl úmrtí na nemoci dýchací soustavy v roce 2012 meziročně vzrostl, zatímco v případě vnějších příčin smrti se jednalo o pokles.

ZAHRANIČNÍ MIGRACE

Podle dat ze souborů stěhování, které dostává Český statistický úřad od Ministerstva vnitra z Informačního systému evidence obyvatel (ISEO) a v případě stěhování cizinců od 1. 7. 2012 rovněž z datových podkladů z Cizineckého informačního systému spravovaného Ředitelstvím služby cizinecké policie, přibýlo v České republice v roce 2012 registrovanou zahraniční migrací 10,7 tisíce osob. Saldo bylo nižší nejen oproti dvěma předchozím letům, kdy kleslo zhruba na polovinu

salda z roku 2010, bylo dokonce nejnižší od roku 2002, tedy z celého období nepřetržitě kladné bilance zahraniční migrace od změny metodiky spočívající v rozšíření okruhu statistického sledování migrace o dlouhodobě pobývací cizince na území ČR v roce 2001. Objem migrace byl však v roce 2012 výrazně vyšší než v roce 2011, více bylo přistěhovalých a především vystěhovalých.

Mezi přistěhovalými i vystěhovalými převládají muži (56 a 59 % v roce 2012) a osoby v ekonomicky aktivním věku (87 a 89 % 15–64letých), zejména pak v jeho mladších věkových kategoriích (polovinu tvoří skupina 15–34letých). Podíl seniorů je mezi stěhujícími se přes hranice republiky minimální, v roce 2012 tvořily osoby ve věku 65 a více let 2 % všech přistěhovalých a vystěhovalých, na nízké úrovni se jejich zastoupení pohybovalo i v předchozích letech nového století. Ve srovnání s populací České republiky je mezi migranty, více pak v případě vystěhovalých, nižší i podíl dětí do 15 let věku (8 a 11 % v roce 2012).

Nejvyšší migrační zisky osob dle jejich státního občanství jsou poslední zhruba čtyři roky více proměnlivé, než tomu bylo v letech 2002–2008²⁾, kdy se pouze s výjimkou dvou let na prvních třech místech vyskytovali občané Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu (v roce 2002 byly na třetím místě občané Polska, v roce 2004 čeští občané). Od roku 2009 se mezi trojicí nejvyšších sald objevuje každoročně Rusko, v letech 2009 a 2010 také Spojené státy a v roce 2012 bylo pořadí následující: 1. Slovensko (saldo 4,0 tisíce), 2. Rusko (1,6 tisíce) a 3. Německo (1,1 tisíce). S občany Ukrajiny a Vietnamu bylo registrováno dokonce záporné saldo (–1,8 a –0,1 tisíce).

Občané ČR se od roku 2001 podílejí na objemu zahraniční migrace výrazně méně, než v období kdy byla statistika založena pouze na změnách trvalého pobytu. V letech 2002–2008 se jejich podíl pohyboval mezi 3 a 5 %, v roce 2009 vzrostl na 8 %, v roce 2011 přechodně až na 18 %. V roce 2012 stěhování občanů ČR tvořilo přesně jednu desetinu všech pohybů přes hranice republiky. Celková registrovaná bilance stěhování občanů ČR byla však od roku 2005 s výjimkou roku 2010 záporná (vzhledem k neúplné evidenci vystěhovalých lze předpokládat úbytky ještě hlubší).

²⁾ V roce 2001 bylo saldo zahraniční migrace záporné, z hlavních zdrojových zemí měla ČR kladnou bilanci pouze s občany Vietnamu.

Tab. 17: Zahraniční migrace v letech 2005–2012

International migration in 2005–2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Přistěhovalí	60 294	68 183	104 445	77 817	39 973	30 515	22 590	30 298
z toho podíl mužů (%)	62,9	61,6	61,0	63,2	57,7	54,3	55,1	56,3
Vystěhovalí	24 065	33 463	20 500	6 027	11 629	14 867	5 701	20 005
z toho podíl mužů (%)	60,4	60,8	62,1	66,2	73,3	74,2	54,5	59,5
Objem stěhování	84 359	101 646	124 945	83 844	51 602	45 382	28 291	50 303
Saldo migrace	36 229	34 720	83 945	71 790	28 344	15 648	16 889	10 293
z toho státní občanství migranta*)								
Ukrajina	12 483	12 993	30 902	18 575	8 051	3 432	1 889	-1 814
Slovensko	8 161	6 152	13 129	7 007	1 442	-1 338	3 389	3 959
Vietnam	3 489	4 083	11 281	13 299	2 269	1 386	655	-92
Rusko	1 994	2 214	5 765	5 728	4 106	3 670	2 123	1 566
Německo	1 332	734	1 731	2 274	173	364	972	1 050
Spojené státy	628	542	867	2 200	2 454	1 673	1 311	765
ČR	-551	-17	-142	-540	-505	83	-1 316	-1 640

Pozn.: *) Vybrána státní občanství cizinců, jejichž saldo zahraniční migrace se v období 2005–2012 vyskytovalo mezi třemi nejvyššími.

VNITŘNÍ MIGRACE

V roce 2012 bylo registrováno 232,8 tisíce změn obce³⁾ bydliště v rámci České republiky, více než v roce 2011 (o 1,1 tisíce), avšak méně než v letech 2007–2010. Zatímco počet případů stěhování občanů ČR meziročně vzrostl (o 5,4 tisíce na 210,9 tisíce), cizinců naopak výrazněji klesl (o 4,3 tisíce na 21,3 tisíce). Podíl cizinců na celkovém objemu vnitřního stěhování tak klesal již tři roky v řadě na 9 % v roce 2012, od jeho maximální výše 18 % dosažené v roce 2009, a dostal se zpět na úroveň z poloviny prvního desetiletí 21. století (v letech 2001–2004 byl 3–5 %). Vzhledem ke své početnosti se po území republiky nejčastěji stěhují občané Ukrajiny, s větším odstupem dále Vietnamci.

Z hlediska typu stěhování dle vzdálenosti stál za posledním meziročním vzestupem celkového objemu vnitřního stěhování především vyšší objem migrace na nejkratší vzdálenosti, tj. mezi obcemi v rámci stejného okresu. Podíl vnitřního stěhování na celkovém objemu se v roce 2012 zvýšil

o 0,6 procentního bodu na 44,5 % a byl nejvyšší za posledních šest let. Mírně vyšší byl také počet stěhování na střední vzdálenosti, mezi okresy v rámci jednoho kraje, jeho podíl to však ovlivnilo pouze nepatrně. Absolutní a relativní počet stěhování se v roce 2012 snížil v případě změny obce bydliště mezi kraji. Od ustanovení nového krajského územního uspořádání od 1. 1. 2000 se struktura objemu stěhování podle typu vyvíjela, nejdříve ve směru významného sblížení podílu stěhování vnitřního (pokles) a mezikrajského (vzestup) a hodnoty obou podílů byly sobě nejbližší v roce 2009, kdy bylo zastoupení vnitřního stěhování pouze o necelé 2 procentní body vyšší než stěhování mezi kraji. Od roku 2010 probíhá trend opačný. Podíl stěhování mezi okresy v rámci kraje měl postupně mírně rostoucí tendenci.

Na rozdíl od zahraniční migrace je v případě migrace vnitřní poměr mužů a žen mezi stěhujícími se více vyvážený a naopak mírně převažují ženy (47 % mužů v roce 2012). I skladba migrantů dle věku je

³⁾ Praha není v této statistice dále členěna, údaj tak nezahrnuje stěhování uvnitř Prahy. V rámci hlavního města se sleduje stěhování mezi urbanistickými obvody, které od roku 1992 vystřídalo stěhování mezi obvody. Statistiky jsou ale do určité míry problematické (kromě samotného kódování dle uvedených adres nového a předchozího bydliště nebyly v některých letech vyloučeny pohyby uvnitř urbanistického obvodu a nebyli zahrnuti cizinci).

Tab. 18: Vnitřní stěhování v letech 2005–2012

Internal migration in 2005–2012

Objem stěhování	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	počet							
Celkem	213 688	225 202	255 689	250 071	233 262	240 695	231 694	232 828
Z obce do obce v rámci okresu	96 605	100 183	109 541	104 713	96 395	101 181	101 072	102 862
Z okresu do okresu v rámci kraje	41 414	43 700	47 745	47 444	45 002	47 774	47 064	47 395
Z kraje do kraje	75 669	81 358	98 403	97 914	91 865	91 740	83 558	82 571
	%							
Z obce do obce v rámci okresu	45,2	44,5	42,8	41,9	41,3	42,0	43,6	44,2
Z okresu do okresu v rámci kraje	19,4	19,4	18,7	19,0	19,3	19,9	20,3	20,3
Z kraje do kraje	35,4	36,1	38,5	39,1	39,4	38,1	36,1	35,5
Podíl mužů na objemu (%)	48,1	48,3	49,2	49,4	49,1	49,0	47,1	46,9
Podíl cizinců na objemu (%)	8,4	10,2	16,7	17,1	17,8	15,4	11,3	9,4

ve srovnání s osobami stěhujícími se přes hranice republiky vyrovnanější, oproti celé populaci ČR ale rovněž mladší. Věkový profil obou typů migrace se však částečně odlišuje. Ve vnitřním stěhování je vyšší

podíl dětí (zejména v raném věku), a to dokonce větší než v celé populaci (23,6 % v roce 2012), o něco vyšší je u vnitřního stěhování i podíl seniorů ve věku 65 a více let (6 % v roce 2012).

Literatura

- *Demografická ročenka České republiky v roce 2005...2011. 2006...2012.* Praha: ČSÚ.
- *Stav a pohyb obyvatelstva v roce 2012.* 2013. Praha: ČSÚ.
- Kačerová, E. – Němečková, M. 2012. Population development in the Czech Republic in 2011. *Demografie*, 4, s. 336–355.

TEREZIE ŠTYGLEROVÁ

vystudovala v magisterském studiu demografii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od skončení studií v roce 1999 pracuje v Českém statistickém úřadu v oddělení demografické statistiky, které od roku 2009 (s roční přestávkou z důvodu mateřské a rodičovské dovolené) vede. Věnuje se zejména analýze demografického vývoje, populačním projekcím a problematice statistiky zemřelých podle příčin smrti.

MICHAELA NĚMEČKOVÁ

vystudovala v magisterském studiu demografii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2007 pracuje v oddělení demografické statistiky Českého statistického úřadu, kde se věnuje zejména analýze demografického vývoje, oblasti metodiky a populačním projekcím. V současné době je na rodičovské dovolené.

SUMMARY

In 2011, the Czech Republic experienced population growth as a result of positive natural change (0.4 thousand) and net migration (10.3 thousand). The population was 10,516,125 as of 31 December 2012, up by 10,680 from the year before. But the total increase in 2012 was 8,034 lower than in 2011, mainly due to the larger number of emigrants. The highest level of net migration was reached in 2012 with the nationals of the Slovak Republic, Russia and Germany. The net migration of Ukrainians, who made up the highest share of migrants in the total net migration in the new century, was negative in 2012. The increase in the share of the population aged 65 and over (16.8% of the total population), the decrease in the size of the working-age population, and the rise in the ageing index (to 113) and mean age (to 41.3) in 2012 express the continuing process of population ageing. Although the number of marriages in 2012 remained at the same level as the previous year, the total first marriage rate further decreased. According to nuptiality life tables, only 53% of single men and 61% of single women would marry before reaching the age of 50. The average age at first marriage slightly increased again, to 32.3 for men and 29.6 for women, but the increasing trend has slowed in recent years. The remarriage rate also dropped mildly. Compared to 2011 the total divorce

rate was also lower, the share of marriages terminating in divorce fell to 44% and was the lowest in the last 12 years. The highest divorce rates occurred after 2 to 4 completed years of marriage and the marriages of the divorcees lasted on average 12.8 years. The number of births declined for the fourth consecutive year but the difference compared to 2011 was minimal. Even though the total fertility rate (1.45) was up lightly from 2011, it did not surpass or even reach the level of last local maximum in 2008–2010. The most recently available data on fertility in the Czech Republic thus indicates stagnation rather than renewed growth. The trend of a rising average age of women at childbirth continued in 2012 and increased to 27.9 at first birth and 29.8 at birth regardless of birth order. A total of 43.4% of live born children was born outside marriage, up 1.6 percentage points from the previous year. Male life expectancy at birth increased in 2012 by three tenths of a year to 75.0 years; the rise in female life expectancy was smaller, by one tenth of a year to 80.9 years. In 2012, the long-term decline in the abortion rate continued after interruption in 2011. The total number of abortions, induced and spontaneous, was lower than in 2011 and the total abortion rate decreased to 0.51 and the induced abortion rate to 0.31.

VELIKOST RODINY – POSTOJE, NORMY A REALITA^{*) **)}

Ladislav Rabušic – Beatrice Chromková Manea

FAMILY SIZE – OPINIONS, NORMS AND REALITY

Abstracts

Many studies point to the fact that realised fertility is below the level of ideal family size and below fertility intentions (e.g. Goldstein – Lutz – Testa, 2003). In this article, the authors focus on the relationship between opinions on family size, the ideal number of children, and the actual number of children, using data from a sociological study conducted on the Czech population aged 40–55. The first part of the paper deals with issue of family size from a normative point of view and presents three indicators: small, large and standard family size. It then goes on to discuss the desired number of children under ideal conditions and the actual number of children, and tackles the issue of how these two indicators are linked. It also investigates whether people have a clear idea of the number of children they want to have, whether their plans change in time, and how their plans relate to realised fertility.

Keywords: reproductive behaviour, fertility ideals, normative family size, actual number of children

Demografie, 2013, 55: 208–219

ÚVODEM

Značná část demografické literatury zabývající se reprodukčním chováním se soustřeďuje na sociálně psychologické a sociologické koncepty jako jsou normy (společenský tlak na určitý počet dětí), postoje (k reprodukci), intence (kdy začít s reprodukcí), očekávání (o počtu dětí v rodině) a preference (jak spolu soupeří reprodukce s jinými lidskými aktivitami). Zajímá se přitom, jak jsou tyto koncepty vzájemně provázány z hlediska svého výsledku, to je konečné plodnosti neboli výsledného počtu dětí, který lidé mají. Ukazuje se, že vztahy mezi těmito koncepty jsou značně komplexní a de facto reciproční: normy, preference a intence sice na jedné straně ovlivňují reprodukční chování a výsledné počty dětí, na druhé straně ale – a platí to především ve společnostech s nízkou úrovní plodnosti – výsledné (nízké) počty dětí zpětně ovliv-

ňují reprodukční klima ve společnosti a ustanovují nové normy, přání, intence a preference (viz např. van Peer, 2002; Goldstein – Lutz – Testa, 2003). Lutze, Skirbekka a Testu (2006) přivedly tyto úvahy až k vyslovení alarmující hypotézy o pasti nízké plodnosti (*Low-fertility Trap Hypothesis*). Ta předpokládá, že nízká plodnost, která je dlouhodobě zaznamenávána v mnoha evropských zemích, vede k tomu, že se v mladších kohortách snižuje představa o ideálním počtu dětí, což má za následek jejich nižší konečnou plodnost. Mnozí autoři se také zajímají o to, jak definovat ideální, preferovaný, očekávaný a požadovaný (*desired*) počet dětí a jak jsou tyto koncepty relevantní pro reprodukční chování (viz např. Billari et al., 2009; Schoen et al., 1999; Testa – Toulemon, 2006).

V kontextu těchto úvah budeme v našem článku zkoumat, jaké jsou představy vybraného vzorku

*) Výzkum pro tuto stať byl podporován grantem Grantové agentury ČR (GAČR), číslo projektu P404/11/0329, název projektu *Mužské reprodukční chování v ČR*.

**) Děkujeme dvěma anonymním recenzentům za upozornění na nedostatky a za velmi cenné návrhy na doplnění textu.

české populace o tom, co je velká rodina, jaké jsou její (normativní) představy o standardní velikosti rodiny a jak definuje rodinu malou. Dále se budeme zabývat chtěným počtem dětí za ideálních podmínek a skutečným počtem dětí a budeme sledovat, zdali a jak jsou tyto dva fenomény provázány. Budeme také zjišťovat, jestli lidé mají o počtu dětí jasnou představu a zdali ta je neměnná nebo zda dochází k její proměně a jak se to celé váže na realizovanou plodnost. Článek je založen na explorační analýze, kdy cílem není testování hypotéz, nýbrž deskripce relevantních fenoménů. Většina analýz zde bude provedena s ohledem na pohlaví respondenta, neboť vycházíme z předpokladu, že představy o reprodukci jsou u mužů a žen odlišné.

DATA A METODA

Odpovědi na naše otázky budeme hledat v datech speciálního výběrového šetření, které jsme uskutečnili ve druhé polovině roku 2011. Šetření bylo součástí výzkumného projektu, který se zabýval mužskou reprodukci a jelikož v rámci tohoto projektu pro nás bylo důležité zaznamenat reprodukční historii respondentů, zvolili jsme věkovou skupinu, která má svou reprodukci v podstatě ukončenou. Metodou náhodného výběru a za použití standardizovaného dotazníku tazatelé agentury *Median* dotazovali muže ve věku 40–55 let. Pokud dotazovaný muž žil ve společné domácnosti ať s manželkou (v manželském svazku) nebo s partnerkou (v nesezdaném soužití), byla dotázána také tato žena (prostřednictvím dotazníku pro

ženy). Tím jsme získali data od 800 párů (tj. od 1 600 respondentů): muži byli v již zmíněném věku 40–55 let, věk jejich partnerek se pohyboval i mimo tento interval (byly většinou mladší). Pokud žil muž sám, získali jsme data pouze od něj – těch bylo celkem 450. Pokud náhodný výběr zavedl tazatele do domácnosti, v níž žila jenom žena, ale byla ve věku 40–55 let, byl s ní vyplněn ženský dotazník. Počet těchto respondentek jsme omezili na 450. Celkově jsme tak získali údaje od 2 500 respondentů, pro účely této statě budeme pracovat s daty pouze těch respondentů, kteří byli ve věku 40–55 – měli jsme tak k dispozici údaje od 1 251 mužů a 1 070 žen.

VÝSLEDKY

1. Představy o velikosti rodiny – normy

Pro zjištění představ o velikosti rodiny byly použity v dotazníku tři otázky, které měřily, kolik dětí spojují respondenti s výrazem „malá rodina“, „velká rodina“, a „standardní rodina“.¹⁾ Výsledky jsou zachyceny v tabulce 1. Je z ní zřejmé, že v povědomí české generace středního a staršího věku (40–55 let) – a muži a ženy se ve svých asociacích neliší – je **malá rodina** jednoznačně asociována jako rodina s jedním dítětem (přibližně u 82 % respondentů). 11 % respondentů považuje za malou rodinu takovou, v níž jsou dvě děti, 7 % za takovou, v níž není žádné dítě.

Co se týče asociací s pojmem **velká rodina**, pak jako velká je v myslích našich respondentů asociována rodina se čtyřmi (35 %) a s pěti a více dětmi

Tab. 1: Představy respondentů o velikosti malé rodiny a velké rodiny podle pohlaví (všichni respondenti ve věku 40–55 let bez ohledu na rodinný stav) v % | Notions of the size of small and large families by sex (respondents aged 40–55) in %

	Počet dětí v malé rodině					Počet dětí ve velké rodině				
	0 dětí	1 dítě	2 děti	3+ dětí	celkem	2 děti	3 děti	4 děti	5+ dětí	celkem
Muži	7,4	80,9	11,4	0,3	100 %	3,2	28,1	35,2	33,5	100 %
Ženy	6,6	82,7	10,0	0,8	100 %	2,6	24,7	40,7	32,0	100 %
Celkem	7,0	81,7	10,7	0,5	100 %	2,9	26,5	37,7	32,9	100 %

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 2 266 pro údaje o malé rodině a N = 2 271 pro údaje o velké rodině).

¹⁾ Otázky v dotazníku zněly: *Často se mluví o malých a velkých rodinách, ale každý si pod tím může představit něco jiného. Když se řekne „malá rodina“, kolik dětí se Vám vybaví? A když se řekne „velká rodina“, kolik dětí se Vám vybaví? A když se řekne „standardní rodina“, kolik dětí se Vám vybaví?*

Tab. 2: Představy respondentů o velikosti *standardní rodiny* podle pohlaví (všichni respondenti ve věku 40–55 let v %) | Notions of the size of small and large families by sex (respondents aged 40–55) in %

	Počet dětí ve <i>standardní</i> rodině			
	1 dítě	2 děti	3+ dětí	celkem
Muži	7,4	80,9	11,4	100 %
Ženy	6,6	82,7	10,0	100 %
Celkem	7,0	81,7	10,7	100 %

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 2 272).

(33 %), opět bez rozdílu pohlaví. Zajímavostí zde jistě je, že přibližně čtvrtina respondentů považovala za velkou rodinu již rodinu se třemi dětmi, přičemž častěji to zde byli respondenti ve věku 40–47 let oproti respondentům ve věku 48–55 let. Žádný z respondentů nevažoval ve spojení s výrazem **velká rodina** rodinu bezdětnou nebo rodinu s jedním dítětem.

Respondenti se také vyjadřovali k velikosti **standardní rodiny**. Je zřejmé, že když za malou rodinu je považována ta s jedním dítětem a za velkou se čtyřmi popřípadě s pěti dětmi, pak s výrazem **standardní rodina** je nejčastěji asociována rodina dvoudětná (u 78 % respondentů – tab. 2). 18 % respondentů považuje za standardní rodinu se třemi a více dětmi a pouhých 5 % pak rodinu s jedním dítětem. Ani v představách o velikosti standardní rodiny není mezi muži a ženami žádný rozdíl. Zajímavostí zde opět je, že bezdětná rodina nebyla mezi standardními typy rodin vůbec zmíněna.

Co z těchto zjištěných výpovědí celkově vyplývá? Naše údaje pocházejí od respondentů narozených v letech 1956–1971, takže jejich socializační a formativní procesy se odehrávaly v období takového demografického režimu, kdy úhrnná plodnost oscilovala mezi 2,56 v r. 1956 a 1,89 v r. 1990 dětí na jednu ženu.²⁾ Jejich výše uvedené představy o velikosti rodiny tak odrážejí jejich mentální fertilitní normy: respondenti během svého dospívání viděli kolem sebe v rodinách vlastních a v rodinách svých vrstevníků převážně dvě (ale někdy i tři) děti, takže za „standardní rodinu“ je proto v této generaci jednoznačně považována rodina dvoudětná. Za „malou rodinu“ pak rodina s jed-

ním dítětem a za „velkou“ rodina se čtyřmi nebo pěti dětmi.

2. Představy o velikosti rodiny, *chtěné a skutečné počty dětí*

Představy respondentů o velikosti rodiny jsou ale, jak jsme zjistili, do jisté míry spjaty s tím, kolik dětí respondenti sami skutečně mají, což ilustruje tabulka 3. Např. zatímco bezdětní respondenti považovali za „velkou rodinu“ takovou, která má v průměru 3,86 dětí, pro respondenty se dvěma dětmi byla „velká rodina“ asociována v průměru s 4,19 dětí a pro respondenty se čtyřmi dětmi znamenala „velká rodina“ v průměru 4,78 dětí. Údaje v tabulce tak napovídají, že vztah má podobu přímé úměry: čím vyšší počet dětí člověk má, tím vyšší jsou také jeho představy o počtu dětí typických pro malou, velkou a standardní rodinu. Jak ale ukazuje korelační koeficient, souvislost to není příliš těsná, byť je statisticky signifikantní. Nejsilnější korelační vztah mezi počtem vlastních dětí respondentů a jejich představami o malé, standardní a velké rodině jsme našli u představ o velikosti standardní rodiny, kde Pearsonovo *r* nabylo hodnoty 0,27. A jak již napovídaly předchozí tabulky, tyto korelace byly stejně těsné jak u mužů, tak i u žen.

Podíváme-li se na předcházející výsledky optikou v úvodu zmíněné hypotézy „pasti nízké fertility“ (*Lutz et al.*, 2006), pak zde máme náznak, že by i v českém prostředí mohla mít své opodstatnění. Jsou-li představy respondentů o velikosti rodiny – a především o velikosti standardní rodiny – korelovány se skutečným počtem dětí, pak při dlouhodobě velmi nízké

²⁾ Pro srovnání, generační plodnost ve věku 40 let byla u generace narozené v r. 1956 2,07 dětí na ženu a u generace narozené v roce 1971 1,84 dětí na ženu (data získána z Human Fertility Database: <http://www.humanfertility.org/cgi-bin/country.php?country=CZE&tab=si&t1=1&t2=2>).

Tab. 3: Průměrný počet dětí v představách o malé, velké a standardní rodině podle počtu vlastních dětí a korelace mezi počtem vlastních dětí a představami o velikosti rodiny (poslední řádek) | Notions of the average number of children in a small, standard and large family by the number of children respondents have and the correlation between the number of children they have and their views on family size (last row)

Počet vlastních dětí	Průměrný počet dětí		
	malá rodina	velká rodina	standardní rodina
0	0,94	3,86	1,97
1	0,98	3,83	1,97
2	1,05	4,19	2,13
3	1,13	4,61	2,46
4	1,24	4,78	2,4
5	1,47	5,24	2,53
Celkem	1,05	4,18	2,14
Korelace Pearsonovo <i>r</i>	0,16**	0,20**	0,27**

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 2 265).

plodnosti (to je nižší než 1,5 – a tu u nás registrujeme od r. 1994), vyrůstají nové generace, které kolem sebe vidí, že běžná (standardní) je rodina s malým počtem dětí. Tento jev, který *Goldstein et al.* (2003) označují za „dolů se krotící spirálu požadovaného počtu dětí“ (*downward spiral of desired fertility*), pak může mít vliv, jak předvidá Lutz se svými kolegy, na jejich pozdější reprodukční intence a následně i reprodukční chování. Za standard tak začne být postupně považována ne rodina dvoudětná, nýbrž rodina s jedním dítětem, což se bude projevat i na nízké konečné úhrnné plodnosti.

Pro počet dětí, který lidé během svého života zploidí, je jistě důležitá i představa o chtěném počtu dětí, tento faktor je totiž mnohými autory chápán jako výrazná determinanta kohortní velikosti rodiny a my proto budeme tuto proměnnou v analýzách, které nyní následují, důsledně chápat jako nezávisle proměnnou. Představu o chtěném počtu dětí jsme v našem výzkumu – vzhledem k věkovým charakteristikám našeho vývěrového souboru – zjišťovali prostřednictvím otázky: *Pokud byste měl(a) ve svém životě úplně příznivé životní podmínky, jaký celkový počet dětí byste si přál(a)?* Jelikož podle *Pavlika, Rychtaříkové a Šubrtové* (1986) by takto formulovaná otázka mohla být chápána také jako otázka na „ideální počet dětí se specifikací“ (s. 645), používáme v některých analytických pasážích týkajících se této problematiky výraz „chtěný ideál“.

Připomínáme, že v našem souboru analyzujeme respondenty ve věku 40–55 let, což je věk, v němž podle českých demografických statistik dochází k reprodukci jen výjimečně, takže většina našich respondentů měla již svou reprodukci ukončenou. Je proto pravděpodobné, že respondenti formulovali své odpovědi na takto položenou otázku na základě zkušeností se svým počtem dětí.

Tabulka 4 uvádí základní zjištění o těchto představách – uváděné počty dětí jsou opět tabelovány zvlášť pro muže a ženy. Za naprosto příznivých individuálních podmínek by si muži přáli v průměru 2,09 dětí, ženy pak o něco vyšší počet, konkrétně 2,22 dětí (viz předposlední sloupec tabulky 4), tento rozdíl je podle t-testu statisticky signifikantní (na hladině významnosti $\alpha = 0,001$), takže není způsoben výběrovou chybou. Ve srovnání s průměrným počtem dětí, které respondenti skutečně mají (viz poslední sloupec tabulky), jsou ovšem chtěné počty za ideálních podmínek vyšší: u mužů byl průměrný chtěný počet dětí 2,09, zatímco ve skutečnosti měli v průměru 1,74 dětí. U žen byl poměr přání a skutečnosti 2,22:1,86 – oba rozdíly jsou statisticky signifikantní. Pokud by chtěné počty dětí byly naplněny, měla by tato generace takovou intenzitu plodnosti, že by zajistila prostou reprodukci obyvatel. Realita je však jiná, intenzita plodnosti byla nižší.

Tab. 4: Náznaky na chtëný počet dětí za příznivých životních podmínek respondenta podle pohlaví a skutečný počet dětí respondentů, (řádková procenta a průměry) | Respondents' opinions on the desired number of children under favorable living conditions by gender and by the actual number of children they have (row percentage and average)

	Chtëný počet dětí (za příznivých životních podmínek respondentů – v %)							Skutečný počet dětí
	0 dětí	1 dítě	2 děti	3 děti	4 děti	5+ dětí	průměr	průměr
Muži	3,3	14,4	58,3	19,0	3,7	1,4	2,09	1,74
Ženy	0,9	9,9	61,9	22,8	3,2	1,3	2,22	1,86
Celkem	2,2	12,2	60,0	20,8	3,4	1,4	2,15	1,80

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 2 104).

V našich číslech ovšem nacházíme to, co je typické pro všechny výzkumy tohoto druhu konaných v Evropě: skutečná plodnost (na agregované úrovni) je vždy nižší, než plodnost vyjadřovaná jako chtëný počet dětí,³⁾ což je konceptualizováno jako „nenaplněná plodnost“ (*fertility gap* nebo *child gap*).⁴⁾ Příčiny jsou různorodé, k těm hlavním patří problémy s neplodností (která je často efektem pozdních sňatků) a dále aktivity, které soutěží s plány na určitý počet dětí (viz např. *Bongaarts*, 2001).⁵⁾ Hodnoty chtëného počtu dětí, které uvedli čeští muži a ženy, se ale nijak neodlišují od zahraničních studií, které se pohybují, jak uvádí *Sleebo*s (2003), v intervalu 2,2–2,4 dětí. A podle údajů Eurobarometru z r. 2006, byly v ČR průměrné ideální počty dětí u respondentů ve věku 40–54 let 2,09 u mužů a 2,25 u žen (*Testa*, 2006: 31, tab. 4), tedy identické s našimi údaji.⁶⁾

Podívejme se nyní na strukturu vyjadřovaných názorů na chtëný počet dětí (tab. 4). Muži se častěji vyslovovali pro nižší počet dětí: 3 % mužů by za příznivých podmínek nechtěla žádné dítě (oproti 1 % žen) a 14 % by chtëlo jedno dítě (u žen to je pouze 10 % a tento genderový rozdíl je statisticky signifikantní na hladině $\alpha = 0,05$). Ženy naopak častěji než muži vyslovily přání mít za ideálních podmínek dvě (62:58 %) nebo tři děti (23:19 %) – i tyto rozdíly jsou statisticky signifikantní s pravděpodobností 95 %. Přání mít *extrémně nízký počet dětí*, to je pro žádné nebo jedno dítě, se tak vyslovilo na základě své životní reprodukční zkušenosti celkem 18 % mužů, ale jen 11 % žen (rozdíl je statisticky signifikantní s 99% pravděpodobností). Muži tedy častěji než ženy preferují ideál malé rodiny, ženy naopak ideál rodiny větší.

³⁾ Metodologicky nebývají tato srovnání úplně čistá, neboť se srovnávají data agregovaná (údaj o národní úhrnné plodnosti) s průměrem o ideálním počtu dětí, což je údaj vzešlý z výzkumných mikrodat (individuálních dat získaných v sociologickém šetření). Ideální by samozřejmě bylo mít data panelová z longitudinálního výzkumu, na nichž bychom mohli sledovat, jak se ideál vyjadřovaný respondenty na začátku reprodukční dráhy podařilo po 25 letech naplnit. Je velkou škodou, že taková data u nás zatím nemáme – jisté možnosti budou skýtat data z českých dvou vln GGS – samozřejmě, až budou příslušnými výzkumníky pro vědeckou komunitu uvolněna.

⁴⁾ V češtině nemáme pro koncept jako je *fertility* nebo *child gap* adekvátně úderný výraz. Nechceme jej překládat nehezkým opisem „rozdíl mezi požadovaným (nebo ideálním) a skutečným počtem dětí“, takže jsme se rozhodli pro volnější překlad – „nenaplněná plodnost“

⁵⁾ Realizovaná plodnost na individuální úrovni (to je počet dětí respondentů), může být samozřejmě i vyšší, než je ideální počet dětí – pak bychom mohli hovořit o „přeplněné plodnosti“: zde sehraávají roli nechtěná těhotenství (i když těch v současných „antikoncepčních“ společnostech ubývá), smrt dítěte nebo snaha mít další dítě určitého pohlaví (*Bongaarts*, 2001).

⁶⁾ Ideální počty dětí byly měřeny prostřednictvím otázky: *A pro vás osobně, jaký by byl ideální počet dětí, který byste chtël/a mít? (And for you personally, what would be the ideal number of children you would like to have or would have liked to have had?)* Významem se podobá našemu způsobu měření, takže údaje jsou porovnatelné.

Tab. 5: Průměrný skutečný počet dětí v závislosti na chtěném počtu dětí

The average actual number of children in relation to the desired number of children

		Chtěný počet dětí					
		0 dětí	1 dítě	2 děti	3 děti	4 děti	5+ dětí
Průměrný skutečný počet dětí:	Muži	0,13	0,69	1,76	2,42	2,76	3,07
	Ženy	0,00*	0,79	1,75	2,42	3,14	3,25

Pozn.: * Zde bylo pouze 9 případů.

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 2 133).

Konfrontujeme nyní tyto počty dětí, které by si respondenti v pro ně příznivých životních podmínkách přáli, s realitou, tedy s jejich skutečnými počty poněkud detailněji. V tabulce 5 jsou uvedeny údaje o tom, v jakém statistickém vztahu jsou skutečné počty dětí (ty jsou v tabulce vyjádřeny ve formě průměrů) a chtěné počty za ideálních životních podmínek. Obsahují jedno důležité sdělení: muži i ženy, kteří měli jako ideál vyšší počet dětí, na něj nedosáhli, např. muži s ideálem 4 dětí měli v průměru pouze 2,76 dětí, ženy se stejným ideálem měly 3,14 dětí, avšak ženy se ideálu blížily více než muži. Podobné to je u ideálu pěti dětí (tab. 5).

Tyto výsledky jsou velmi zajímavé ve srovnání s výzkumem *ISSP Rodina*, který byl v ČR proveden v r. 1994. Jak zjistila *Fialová s Tučkem* (1997: 6), čeští muži a ženy starší 35 let (což je kohorta narozená v r. 1959 a dříve – *Fialová s Tučkem* tehdy v souladu s demografickou statistikou předpokládali, že věk 35 let je již věkem ukončené reprodukce), kteří považovali za ideál dvě děti v rodině, měli v průměru 1,8 dítěte (v našem souboru to je také 1,8); ti, kteří jako ideální počet uvedli tři děti, měli v průměru 2,3 dítěte (v našem souboru je průměr 2,4). Máme zde tak záznam o značné stabilitě reprodukčních ideálů a reprodukčního chování dřívějších generací.⁷⁾

Celková korelace (Pearsonovo r) mezi skutečným počtem dětí a chtěným ideálem byla ovšem pro muže

a ženy stejná: 0,58 a 0,57 a je na úrovni středně silné korelace. Přepočítáme-li tento údaj na koeficient determinace,⁸⁾ abychom určili, jakou silou ovlivňuje nezávisle proměnná – v našem případě ideální počet dětí – proměnnou závislou (skutečný počet dětí), zjistíme, že ideál vysvětluje 34 % variance ve skutečném počtu.⁹⁾

Na základě výše uvedených zjištění si musíme položit otázku: jaké byly podíly respondentů, u nichž se chtěný ideál a skutečnost shodovaly, a jaké byly podíly, u nichž se ideál a skutečnost lišily. Odpověď přináší tabulka 6, v níž již pro zjednodušení nerozlišujeme mezi muži a ženami, neboť výsledky byly pro obě pohlaví velmi podobné.

Podíly uvedené na diagonále tabulky uvádějí respondenty, u kterých se chtěný ideál a skutečný počet dětí protíná: těch bylo celkově 62 %. Podíly v políčkách nad diagonálou jsou respondenty, jejichž chtěný počet dětí je vyšší než skutečný počet: těch bylo celkem 32 %. Pod diagonálou jsou pak respondenty, jejichž chtěný počet dětí byl nižší, než skutečnost: celkově jich 6 %.¹⁰⁾

Můžeme tedy konstatovat, že podle našich dat v generaci narozené v období 1956–1971 téměř dvě třetiny respondentů (62 %) dosáhly na konci svého reprodukčního období takového počtu dětí, které by za příznivých podmínek chtěly. Jejich plodnost byla tedy z hlediska jejich přání naplněna. Plná třetina (32 %) měla ale chtěný počet dětí **vyšší**, než kolik jich

⁷⁾ Je ovšem pravda, že ISSP 1994 měřil ideální počet dětí standardně používanou otázkou: Když vezmete v úvahu všechny okolnosti, jaký je podle vašeho názoru ideální počet dětí v rodině?

⁸⁾ Korelační koeficient umocníme a vynásobíme stem: $0,58^2 \cdot 100 = 0,34 \cdot 100 = 34 \%$.

⁹⁾ Pokud použijeme pro změření síly souvislosti asymetrický koeficient Somersova d (ten je sice určen pro měření souvislosti dvou pořadových proměnných, ale to je v tomto případě zanedbatelná nepřesnost), pak je korelace v tomto případě pro muže $d = 0,60$ a pro ženy $d = 0,58$.

¹⁰⁾ *Fialová – Tuček* (1997: 6) uvádějí ve své zprávě z dat ISSP 1994 poněkud odlišnou distribuci. U respondentů starších 35 let se „u poloviny ideální a skutečný počet dětí shodoval: třetina uvedla, že ideální počet je vyšší než počet dětí, které mají, a 17 % považovalo za ideální nižší počet, než s jakým mělo zkušenosti.“

Tab. 6: Vztah mezi chtěným a skutečným počtem dětí (celková %) | Relation between the desired number of children and the actual number of children respondents have (total percentage)

Skutečný počet dětí	Chtěný počet dětí						Celkem
	0 dětí	1 dítě	2 děti	3 děti	4 děti	5+ dětí	
0 dětí ¹¹⁾	2,1	4,8	5,3	1,0	0,1	0,0	13,3
1 dítě	0,0	6,3	8,8	1,5	0,1	0,0	16,7
2 děti	0,1	0,9	42,4	7,4	1,0	0,3	52,1
3 děti	0,0	0,3	2,6	9,9	0,9	0,5	14,2
4 děti	0,0	0,0	1,0	0,8	1,1	0,1	3,0
5+ dětí	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,3	0,7
Celkem (N = 2 328)	2,2	12,3	60,2	20,9	3,3	1,2	100 %

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 2 133).

ve skutečnosti měla. Tato třetina respondentů tedy svá přání neuskutečnila a jsou to tak ti, na které lze aplikovat koncept „nenaplněné plodnosti.“ Těch, kteří naopak svůj chtěný počet překročili, bylo pouhých 6 % – a jsou to ti, které bychom mohli označit výrazem „respondenti s přeplněnou plodností“.

V interpretaci vztahu mezi chtěným ideálem a skutečností zůstává samozřejmě otázkou, zdali chtěný počet dětí je skutečně i v této věkové skupině respondentů (40–55 let) nezávisle proměnnou. Nebyly odpovědi našich respondentů na otázku o počtu dětí, které by si přáli v příznivých životních podmínkách, ovlivněny jejich reprodukční historií a skutečným počtem jejich dětí? Ostatně i zahraniční studie uvádějí, že předsta-

vy o určitém počtu dětí jsou závislé na věku: mladší respondenti mají obvykle rozdíl mezi ideálem a skutečností vyšší, neboť mají tendenci přeceňovat své životní šance (častěji ve svém budoucím životě očekávají – pochopitelně – pozitivní životní události), zatímco starší respondenti „filtrují“ své ideály prismatem svých životních zkušeností (viz např. *Sleeboos*, 2003). Náš výsledek je ale podstatně odlišný od zahraniční situace: např. ve Francii nedosáhlo na chtěný (*desired*) počet dětí 1 % žen ve věku 45–49 let, ve Švédsku a v Itálii 2 %, ve Španělsku 7 % (*Sleeboos*, 2003: 29), v našem souboru to bylo 34 % žen.¹²⁾

Předpokládejme však v souladu se zahraničními autory,¹³⁾ že individuální představa o chtěném ideálu

¹¹⁾ 13 % bezdětných respondentů je z hlediska konečné plodnosti této generace ve srovnání s populací ČR poněkud velký podíl. Tento 13% podíl se ovšem v našem souboru rozpadá na 16% bezdětnost mužů a 10% bezdětnost žen. Podle dat sčítání lidu 2011 bylo ve věkové skupině 40–54 let v ČR 6 % bezdětných žen. Vysvětlení tohoto rozdílu spočívá v tom, že 10 % našich respondentů (ve věku 40–47 let) uvedlo, že uvažují o možnosti mít další dítě, takže podíl bezdětnosti by se takto mohl o něco snížit a přiblížit se celorepublikovému údaji.

¹²⁾ Tato data, která pocházejí z mezinárodního projektu Family and Fertility Survey (FFS) realizovaného v letech 1988–1999 (např. *Festy – Prioux*, 2002), nejsou ale tak úplně srovnatelná s našimi, neboť *Sleeboos* uvádí podíly respondentů, které nenaplnily svůj požadovaný počet dětí (*desired number of children*), zatímco naše otázka zněla na počet dětí v ideálních životních podmínkách. Nicméně jako určitý indikátor snad mohou posloužit.

¹³⁾ Např. *Gustovos a Nam* (1970) předpokládali, že ve společnostech s vyspělými technologiemi a hodnotovým systémem, který zdůrazňuje racionalitu rozhodování, budou ideály poměrně těsně korespondovat s jednáním. *Bumpass* (1967) nalezl jistou empirickou evidenci, že představy o velikosti rodiny jsou formovány již v mládí a zůstávají poměrně stabilní a ovlivňují pozdější reprodukční chování. *Westoff a Potvin* (1966) také potvrdili stabilitu představ o velikosti rodiny a také to, že jsou formovány v době socializace (ve věku 8–13 let) a konstituujícími prvky jsou počet sourozenců dívky (výsledky mají založeny na analýzách souboru žen), počet dětí v rodinách jejich kamarádek a v rodinách jejich referenčních skupin (s. 496). I u nás, jak zjistila *Štátná*, se „předmanželské rodičovské plány většinou příliš nemění“ (2007: 728). Existují ovšem i autoři např. *Namboodiri* (1972) nebo *Jones* (1982), kteří tvrdí, že rozhodování o počtu dětí má naopak sekvenční podobu, že představa o velikosti rodiny se stabilizuje až poté, kdy plození dětí bylo započato.

Tab. 7: Vztah mezi chtěným a skutečným počtem dětí (řádková %) | Relation between the desired number of children and the actual number of children respondents have (row percentage)

Ideální počet dětí	Skutečný počet dětí						Celkem
	0 dětí	1 dítě	2 děti	3 děti	4 děti	5+ dětí	
0 dětí	93,6	2,1	4,3	0,0	0,0	0,0	100 % (N = 47)
1 dítě	39,3	51,1	7,3	2,3	0,0	0,0	100 % (N = 262)
2 děti	8,8	14,6	70,5	4,4	1,6	0,2	100 % (N = 1 283)
3 děti	4,7	7,2	33,5	47,6	3,8	1,1	100 % (N = 445)
4 děti	2,9	4,3	30,0	27,1	32,9	2,9	100 % (N = 70)
5+ dětí	3,8	0,0	26,9	38,5	7,7	23,1	100 % (N = 26)
Celkem	13,3	16,7	52,1	14,2	3,0	0,7	100 % (N = 2 133)

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 2 133).

odráží hodnotové struktury člověka a jelikož hodnoty jsou obecně chápány jako motivační faktory jednání, považujeme i v našich dalších analýzách proměnnou „chtěný počet dětí“ za proměnnou nezávislou, která v průběhu reprodukčního období „řídí“ reprodukční chování a ovlivňuje výsledný počet dětí. Podle toho proto náležitě přepočítáme tabulku 6 a utvoříme z ní tabulku 7, v níž jsou vypočítána řádková procenta, která vedou k jinému způsobu výkladu.

Z respondentů, kteří by nechtěli mít žádné dítě, jak ukazuje první řádek tabulky 7, bylo ve skutečnosti bezdětných plných 94 % (v absolutních počtech jich bylo ale pouze 44). Zde se tedy přání a skutečnost víceméně setkaly. Respondenti, kteří by chtěli jedno dítě (druhý řádek tabulky), své přání realizovali v 51 % případů, přičemž plných 39 % respondentů v této kategorii svou plodnost nenaplnilo – měli skutečný počet dětí nižší než chtěný ideál (neměli žádné dítě). Z těch, jejichž přáním byly dvě děti, jej uskutečnilo 71 % respondentů, 23 % z nich mělo nižší počet dětí než ideál (měli 0 nebo 1 dítě). Konečně z těch, kteří by si za ideálních podmínek přáli mít tři děti, své přání realizovalo 48 % respondentů, plných 45 % z nich ale

mělo skutečný počet dětí nižší, přičemž 12 % z nich mělo maximálně jedno dítě. Ukazuje se tedy, že nejčastěji je naplňováno přání o bezdětnosti, dále přání dvou dětí a přání jednoho dítěte.

Měli naši respondenti v průběhu svého života jasnou představu o počtu dětí, kterou neměnili, nebo došlo k její proměně? Víme již, že v literatuře existuje daty podložená teze jak o stabilitě této představy, tak o její proměnlivosti (pozn. 9). Naše nálezy podporují tezi o neměnnosti: 73 % respondentů svou představu neměnilo, 23 % ji změnilo a 4 % si na to již nepamatovala. Řečeno jinými slovy, téměř tři čtvrtiny námi zkoumané generace nám sdělily, že o počtu svých dětí měly jasnou představu již na počátku své reprodukční dráhy a té se držely po celou její dobu. Je to důležitý výsledek s potenciálně dalekosáhlou implikací. Mělo by z něj vyplývat, že pro odhad konečné plodnosti by mohlo být de facto postačující, abychom ve výzkumech mapujících populační klima kladli otázku na to, kolik dětí si respondenti přejí mít. Z odpovědí bychom pak mohli odhadovat konečnou plodnost. Otázkou zde ale je, zdali stejný vztah mezi představou o počtu a dětí a konečnou plodností bude platit i v současných

Tab. 8: Vliv neměnnosti představy o počtu dětí na průměrný počet dětí respondent | The effect of unchanging ideas about the number of children to have on the average number of children a respondent has

Představa o počtu dětí:	Průměr	
	muži	ženy
Měnila se	2,0	1,7
Neměnila se	1,7	1,9

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 2 133).

mladších generacích. Naše data nám také říkají, že to byly o něco častěji ženy (26 %) než muži (21 %), které svou představu o konečném počtu svých dětí měnily (tento rozdíl je statisticky signifikantní s 95% pravděpodobností).

Tento výsledek ovšem logicky navozuje další otázku: do jaké míry se tyto skutečnosti podepisují na výsledném počtu dětí respondentů? Z tabulky 8 vyplývá, že vliv zde existuje, ale je odlišný u mužů a žen.

Muži, kteří svou představu o počtu dětí v průběhu svého života měnili, měli v průměru více dětí (1,96) než muži, kteří svou představu neměnili (1,69).¹⁴⁾ Změna zde z hlediska výsledného počtu dětí byla pozitivní, tedy vedla k vyššímu počtu dětí. U žen tomu ale bylo naopak: ty, které měnily svou představu, měly v průměru méně dětí (1,73) než ty ženy, které svou jasnou představu o počtu dětí nezměnily (1,86).¹⁵⁾ Ženy tak svou představu změnily k nižšímu počtu dětí.

A jak proměnlivost či neměnnost představ o počtu dětí ovlivnily chtěné a skutečné počty dětí? Změna představ způsobovala, jak ilustruje tabulka 9, že respondenti, kteří měnili své představy o počtu svých dětí, měli ve srovnání s těmi, kteří svou představu neměnili, mnohem častěji skutečný počet dětí nižší než chtěný počet (sloupec „Skutečnost nižší než ideál“ v tabulce 9). A naopak neměnnost představ o počtu dětí vedla výrazně často k tomu, že chtěný

a skutečný počet dětí byl ve shodě (viz údaje ve sloupci „Skutečnost stejná jako přání“ v tabulce 9). U žen byla ovšem asociace mezi těmito dvěma proměnnými (nezávisle proměnnou zde je, zdali se měnila představa o počtu dětí) měřená prostřednictvím asymetrického koeficientu Somersovo d , mnohem silnější než u mužů: $d = 0,31$ pro ženy a $d = 0,10$ pro muže.

Shrnutí těchto výsledků je jasné: U žen platí, že trvalá a neměnná představa o počtu dětí nejenže zvyšovala průměrný počet dětí, ale vedla také k tomu, že skutečný a chtěný počet dětí byl v naprosté většině v souladu. Pokud se představy měnily, pak to vedlo mnohem častěji k tomu, že jejich skutečný počet dětí byl nižší, než chtěný. U mužů tomu bylo jinak. Neměnnost představ o počtu dětí vedla v průměru k jejich nižšímu počtu, ale z hlediska chtěného a skutečného počtu dětí platí už stejný vzorec jako u žen, byť ne tak výrazně: změna představ o počtu dětí v průběhu života způsobovala, že muži velmi často nenaplnili svůj ideální počet dětí.

SHRnutí A ZÁVĚRY

V tomto článku jsme se na základě speciálně provedeného sociologického výzkumu zaměřili na zkoumání vztahu mezi představami o velikosti rodiny, o ideálním počtu dětí a skutečném počtu dětí na vzorku

Tab. 9: Vliv neměnnosti představy o počtu dětí na skutečný a chtěný počet dětí (řádková %) | The effect of unchanging ideas about the number of children to have on the average actual and desired number of children (row percentage)

Představa o počtu dětí	Skutečnost versus chtěný počet dětí		
	skutečnost nižší než přání	skutečnost stejná jako přání	skutečnost vyšší než přání
Muži			
Měnila se	43,2	45,4	11,5
Neměnila se	28,6	65,6	5,8
Ženy			
Měnila se	56,3	37,0	6,7
Neměnila se	22,6	72,7	4,7

Pramen: Datový soubor *Mužské reprodukční chování 2011*; vlastní výpočty (N = 1 998).

¹⁴⁾ Rozdíl je statisticky významný s pravděpodobností 99 %.

¹⁵⁾ Tento rozdíl je ovšem významný pouze s pravděpodobností 92 %.

respondentů reprezentujících českou populaci s ukončenou reprodukcí. Zjistili jsme, že v mentálních modelech této generace narozené v období 1956–1970 je za model malé rodiny považována víceméně univerzálně rodina s jedním dítětem a naopak za model velké rodiny rodina se čtyřmi nebo s pěti a více dětmi. Nicméně ne pro zanedbatelný podíl mladší části této generace (ve věku 40–47 let) je modelem velké rodiny již rodina se třemi dětmi (a v podsouboru mužů tohoto věku je to již téměř třetina). Tyto mentální modely jsou, jak říkají naše data, do jisté míry statisticky propojeny se skutečností, to je se skutečným počtem dětí. Na základě našich dat argumentujeme, že hypotéza o pasti nízké fertility, formulována *Lutzem, Skirbekkem* a *Testou* (2006) by mohla být plausibilní i v českých podmínkách. Dále jsme se v našem článku zabývali vztahem mezi ideálním počtem dětí (formulovaným jako osobní ideál v příznivých životních podmínkách) a skutečným počtem dětí. Zjistili jsme, že mezi těmito dvěma jevy existuje středně silná korelace na úrovni $r = 0,58$, která říká (vyjádřena ve formě koeficientu determinace), že 34 % variability v konečném počtu dětí lze vysvětlit působením mentálního faktoru, to je představami o ideálním počtu dětí. Naše výsledky dále říkají, že velká část námi zkoumané generace (62 %) měla tolik dětí, kolik považovala za ideální a že naopak plná třetina měla počet dětí nižší než považovala za ideál. Je to poměrně vysoký podíl, který však s ohledem na to, jak byl ideální počet dětí v našem výzkumu zjišťován, říká, že tito respondenti prostě ze svého hlediska neměli ideální životní podmínky pro naplnění své představy o počtu dětí. Jak by měly tyto životní podmínky vypadat bohužel nevíme, kvantitativní povaha našeho výzkumu nedovolila tyto jistě značně rozmanité a individuální důvody adekvátně zachytit – k tomu by byla mnohem příhodnější forma výzkumu kvalitativního. Poměrně jednoznačný výsledek přineslo také sledování toho, zdali lidé mění představu o celkovém počtu svých dětí, které by

si přáli mít. Ačkoliv v literatuře existují jak výsledky, které hovoří o neměnnosti představ, tak také o tom, že představy o počtu dětí jsou plastické a mají povahu sekvenčního modelu (idea o počtu dětí se formuje postupně po zkušenostech s narozením každého dítěte), většina námi zkoumané populace (73 %) tvrdí, že svou představu o počtu dětí neměnila. Ty, které představu měnily, byly častěji ženy než muži. Pro výsledný počet dětí to mělo zanedbatelný efekt. Ženy, které svou představu o počtu dětí nezměnily, měly nejen v průměru vyšší počet dětí, ale měly také v souladu svůj ideální a skutečný počet. Pokud se ale jejich představy změnily, vedlo to k nenaplněné plodnosti, tedy k nižšímu počtu dětí než byl jejich ideál. U mužů ale, jelikož mužský ideál o počtu dětí je poněkud nižší než ideál ženský, vedla neměnnost představ o počtu dětí v průměru k jejich nižšímu výslednému počtu.

Naš článek vznikl v kontextu zkoumání mužské plodnosti, v níž se snažíme, v souladu s mnohými zahraničními badateli (blíže k tomu *Rabušic – Chromková*, 2011) ukázat, že plodnost má smysl vidět v mužské i ženské perspektivě. Prezentované výsledky ukazují, že v mentálních modelech o velikosti rodiny se v české populaci, která je na konci své reprodukční dráhy a která byla předmětem našeho výzkumu, muži a ženy příliš neodlišují. Naš výzkum nás ale opět utvrdil v přesvědčení, že vniknout do detailů reprodukčního procesu a pochopit, co se během něj odehrává (navíc v mužské a ženské perspektivě), vyžaduje speciálně designovaný longitudinální výzkum, nejlépe v jeho panelové formě. Ten totiž umožňuje vzít v analýzách v úvahu působení tří podstatných faktorů, které ovlivňují lidské chování prostřednictvím tzv. *Age-Period-Cohort (ACP)* přístupu: tedy ve sledování působení efektů věkového stárnutí jedince (*age*), vlivu dobových podmínek, v níž jeho život probíhá (*period*) a vlivu kohorty nebo generace, chcete-li (*cohort*), v jejímž prostředí byl jedinec socializován a v průběhu svého života se pohyboval.

Literatura

- Billari, F. – Philipov, D. – Testa, M. R. 2009. Attitudes, norms and perceived behavioural control: explaining fertility intentions in Bulgaria. *European Journal of Population*, 25(4), s. 439–466.
- Bongaarts, J. 2001. Fertility and reproductive preferences in post-transitional societies. *Population and Development Review*, Supplement to vol. 27, s. 260–281.

- Bumpass, L. L. 1967. Stability and change of family marriage. *Journal of Social Issues*, 23(4), s. 83–98.
- Esping-Andersen, G. 2007. *Investing in Children and their Life Chances*. Paper prepared for the Fundacion Carolina International Workshop 'Welfare State and Competitivy'. Madrid April 26–27. 2007.
Dostupné z: <http://dcpis.upf.edu/~gosta-esping-andersen/materials/investing_children.pdf>.
- Festy, P. – Prioux, F. 2002. *An evaluation of the fertility and family surveys project*. New York and Geneva: United Nations.
- Fialová, K. – Tuček, M. 1997. Názory na ideální počet dětí ve vybraných evropských zemích. *Demografie*, 39 (1), s. 1–12.
- Goldstein, J. – Lutz, W. – Testa, M. R. 2003. The emergence of sub-replacement family size ideals in Europe. *Population Research and Policy Review*, 22 (5–6), s. 479–496.
- Gustavus, S. O. – Nam, Ch. B. 1970. The formation and stability of ideal family size among young people. *Demography*, 7 (1), s. 43–51.
- Jones, G. W. 1982. Fertility Determinants: Sociological and Economic Theories. In Ross, J. A. (ed.) *International Encyclopedia of Population*, s. 279–285. New York: The Free Press
- Lutz, W. – Skirbekk, V. – Testa, M. R. 2006. The Low-Fertility Trap Hypothesis: Forces that May Lead to Further Postponement and Fewer Births in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, s. 167–192
- Nambodiri, N. K. 1972. Some Observations on the Economic Framework for Fertility Analysis. *Population Studies*, 26, s. 185–206.
- Pavlík, Z. – Rychtaříková, J. – Šubrtová, A. 1986. *Základy demografie*. Praha: Academia.
- Rabušic, L. – Chromková Manea, B. 2011. Řekni, kde ti muži jsou? O chybějících mužích ve studiích reprodukce. *Sociální studia*, 8 (4), s. 47–66.
- Sleenbos, J. 2003. Low Fertility Rates in OECD Countries: Facts and Policy Responses. *OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers*, No. 15, OECD Publishing. Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.1787/568477207883>>.
- Testa, M. R. 2006. *Childbearing Preferences and Family Issues in Europe*. Special Eurobarometer 253 / Wawe 65.1, European Commission.
- Toulemon, L. – Testa, M. R. 2005. Fertility intentions and actual fertility: A complex relationship. *Population and Societies*, No. 415.
- van Peer, Ch. 2002. Desired and realized fertility in selected FFS-countries. In M. Macura – G. Beets (eds.). *Dynamics of Fertility and Partnership in Europe: Insights and Lessons from Comparative Research*. Vol. 1, s. 117–142. New York, Geneva: United Nations.
- Westoff, Ch. F. – Potvin, R. H. 1966. Higher Education, Religion and Women's Family-Size Orientation. *American Sociological Review*, 31 (4), s. 489–496.

LADISLAV RABUŠIC^{***})

je profesorem katedry sociologie FSS MU a ředitelem Ústavu populačních studií FSS MU. Svůj badatelský zájem soustřeďuje především na problematiku populačních studií v kontextu společenských změn a na otázky hodnotových proměn. Je autorem desítek statí a řady kapitol v knihách publikovaných jak doma, tak i v zahraničí. Je českým zástupcem v Radě programových ředitelů konsorcia European Values Study.

BEATRICE CHROMKOVÁ MANEA^{****})

je absolventkou doktorského studia sociologie a působí v Ústavu populačních studií FSS MU jako odborná pracovnice. Zabývá se především tématy týkajícími se reprodukčního chování se zaměřením na muže a rodinné politiky. K jejím dalším výzkumným zájmům patří oblast sociologie zdraví, kde se zabývá vztahem mezi zdravotním stavem a blahobytem. Výsledky její práce jsou publikovány v odborných článcích a knihách.

***) Kontakt: rabu@fss.muni.cz.

****) Kontakt: manea@fss.muni.cz.

SUMMARY

In this article, the authors focus on the relationship between opinions on family size, the ideal number of children and the actual number of children, using data from a sociological study conducted on the Czech population aged 40–55. They discuss the desired number of children under ideal conditions and the actual number of children respondents have, and tackle the issue of how these two indicators are linked. They also investigate whether people have a clear idea of the number of children they want to have, whether their plans change in time, and how these plans relate to realised fertility. All the analyses are run in a cross-gender perspective, as the authors are aware of the fact that the reproductive behaviour of men and women differs. The results indicate that the one-child family is regarded as the norm for the generation born between 1956 and 1970, while a large family model is deemed to be one with four or five or more children. However, for a not insignificant share of the sample in the study (respondents aged 40–47 years) a family with three children is regarded as the model of a large family. The next part of the analysis deals with the possible relationship between the desired number of children under ideal conditions

and the actual number of children. The authors find a moderate correlation between these two indicators and reveal that 34% of the variability in the final actual number of children can be explained by the effects of a mental factor represented by notions of the ideal number of children. In this context, the authors found that a large share of the surveyed sample (about 62%) had the same number of children as what they expressed as ideal, and, conversely, that one-third of all respondents had fewer children than the number of children they considered to be ideal. The last issue the article discusses is the changeability of fertility plans and how these plans relate to actual fertility levels. The majority of the population surveyed (73%) claimed that their fertility plans had not changed. Most of those respondents whose fertility plans had changed were women. This fact had a significant impact on the realised number of children. Not only should those women who changed their fertility plans have a higher number of children, but the ideal and actual number of children should also coincide. If their plans changed/did not change and this resulted in unrealised fertility, the women had fewer children than what they considered ideal.

ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ OBYVATELSTVA ČR A JEJÍ ZJIŠŤOVÁNÍ V ŠIRŠÍCH SOUVISLOSTECH

Vážení čtenáři,

počínaje tímto číslem *Demografie* budeme zveřejňovat diskusní příspěvky na téma *Vzdělání a vzdělávání*. Redakční rada očekává, že se do diskuse zapojí ještě další účastníci, jejichž příspěvky zveřejníme v čísle 1/2014, popřípadě i v následujících číslech. V čísle 4/2013, které vyjde v anglické mutaci, nebude rubrika *Diskuse* zastoupena.

Redakce si Vás dále dovoluje upozornit na číslo 6/2013 časopisu *Statistika&My*, kde je problematika vzdělání rovněž hlavním tématem. Časopis najdete na webových stránkách Českého statistického úřadu na adrese http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika_&_my.

Redakce

Josef Kotýnek

D. Bartoňová v úvodu svého diskusního příspěvku „Úroveň vzdělání obyvatelstva ČR a její zjišťování aneb jak lze měřit úroveň vzdělání“ zmiňuje faktor úrovně vzdělání jako jedno z obecných kritérií odrážejících kulturní úroveň té které země. S tím je určitě možné vyslovit souhlas, stejně jako s popsánými možnostmi zjišťování dosažené úrovně školního vzdělání, tedy **formální formy** vzdělávacího procesu.

V tomto příspěvku se pokusím skutečnosti, uvedené D. Bartoňovou, doplnit ještě o některé další aspekty, které by mohly pohled na předmětnou problematiku kvalitativně rozšířit.

Pokud bychom chtěli v obecné poloze hodnotit **úroveň formálního (školního) vzdělávání** z hlediska mezinárodního srovnání, ke kterému jsou využívány výstupy z tzv. **UOE dotazníků** (jedná se o společný dotazník tří institucí – UNESCO-UIS, OECD a EUROSTAT), pak je nutné kombinovat posuzování dvou základních souborů indikátorů v těsném propojení – jednak je to poměrně široká oblast rozličných fyzických ukazatelů a na druhé straně pak finanční stránka vzdělávacích procesů (dlouhodobým problémem však je skutečnost nižší úrovně spolehlivosti těchto finančních výstupů, které v poměrně značném rozsahu vycházejí pouze z kvalifikovaných odhadů). V této souvislosti je nutné ještě dodat to, že s účin-

ností od 1. 1. 2012 již vstoupilo v platnost Nařízení Komise (EU) č. 88/2011 ze dne 2. února 2011, kterým se provádí Nařízení EP a Rady č. 452/2008 o vypracování a rozvoji statistik o vzdělávání a celoživotním učení, pokud jde o statistiky o systémech vzdělávání a odborné přípravy. Současně se již v této době připravuje, jako základní nástroj k obecné identifikaci úrovně a oborů vzdělání, nová **mezinárodní klasifikace ISCED 2011**, systémově navazující na dosud platnou klasifikaci ISCED 97 (International Standard Classification of Education, revize 2011 resp. 1997). Základní adaptační procesy v ČR, reflektující specifika našeho vzdělávacího systému a zahrnující i přepočty časových řad od roku 2000, budou probíhat průběžně až do konce roku 2015.

Je to naprosto stejný přístup jako při posuzování vzdělanostní úrovně obyvatel v obecné rovině, kdy vedle jejich dosažené úrovně vzdělání musíme vzít v úvahu rovněž ekonomickou stránku, především pak vynakládané **veřejné výdaje na školství, měřené prostřednictvím indikátoru „Veřejné výdaje na školství v % z HDP“**. V tomto ohledu musím ovšem konstatovat, že **i přes určitý mírný pokrok v posledních deseti vykazovaných letech za ČR** (rok 2001 – 3,93 % a rok 2010 – 4,24 %) **je situace stále nevyhovující, zaostávající poměrně dosti výrazně zejména za vyspělými evropskými zeměmi** (průměr roku 2010 za 28 států EU, tedy již včetně Chorvatska, je **5,44 %**; naprostou špičkou jsou severské státy – Dánsko 8,80 % a další dva, Finsko a Švédsko, se blíží 7 %; dokonce i z 11 zemí

bývalého sovětského bloku, tj. včetně pobaltských republik, celkem 7 vykazuje v tomto směru výsledky vyšší než ČR, některé z nich i významněji, blížíci se 6 %). Ze zemí mimo EU stojí za zmínku pro úplnost tyto podíly v rámci Islandu (7,60 %), Norska (6,87 %), USA (5,49 %) a Japonska (obtížně zdůvodnitelných, relativně velmi nízkých 3,85 %).

Samozřejmě, že míra státem vynakládaných prostředků na formální vzdělání je významně odvislá od ekonomické kondice státu v konkrétním čase, nicméně i tak je to především o rozvojových prioritách. A že by kvalitní vzdělání obyvatel, reflektující především nové trendy v progresivních technologiích a znalostní ekonomice obecně, mělo být hnací silou ekonomiky a konkurenceschopnosti na alespoň evropských trzích, o tom dnes snad již nepochybuje nikdo. V tomto směru je však mimo jiné více než nutný politický konsensus reprezentace naší země, bez ohledu na konkrétní politické cíle stran zastoupených v Poslanecké sněmovně a Senátu.

Vypovídá však vůbec statisticky zjišťovaná vzdělanostní úroveň obyvatel ČR o její skutečné úrovni? Na tomto místě si o dosažené úrovni vzdělání (z pohledu jeho kvality), zejména v posledních deseti až patnácti letech, dovolím pochybovat. Jedním z rozhodujících důvodů je podle mého názoru někdy až nereálně koncipovaná evropská vzdělávací politika, pro kterou je typické mimo jiné i numerické vymezování různých cílů jako jsou například procentní podíly osob s ukončeným středním resp. vysokoškolským vzděláním (vycházející z Boloňské deklarace z roku 1999, Lisabonské strategie z roku 2000 a dalších navazujících strategických dokumentů – **např. cíl roku 2020 stanovený k dosažení v oblasti terciárního vzdělávání** – tedy vysokoškolského a vyššího odborného – **ve výši průměrného 40 % podílu z evropské populace ve věkové kategorii 30–34 let**, ke kterému sice mohou jednotlivé státy EU přijmout své národní cíle, ale s co nejmenšími odchylkami od celkového průměru směrem dolů; ČR má tento cíl v úrovni nižší, konkrétně 32 %). Pokud by takové podíly byly zdravě ambiciózní, je to jistě v pořádku. **Podívejme se v tomto ohledu na skutečná data za ČR** – v roce 2000 činil podíl 13,7 %, zatímco po 12ti letech (v roce 2012) byl téměř dvojnásobný (25,6 %, tj. nárůst o 11,9 procentních bodů). Jsme schopni dosáhnout cíle 32 % za zbývajících 8 let? Pokud nenastanou

neočekávané překážky, velmi pravděpodobně při stávajícím tempu ano. Bude to ale výsledek, na který bychom měli být náležitě pyšní, kdy budeme moci současně prohlásit, že s tímto poměrně enormním nárůstem se zvýšila kvalita terciárního vzdělávání natolik, že naši absolventi budou moci v blízké budoucnosti konkurovat těm, kteří pocházejí z vyspělých zemí (alespoň evropských)? Odpovězme si každý sám. Za sebe si dovolím tvrdit, že povede v rámci ČR (ale nakonec obecněji ještě více u řady států, které se zavázaly a směřují své úsilí k naplnění příliš vysokých, a tedy realitě neodpovídajících cílů – především pak u Irska – 60 % a Francie – 50 %) **k inflaci středoškolského a zejména vysokoškolského vzdělání.**

Tento důsledek má i svůj interní, český příčinný rozměr, kdy k nižší kvalitě zejména vysokých škol navíc významně přispívá nedostatečný počet (důsledkem jsou „létající“ profesori a docenti) a věková struktura kvalifikovaných akademických pracovníků (příliš mnoho je jich za hranicí důchodového věku), stejně jako stále ještě nízká úroveň spolupráce vysokých škol a podniků a další faktory. Nezanedbatelným faktem je i samotná **kvalita značné části soukromých vysokých škol**. V odborné obci je známý fakt, že soukromých vysokých škol je na počet obyvatel ČR nejméně dvojnásobný počet oproti standardu vyspělých evropských států a také to, že řada absolventů zejména tohoto typu škol by svými nabytými znalostmi mohla konkurovat s obtížemi absolventům středních škol z první republiky. A nemůžeme opominout ani případy z posledních let, kdy řada absolventů některých problémových vysokých škol (na tomto místě je korektní uvést to, že nejen soukromých), získala své diplomy resp. tituly nelegálním způsobem.

Závěrem je nutné ještě zmínit velmi podstatnou okolnost, že každý národ má své intelektuální limity a ne každý má potřebné schopnosti ke studiu na vysoké škole. Pokud nechceme mít problémy již v relativně blízké budoucnosti, které se mohou projevit nižší konkurenceschopností lidských zdrojů na evropských, příp. i mezinárodních trzích, pak bychom měli **urychleně přistoupit k přehodnocení našich dosavadních přístupů ke vzdělávání, zejména pak vysokoškolského, a přejít od kvantity k vyšší kvalitě vzdělávacích procesů (a to včetně zpřísnění procesu udělování nových akreditací a přehodnocení**

již udělených akreditací ve sporných či podezření budících případech).

Na dokreslení toho, že kvantita nemusí znamenat automaticky i kvalitu, si všimněme také výsledků **vědomostních testů patnáctiletých žáků základních škol**, organizovaných již dlouhodobě ze strany OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) formou výzkumu, který se uskutečňuje opakovaně v tříletých cyklech v rámci programu pod názvem **PISA** (Programme for international Student Assessment) a je střídavě zaměřený na hodnocení tří druhů gramotnosti – čtenářské, matematické a přírodovědné. V této souvislosti musíme bohužel konstatovat, že **výsledky nejsou pro ČR vůbec lichotivé** (od roku 2000 jsou největší propady ve čtenářské gramotnosti, v menší míře pak v matematické a přírodovědné gramotnosti). Ještě v tomto roce se dozvíme, zda se situace pro ČR přece jen alespoň částečně nezměnila k lepšímu – konkrétní výsledky posledního cyklu (za rok 2012), zaměřené na matematickou gramotnost, budou zveřejněny 3. prosince 2013 na mezinárodní tiskové konferenci v Paříži.

Nepochybně **nejkvalitnější a nejrozsáhlejší údaje o dosaženém vzdělání našich obyvatel na úrovni formálního vzdělání poskytují odborné útvary zabývající se školskou statistikou na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR** (od předškolní výchovy až po terciární vzdělávání). Určitě v této souvislosti nemůžeme pominout jako **doplňkový zdroj informací** výsledky sčítání lidu (i přes obvyklou nižší relevanci odpovědí respondentů), přehledy úřadů práce (pokud jde zejména o rekvalifikace) apod.

Celoživotní učení resp. vzdělávání však kromě formálního vzdělání zahrnuje i neformální a informální vzdělávání (všechny tři základní formy vzdělávacího procesu jsou patrné ze schematického znázornění vrstev celoživotního učení resp. vzdělávání – Obr. 1). Jen velmi stručně k těmto formám. **Formální vzdělávání** se realizuje ve vzdělávacích institucích (většinou ve školách) a zahrnuje získávání na sebe zpravidla navazujících stupňů vzdělání, jejichž absolvování je doloženo příslušným druhem osvědčení (vysvědčením, diplomem apod.). **Neformální vzdělávání** nevede sice k získání stupně vzdělání, ale zlepšuje společenské i pracovní uplatnění dotyčné osoby (jedná se o kurzy, školení, přednášky apod., organizované za účasti odborného lektora, učitele či proškoleného vedoucího

a uskutečňované v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucích, školských zařízeních apod.) **Informální vzdělávání** je neorganizované, zpravidla nesystematické a institucionálně nekoordinované; jde o proces získávání vědomostí, osvojování si dovedností a kompetencí z každodenních zkušeností a činností v práci, rodině a ve volném čase (zahrnuje také sebevzdělávání, kdy učící se nemá možnost ověřit si nabyté znalosti – například jazykové kurzy z médií, různých nosičů apod.).

Dvě posledně uváděné formy nám poskytují relativně užší údajovou základnu (oproti oblasti formálního vzdělání), která se však k následnému hodnocení získaných výstupů využívá rovněž. Přes zmíněnou nevýhodu, pokud chceme komplexně měřit vzdělanostní úroveň obyvatel ČR, musíme vzít do úvahy i tyto dvě oblasti vzdělávání, které zejména v posledních desetiletích nabývají stále více na významu. Vycházíme ze dvou základních typů výběrových šetření, které se provádí většinou v pětiletých intervalech. Jedná se o **Další odborné vzdělávání zaměstnaných osob** v ekonomických subjektech většiny odvětví ekonomiky ČR – **DOV** (zaměřené na kurzy a pět tzv. ostatních forem, tedy pokrývající zásadně neformální formu vzdělávání a realizované naposledy za referenční rok 2010) a **Vzdělávání dospělých osob**, které se šetří v domácnostech – **VD** (reflektuje všechny tři základní formy vzdělávacího procesu a poslední se uskutečnilo v roce 2012 za referenční období 12 měsíců před datem dotazování).

Výstupy z těchto dvou šetření jsou na ČSÚ k dispozici, v případě DOV dokonce v porovnání se dvěma předchozími, realizovanými v ČR poprvé za referenční rok 1999 a podruhé za rok 2005. **Údaje z posledních šetření jsou již také umístěny na internetových stránkách ČSÚ** (DOV <<http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/3311-13>> a VD <<http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/3313-13>>). Zmiňme v této souvislosti pro obecnější představu o těchto dvou šetřeních alespoň některá základní fakta.

DOV se zúčastnilo téměř 8 100 ekonomických subjektů z výběrového souboru cca 10 000 tohoto typu zpravodajských jednotek (dopčet na celou ČR byl celkem 43 403 subjektů), přičemž cca **72 % podniků** poskytovalo svým zaměstnaným osobám alespoň některou z forem dalšího odborného vzdělávání (oproti průměru států EU – 66 %) – ve velikostní skupině nad

500 zaměstnaných osob jej poskytovaly všechny podniky, v nejnižší skupině 10–19 zaměstnaných osob to bylo jen 63 % všech podniků. U některých indikátorů, naplňovaných výstupy ze šetření, jsme v porovnání se státy EU zaujali první místo, u většiny z nich se však ČR pohybovala okolo průměru a u některých jsme se ocitli na nižších příčkách pomyslného žebříčku. Bohužel k nim patří i ukazatel podílu nákladů vynaložených na kurzy (jako rozhodující formu procesu DOV) na úplných nákladech práce podniků (ve výši 0,6 % – oproti průměru zemí EU 0,9 %).

VD se z 9 500 oslovených domácností podílelo celkem 5 336 z nich, v počtu 10 190 respondentů – členů těchto domácností (šetření se v ČR týkalo jak věkové kategorie povinné EU požadované: 25–64 let, tak i rozšířené, nepovinné, avšak ze strany ČR realizované: 18–69 let). **Formálního vzdělávání**, do kterého vstupují obvykle lidé po určité odmlce, se zúčastnila necelá 4 % do šetření zahrnutých osob, převážně pak zaměstnaných osob. **V rámci neformálního vzdělávání** se alespoň jedné z aktivit (kurzy, školení, semináře, workshopy či soukromé lekce) účastnilo cca 32 % všech osob, většinou pak lidí s vyšším odborným či vysokoškolským vzděláním (56 %). Obecně (bez ohledu na dosažený stupeň vzdělání šetřených osob) se jednalo o pracovní orientované aktivity, ve většině případů finančně podporované plně či částečně zaměstnavateli. **Informálního vzdělávání**, kdy si lidé záměrně, cílevědomě osvojují dovednosti v běžném, každodenním životě, se účastní **lidé všech věkových kategorií**. Zaměřují se převážně na výuku cizích

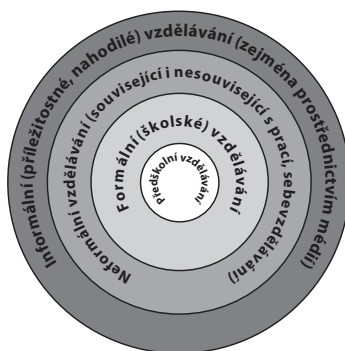
jazyků a získání či zlepšení počítačové gramotnosti, přičemž mladší ročníky to činí prostřednictvím počítačů a internetu, zatímco u starších ročníků převládají spíše tištěné zdroje informací.

Kromě toho lze potřebné informace čerpat i z **Výběrového šetření pracovních sil**, které se však vyznačuje (na rozdíl od dvou právě uváděných šetření) kratším, tj. čtvrtletním obdobím – s referenčním obdobím čtyř týdnů před datem dotazování. V neposlední řadě pak využíváme **různé administrativní zdroje** (školské matriky ČR, různé statistické ročenky školství ČR, statistické publikace mezinárodních organizací a institucí).

Všechny výše uvedené zdroje dat, reflektující dílčím způsobem vzdělávací procesy probíhající v aktuální době v ČR, **tvorí vzájemně se doplňující kompaktní celek**, který nám podává prostřednictvím statistických nástrojů a následně prováděných analýz přehled o vzdělanostní úrovni našich obyvatel.

Na závěr je nutné konstatovat, že stávající úroveň našeho školství by významně pomohla jasná, progresivní a komplexní koncepce školství a větší stabilita následně nastaveného systému. Na druhé straně není možné i v dnešní době nevidět určité pozitivní, pro stát přínosné tendence, jakými je například vyvíjená snaha o posílení výdajové stránky odvětví školství ve státním rozpočtu a postupné zvyšování podílu veřejných výdajů na školství na HDP, mobilita studentů (studium na zahraničních univerzitách), poměrně výrazné zlepšení jazykových znalostí u našich mladších spoluobčanů apod.

Obr. 1: Schematické znázornění vrstev celoživotního učení (vzdělávání)

Ing. Josef Kotýnek je pracovníkem odboru statistik rozvoje společnosti ČSÚ a zabývá se především statistikou vzdělávání.

ODPOVÍDÁ ÚROVEŇ ZNALOSTÍ A DOVEDNOSTÍ DOSAŽENÉMU VZDĚLÁNÍ A JAK JE MOŽNÉ ZNALOSTI A DOVEDNOSTI MĚŘIT?

Michaela Kleňhová

V době informační společnosti a společnosti, která klade důraz na znalosti a dovednosti, je vzdělání jednou ze základních deviz, kterou mohou jednotlivci ovlivnit své působení na pracovním trhu a své postavení ve společnosti. Vzhledem k rychlému rozvoji informačních technologií a s tím souvisejícím měnícím se trhem práce, kdy vznikají nové profese, některé profese zanikají a prakticky informační technologie se odrážejí v charakteru prakticky všech povolání, nemůže nikdo z nás očekávat, že se znalostmi nabytými ve škole vystačí po celou svoji profesní dráhu. Stále větší význam nabývá celoživotní a další vzdělávání, zejména tedy vzdělávání po ukončení školní docházky a po dosažení první kvalifikace pro pracovní trh.

K hodnocení vzdělanosti společnosti tedy již nestačí pouze jednostranný pohled na vzdělanostní strukturu obyvatel, ale je nutné mít přehled i o tom, jakými znalostmi a dovednostmi obyvatelé vlastně disponují a jak jsou ochotni se vzdělávat v průběhu celého svého života. Proto mezinárodní organizace (zejména OECD a EUROSTAT) vyvíjejí šetření a indikátory, jejichž prostřednictvím se snaží situaci vzdělanosti obyvatel mapovat. V tomto článku se zaměříme na indikátory, které strukturu obyvatel charakterizují detailněji, případně ji mohou ovlivnit, a na šetření, která se zabývají funkční gramotností dospělých a dětí školního věku. **Nejvyšší dosažené vzdělání ne vždy vypovídá o dosažených znalostech a dovednostech vzhledem k tomu, že vzdělávací programy mohou být v jednotlivých zemích jinak koncipovány a mohou mít naprosto jiný obsah. Vlastní vzdělávání také může být různou měrou zaměřeno na faktografické**

znalosti a na kompetence. Proto je nutné vzdělanost obyvatel posuzovat vždy komplexně a nejen z pohledu nejvyššího dosaženého vzdělání.

INDIKÁTORY VÝVOJE VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURY

Základní indikátory se zabývají vzdělanostní strukturou obyvatel a účastí ve vzdělávání, a to jak ve formálním (tzv. školní vzdělávání od úrovně předškolního až po vysokoškolské, data se získávají prostřednictvím unifikovaného dotazníku UOE, ze kterého přebírají údaje OECD, EUROSTAT a UNESCO), tak účastí v dalším vzdělávání (např. šetření *Adult Education Survey – AES*, nebo *Continuing Vocational Education and Training – CVTS*).

Mezigenerační vývoj vzdělanosti

Kromě běžně publikovaných indikátorů týkajících se vzdělanostní struktury obyvatelstva je pro vyhodnocení vývoje vzdělanosti podstatné i *sledování mezigeneračního vývoje vzdělanosti*. Zde se projeví nejen vliv reformy vzdělávacího systému, ale i zájem společnosti o získání vyšší úrovně vzdělání, který je ovlivněn zejména požadavky trhu práce a prestiží vzdělání ve společnosti. Tyto údaje jsou k dispozici nejen z národního pohledu, ale i v mezinárodním srovnání. Mezinárodní srovnání staví Českou republiku do příznivé pozice – je zřejmé, že z pohledu dosaženého vzdělání se česká společnost stává vzdělanější. Toto tvrzení prokážeme následujícími daty.

ČR dosahuje v rámci zemí OECD jeden z nejvyšších podílů obyvatel s alespoň vyšším sekundárním vzděláním (tedy absolventů oborů středních škol s maturitní zkouškou a výučním listem). To znamená, že je u nás jeden z nejnižších podílů lidí, kteří mají pouze základní školu, nebo neukončili středoškolské

vzdělávání, tedy lidí, kteří mají největší problémy na trhu práce a jsou i nejvíce ohroženi nezaměstnaností. Velice pozitivní je ale skutečnost, že podíl této nejohroženější skupiny obyvatel klesá spolu s klesajícím věkem. Zatímco pouze základní vzdělání má ve věkové skupině 55–64letých 13 % obyvatel, ve věkových skupinách 25–34 let a 35–44 let jde již jen o 5 %. Pro porovnání – v zemích OECD má pouze základní vzdělání v průměru 36 % obyvatel ve věku 55–64 let a 12 % obyvatel ve věku 25–34 let. Zatímco u mužů je situace poměrně stabilní – pouze základní vzdělání má 9 % mužů ve věku 55–64 let a 5 % mužů ve věku 25–34 let, u žen došlo k velice výraznému pozitivnímu posunu – v generaci 55–64letých má pouze základní vzdělání 20 % žen, zatímco mladé ženy ve věku 25–34 let dokončují vyšší stupně vzdělání daleko častěji a pouze základní vzdělání má pouze 6 % z nich.

Vzhledem ke změnám ve vzdělávacím systému, zejména po roce 1989, a vzhledem k narůstajícímu podílu po vysokoškolském studiu se podíl obyvatel v mladší generaci oproti lidem starším výrazně zvyšuje. Zatímco mezi 55–64letými má v České republice terciární vzdělání 12 % obyvatel, ve věkové skupině 25–34letých je to již 25 % obyvatel a tento podíl se vzhledem k počtu vysokoškolských studentů bude v následujících letech ještě zvyšovat. Pro porovnání v zemích OECD má v průměru terciární vzdělání 24 % obyvatel ve věku 55–64 let a 39 % mladých lidí ve věku 25–34 let. V případě mužů nejmladší a nejstarší věkové skupiny je rozdíl v podílu terciárně vzdělaných 7 procentních bodů (terciární vzdělání má 22 % mužů ve věku 25–34 let a 15 % mužů ve věku 55–64 let), u žen je tento rozdíl výrazně vyšší – 12 procentních bodů (terciární vzdělání má 28 % žen ve věku 25–34 let a 16 % žen ve věku 55–64 let).

Účast ve formálním vzdělávání

Budoucí vývoj vzdělanosti obyvatel je možné odhadnout na základě *účasti věkových skupin na vzdělávání* a na základě *míry graduace* v jednotlivých vzdělávacích stupních. Největší pozornost je zaměřena na terciární vzdělávání, jehož absolventi mají lepší postavení ve společnosti a jsou daleko častěji ochotni se vzdělávat i v rámci dalšího vzdělávání po ukončení formálního, resp. školního vzdělávání.

Ve věkové skupině 20–29letých (jedná se o část obyvatel, kteří, pokud studují, jsou obvykle v terciárním vzdělávání) je v České republice podle výsledků

publikovaných OECD 25 % obyvatel, což je pouze o 3 procentní body méně, než je průměr zemí OECD. Značné přiblížení se hodnotě vyspělých zemí je způsobeno zejména vyšším zájmem o terciární vzdělávání v minulých letech, ale je ovlivněno i vyšší mírou prodlužování vysokoškolského studia nad obvyklou délku programu, což je jev negativní. Navíc ne všichni, kteří ke studiu nastoupí, je i dokončí. Proto je pro predikování vývoje vzdělanosti vhodnější využívat indikátor týkající se míry graduace v terciárním vzdělávání.

Míra graduace vlastně charakterizuje podíl současných mladých lidí, kteří mohou očekávat, že v průběhu svého života budou absolvovat některý z programů terciárního vzdělávání. V případě vysokoškolského vzdělávání se v České republice jedná o 41 % lidí, což je hodnota převyšující průměr zemí OECD o 1 procentní bod. Vysoké hodnoty za ČR jsou způsobeny již zmíněným zvýšeným zájmem o vysokoškolské studium v minulých letech. Svoji roli zde hraje ale i změna kvalifikačních předpokladů pro výkon některých povolání (např. zdravotních sester, policistů, vězeňské služby, apod.), kdy si ti, kteří kvalifikačním požadavkům neodpovídali a vykonávali danou profesi, doplňovali vysokoškolské vzdělání ve starším věku.

Účast na neformálním vzdělávání

Spolu s rozvojem informačních technologií, změn na trhu práce, kdy některé profese úplně mizí, jiné vznikají a mění se kvalifikační požadavky pro výkon některých profesí, roste stále více význam dalšího vzdělávání. Proto je podstatné monitorovat i vývoj účasti v dalším vzdělávání. V ČR se podle údajů EUROSTATu (data pocházejí z Labour Force Survey) účastnilo dalšího vzdělávání 16,9 % obyvatel ve věku 18–64 let, podstatný je ale zejména nárůst tohoto podílu od roku 2005 o 5,2 procentního bodu. Tento nárůst je velice pozitivním trendem a spolu s nárůstem počtu studentů v terciárním vzdělávání svědčí o tom, že obyvatelé České republiky si uvědomují význam vzdělávání a vzdělání se stává prioritou stále větší části společnosti.

INDIKÁTORY ÚROVNĚ ZNALOSTÍ A DOVEDNOSTÍ

Sledování funkční kompetence dospělých

V oblasti indikátorů zabývajících se znalostmi a dovednostmi dospělých není v současné době k dispozici

příliš mnoho dat, ze kterých by bylo možné udělat si obrázek o znalostech a dovednostech české společnosti. Měření znalostí a dovedností dospělé populace není záležitost nikterak jednoduchá, a ani levná. Ke zmapování znalostí je nutné mít k dispozici odpovídající testy měřící požadované znalosti a dovednosti, zpracovanou metodiku šetření a vyhodnocování testů, vyškolenou síť tazatelů provádějících vlastní šetření a v neposlední řadě získat pro testování odpovídající vzorek respondentů. Vzhledem k tomu, že testování je i poměrně časově náročné, je nutné pro získání odpovídajícího výběrového vzorku nabídnout testovaným i finanční odměnu. Navíc je velmi vhodné realizovat takováto šetření ve více zemích zároveň a ve stejné době. Z těchto důvodů není možné provádět takováto šetření příliš často. V posledních dvaceti letech realizovala OECD několik mezinárodních šetření týkajících se funkční gramotnosti dospělých, ČR se však zúčastnila pouze dvou z nich.

V letech 1994–1995 byl realizován projekt IALS (*Programme for International Assessment of Adult Competencies*) bez účasti ČR. Zapojili jsme se až do testování v rámci druhého šetření – SIALS (*Second International Adult Literacy Survey*), které proběhlo v letech 1997–98 a bylo zaměřeno na funkční gramotnost dospělých (literární, dokumentovou, numerickou). Následně proběhlo v letech 2003 a 2008 v rámci OECD šetření ALL (*Adult Literacy and Lifeskills Survey*), které měřilo čtenářskou a numerickou gramotnost dospělých ve věku 16–65 let bez účasti ČR.

Největší šetření PIAAC (*Programme for International Assessment of Adult Competencies*) proběhlo v letech 2010–13, do tohoto šetření jsme se zapojili. Dospělí (16–65letí) byli testováni v oblasti základních dovedností potřebných pro úspěšné začlenění se do běžného života i na pracovním trhu. Výsledky budou publikovány OECD koncem roku 2013 a budou členěny podle pohlaví, minorit, pracujících v různých ekonomických oblastech, dosaženého vzdělání, apod. Odpoví na otázky, zda je ČR schopna obstát v mezinárodní konkurenci, resp. zda jsou naši občané schopni pracovat s komplexními informacemi, s informacemi prezentovanými v elektronické podobě a zda jsou schopni řešit problémy za pomoci informačních technologií.

Sledování kompetencí dětí školního věku

Kromě šetření funkční gramotnosti dospělých provádějí mezinárodní organizace, zejména OECD a IEA (*International Association for the Evaluation of Educational Achievement*) šetření, která zkoumají úroveň čtenářské a matematické gramotnosti, znalosti z oblasti přírodních věd a schopnost řešení problémů u žáků v základním vzdělávání. V posledních dvaceti letech tyto organizace realizovaly šetření PISA (*Programme for International Student Assessment* – OECD – 1997, 2003, 2006, 2009, 2012), TIMSS (*Trends in Mathematics and Science Study* – IEA – 1995, 1999, 2003, 2007, 2011) a PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Studies* – IEA – 2001, 2006, 2011).

Kromě těchto základních šetření IEA realizovala i studie specifických zájmů členů IEA, jako např. *občanskou výchovu* (CIVED 1996&1999, ICCS 2009), *informační technologie používané ve výuce* (SITES-M1, SITES-M2, SITES 2006) a *počítačové a informační dovednosti* (ICILS 2013).

Šetření PISA je zaměřeno na zjišťování úrovně kompetencí patnáctiletých žáků. Periodicita šetření je tříletá. ČR se zúčastnila všech šetření od roku 2000. V jednotlivých ročnících je testování primárně zaměřeno na jinou klíčovou oblast. V roce 2000 na mateřský jazyk, v roce 2003 na matematiku, v roce 2006 na oblast přírodních věd, v roce 2009 opět na mateřský jazyk a poslední šetření v roce 2012 znovu na matematickou gramotnost (výsledky budou publikovány koncem letošního roku). V průběhu času (2000–2009) se v rámci projektu PISA výrazně zhoršily výsledky žáků ve čtenářské gramotnosti. Co je však daleko více alarmující, je skutečnost, že stále méně žáků dosahuje nejlepších výsledků a stále narůstá podíl žáků, kteří nedosáhli ani druhé úrovně způsobilosti. Dochází také k velkému rozptylu výsledků mezi jednotlivými kraji, školami a mezi jednotlivými žáky. Čtenářská gramotnost je pro další studium velmi důležitá, protože charakterizuje úroveň porozumění textu, a tedy i schopnost porozumění novým informacím. Alarmující je i to, že mezi roky 2003 a 2009 došlo u patnáctiletých žáků i k poklesu úrovně matematické gramotnosti (i když zde se stále pohybujeme mírně nad úrovní průměru zemí OECD) a mezi roky 2006 a 2009 i k poklesu úrovně výsledků žáků v přírodních vědách (i zde jsme však stále nad průměrem zemí OECD).

Šetření *TIMMS* se zabývá kompetencemi žáků 4. a 8. ročníků základního vzdělávání v matematice a mateřského jazyka. Jednotlivé ročníky šetření probíhaly v letech 1995, 1999, 2003, 2007 a 2011. ČR se zapojila do výzkumu žáků 4. ročníků v letech 1995, 2007 a 2011. V matematické gramotnosti byly výsledky žáků v roce 2011 nad průměrem OECD, dokonce došlo ke zlepšení výsledků oproti roku 2007, ale výsledky nedosáhly hodnot roku 1995, kdy byly nesrovnatelně vyšší. Z genderového pohledu dosahovali chlapci o něco lepších výsledků než dívky. V přírodních

vědách dosáhli čeští žáci nejlepších výsledků v roce 2011, nicméně rozdíly mezi roky 1995 a 2011 nebyly příliš vysoké. V roce 2011 dosáhli čeští žáci v porovnání s ostatními zeměmi výrazně nadprůměrných výsledků a chlapci byli výrazně úspěšnější než dívky.

Šetření *PIRLS* je zaměřeno na žáky 4. ročníků základního vzdělávání a zkoumá výsledky čtenářské gramotnosti v zemích zapojených do IEA. První výzkum se realizoval v roce 2001, následovaly další v letech 2006 a 2011. ČR se zúčastnila šetření v letech 2001 a 2011.

Literatura a datové zdroje:

- Education at a Glance 2013. 2013. Paříž: OECD.
- Kleňhová, M. 2013. *České školství v mezinárodním srovnání. Česká republika v indikátorech OECD, resp. v indikátorech publikace Education at a Glance 2013.* Praha: MŠMT [On-line].
- Palečková, J. – Tomášek, V. – Basl, J. 2010. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009. Umíme ještě číst?* Praha: ÚIV.
- Mullis, I. V. S. – Martin, M. O. – Foy, P. – Arora, A. 2012. *The TIMSS 2011 International Results in Mathematics.* Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
Dostupné z: <<http://timssandpirls.bc.edu/timss2011/international-results-mathematics.html>>.
- Mullis, I. V. S. – Martin, M. O. – Foy, P. – Arora, A. 2012. *The PIRLS 2011 International Results in Reading.* Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
Dostupné z: <<http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/international-results-pirls.html>>.
- Mullis, I. V. S. – Martin, M. O. – Foy, P. – Arora, A. 2012. *The TIMSS 2011 International Results in Science.* Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
Dostupné z: <<http://timssandpirls.bc.edu/timss2011/international-results-science.html>>.
- Veřejná databáze EUROSTAT [On-line].
Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>.

RNDr. Michaela Kleňhová je vrchní ředitelka Sekce koordinace politik a mezinárodních záležitostí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

K VYBRANÝM PROBLÉMŮM STATISTICKÉHO ZACHYCENÍ ÚROVNĚ VZDĚLÁNÍ A VZDĚLÁVÁNÍ POPULACE

Jakub Fischer

ÚVOD

Dagmar Bartoňová svým příspěvkem (*Bartoňová, 2013*) otevřela sérii diskusních vstupů na téma možností zjišťování či měření úrovně vzdělání obyvatelstva v ČR. Redakce časopisu Demografie vyzvala svoji čtenářskou obec k reakci na tento článek v průběhu diskuse. Tuto „hozenou rukavici“ si dovoluji zvednout a přidat několik svých postřehů k problémům statistického zachycení vzdělání a vzdělávání obyvatelstva ČR. V první části se budu věnovat rozdílům v zachycení **vzdělání** a **vzdělávání**, v části druhé uvedu příklad využití přesného a spolehlivého zachycení vzdělanostní úrovně pro formulování vzdělávací politiky.

STATISTICKÉ ZACHYCENÍ ÚROVNĚ VZDĚLÁNÍ A VZDĚLÁVÁNÍ

Jakkoli se pojmy **vzdělání** a **vzdělávání** liší na první pohled jen nepatrně, z hlediska možností statistického zachycení úrovně obou těchto jevů, resp. procesů si všimneme poměrně výrazných rozdílů.

Připomeňme, že **vzdělávání** obyvatelstva, tedy proces vedoucí ke zvyšování úrovně jeho vzdělání, můžeme rozdělit na vzdělávání počáteční a další, přičemž další vzdělávání je běžně rozdělováno na vzdělávání formální, neformální a informální (*Novák – Droženová, 2009*). Proces počátečního vzdělávání je statisticky zachycován poměrně snadno,

ať už pomocí administrativních dat (matriky studentů) nebo prostřednictvím výkazů vyplňovaných povinně všemi subjekty poskytujícími vzdělání v příslušném stupni či typu studia. Z takto podrobných zdrojů jsou k dispozici velmi detailní (a s ohledem na vyčerpávací charakter zjišťování výběrovou chybou nezatížené) údaje v nejrůznějším, leckdy i vícestupňovém, třídění. Do svého zrušení tyto údaje poskytoval Ústav pro informace ve vzdělávání, nyní jsou zpracovávány přímo Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT). Tématem přesahujícím rozsah i zaměření tohoto příspěvku jsou otázky zachycení **kvality** poskytovaného vzdělávání.

Z řady důvodů je oproti počátečnímu vzdělávání výrazně hůře zachytitelné další vzdělávání, ať už jde o výrazně kratší tradici tohoto zjišťování¹⁾ nebo o „rozptýlenost a neuspořádanost“ systému dalšího vzdělávání²⁾. Aktivita Českého statistického úřadu (ČSÚ) v oblasti zjišťování zapojení obyvatelstva do celoživotního vzdělávání, tedy šetření *Vzdělávání dospělých* (Adult Education Survey, AES) a *Další odborné vzdělávání* (Continuing Vocational Training Survey, CVTS), nicméně nelze než vysoce ocenit. Výsledky šetření již ostatně našly poměrně výrazný ohlas v akademické obci: zmiňme například seminář k problematice dalšího vzdělávání pořádaný katedrou ekonomické statistiky VŠE³⁾ nebo čerstvé analytické studie vycházející z těchto výsledků (*Fischer – Lipovská, 2013; Mazouch – Suchánková, 2013*).

Pokud jde o statistické zachycení **úrovně vzdělání**, vyčerpávajícím způsobem je toto možné provést pouze jedenkrát za deset let při Sčítání lidu, domů

¹⁾ Další odborné vzdělávání je zjišťováno od roku 1999, (další) vzdělávání dospělých od roku 2008.

²⁾ Podrobněji viz *Novák – Droženová (2009)*, s. 532.

³⁾ Seminář se konal dne 21. 5. 2013, byly na něm prezentovány výsledky šetření AES a CVTS i současná pozice MŠMT v oblasti dalšího vzdělávání. Podkladové materiály k semináři je možné získat na KEST VŠE.

a bytů (SLDB)⁴⁾. Výběrovým způsobem je úroveň vzdělání obyvatelstva zjišťována i v dalších šetřeních (zaměřených primárně na ukazatele z jiné oblasti než je vzdělanost populace), nicméně i v šetřeních s poměrně velkým počtem respondentů⁵⁾ se ukazuje zatížení výběrovou chybou jako příliš velké v situaci, kdy chceme pracovat s údaji ve víceúrovňovém třídění⁶⁾. Podrobný rozbor přesnosti zachycení vybraných charakteristik obyvatelstva souvisejících se vzděláním pomocí Výběrového šetření pracovních sil ve vztahu k SLDB 2001 představují Fischer a Mazouch (2007) a docházejí k závěru, že SLDB včetně vyčerpávajícího charakteru zjišťování je v oblasti sledování úrovně vzdělání dosud nenahraditelným zdrojem.

Dagmar Bartoňová (2013) správně upozorňuje, že statistiky vzdělávání (vzdělávacích procesů) a úrovně vzdělání na sebe bohužel vůbec nenavazují. Stejně tak se Bartoňová věnuje vztahu mezi úrovní vzdělání a úrovní lidského kapitálu, z prostorových důvodů zde zájemce o tuto problematiku pouze odkazují na první kapitolu publikace *Mazoucha a Fischera* (2011), v níž jsou tyto aspekty podrobně rozebrány.

ZACHYCENÍ ÚROVNĚ VZDĚLÁNÍ A PŘÍKLAD MOŽNÉHO DOPADU NA FORMOVÁNÍ VZDĚLÁVACÍ POLITIKY

Díky podrobným údajům o úrovni vzdělání ze SLDB 2001 je možné podrobně analyzovat dopad úrov-

ně vzdělání populace a jejich změn na další sociálně ekonomické jevy zachycované různými sociálně ekonomickými ukazateli. *Mazouch a Fischer* (2011) analyzují vliv úrovně vzdělání na ukazatele trhu práce či produktivitu práce a naznačují i možnosti sledování vlivu vzdělanosti na ukazatele v oblasti kvality života. Toto srovnání je provedeno jak v čase, tak v prostoru (mezi regiony ČR) a potvrzuje se zde mimo jiné i zcela klíčový dopad úrovně vzdělání obyvatelstva na sociálně ekonomický rozvoj regionů. Z toho podle mého názoru vyplývá i jedno z poměrně závažných dilemat týkající se vzdělávací politiky, kterým je (v dlouhodobém horizontu uvažovaný) postupný přesun nejvyšších stupňů vysokoškolského vzdělávání (doktorského a případně navazujícího magisterského) do velkých center vybavených špičkovým technologickým i lidským kapitálem⁷⁾.

Tento postupný přesun má pochopitelně jistou logiku z hlediska kvality poskytovaného vzdělávání. Při přihlédnutí ke skutečnosti, že řada studentů, kteří se dočasně přestěhují z (chudšího) regionu do (bohatšího) centra za vysokoškolským vzděláním si v tomto centru nalezne při studiu zaměstnání a do regionu se již zpět nevrací, může mít oslabování vzdělanosti v regionech pro tyto regiony závažné sociálně ekonomické dopady. K takto zásadním rozhodnutím je nicméně nezbytné vycházet z podrobných analýz, pro něž jsou potřebné právě údaje o vzdělanostní struktuře v podrobném regionálním členění.

Literatura

- Bartoňová, D. 2013. Úroveň vzdělání obyvatelstva ČR a její zjišťování aneb jak lze měřit úroveň vzdělání. *Demografie*, 55, s. 145–149.
- Český statistický úřad. 2013. *Vzdělávání dospělých: specifické výstupy z šetření Adult Education Survey*. Kód publikace e-3313-13. Praha: Český statistický úřad.
- Fischer, J. – Lipovská, H. 2013. How Does the Parents' Attained Level of Education Influence Lifelong Learning of Children? Praha 06. 06. 2013. In: *Efficiency and Responsibility in Education*. Praha: Czech University of Life Sciences in Prague, 2013, s. 128–135. ISBN 978-80-213-2378-0.

⁴⁾ Dílčí problémy související s tímto zachycením podrobně rozebírá Bartoňová (2013).

⁵⁾ Např. Výběrové šetření pracovních sil s necelými 50 tisíci respondenty starších 15 let.

⁶⁾ Například chceme-li odhadnout počet vysokoškolsky vzdělaných žen ve věku 40–44 let obvykle bydlících v okrese Benešov.

⁷⁾ Tento proces již ostatně byl nastartován v rámci změny pravidel financování veřejných vysokých škol zavedením tzv. ukazatele VKM, díky němuž jsou jak limity počtu studentů financovaných státem, tak i výše rozpočtu veřejné vysoké školy ovlivněny výkonností veřejné vysoké školy v oblasti výzkumu a vývoje, internacionalizace či zaměstnanosti absolventů; srov. např. Taušer – Žamberský, 2012.

- Fischer, J. – Mazouch, P. 2007. The Housing and Population Census: an Anachronism or a Necessity? Radenci 05. 11. 2007 – 07. 11. 2007. In: 17. Statistični dnevi [CD-ROM]. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Mazouch, P. – Fischer, J. 2011. *Lidský kapitál – měření, souvislosti, prognózy*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 116 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-380-6.
- Mazouch, P. – Suchánková, P. 2013. Analysis of compulsory education in lifelong learning. Praha 06. 06. 2013. In: *Efficiency and Responsibility in Education*. Praha: Czech University of Life Sciences in Prague, 2013, s. 420–426. ISBN 978-80-213-2378-0.
- Novák, J. – Drozenová, V. 2009. Statistika dokončila obraz celoživotního vzdělávání. *Statistika*, 89, s. 531–551.
- Taušer, J. – Žamberský, P. 2012. *Kvalitativní kritéria ve financování veřejných vysokých škol a jejich dopad na Vysokou školu ekonomickou v Praze*. Acta Oeconomica Pragensia, 2012, roč. 20, č. 4, s. 74–88. ISSN 0572-3043.

Doc. Ing. Jakub Fischer, Ph.D. působí jako prorektor na Vysoké škole ekonomické v Praze. Je členem řady odborných organizací, porot, redakčních rad časopisů a vědeckých a akademických rad vysokých škol a fakult.

STATISTIKA&MY – měsíčník Českého statistického úřadu

ROČNÍK 3, ČÍSLO 6

TÉMA: VZDĚLÁVÁNÍ

Daniel Böhm: V ČR se vzdělává polovina zaměstnanců

Josef Kotýnek: Krize nekriže, zaměstnanci dál chodili na kurzy

Vladimír Hulík: Nové zařazení vzdělávání

Michal Novotný: Nejdřív praxe, potom škola

Časopis je ke stažení na webových stránkách ČSÚ http://www.czso.cz/csu/redakce/nsf/i/statistika_&_my

CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICE

Tereza Krausová

Od 90. let 20. století dochází v České republice k trvalému nárůstu počtu cizinců. Pád „železné opony“ v roce 1989 spojený s politickou a ekonomickou transformací, rozdělení Československa a vznik samostatné České republiky v roce 1993 a vstup našeho státu do Evropské unie v roce 2004, to vše mělo podstatný vliv na zvýšení objemu mezinárodní migrace. Zásadní změnou oproti období před rokem 1989 je nárůst imigrace.

ČSÚ sleduje tento vývoj systematicky od roku 2001, kdy soustřeďuje údaje o cizincích, kteří si ČR zvolili za místo svého trvalého nebo dlouhodobého pobytu. Těžištěm statistických informací jsou data dalších státních institucí a ministerstev. Dalším významným zdrojem informací jsou data ze Sčítání lidu.

V SLDB 2011 došlo k významné metodické změně, která do určité míry limituje srovnatelnost údajů v časové řadě. Podle Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 jsou do celkového počtu obyvatel (včetně cizinců) zahrnuti ty osoby, kterým byl v ČR k rozhodnému okamžiku zjištěn obvyklý pobyt. Místo obvyklého pobytu osoby je definováno jako místo, kde osoba obvykle tráví období svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost z důvodu rekreace, návštěv, pracovních cest, pobytu ve zdravotnickém zařízení apod. a kde je členem konkrétní domácnosti. Pro odvození místa obvyklého pobytu osoby byla určující deklarace na sčítacím formuláři týkající se skutečného bydliště osoby v rozhodný okamžik sčítání, bez ohledu na adresu evidenční. V předchozích sčítáních v roce 1991 a 2001 byly do celkového počtu obyvatel započítávány pouze osoby s trvalým či dlouhodobým pobytem. Informace o druhu pobytu cizinců na území ČR však byla ve výsledcích SLDB 2011 zachována díky propojení dat sčítání s daty Informačního systému evidence obyvatel MV ČR. Změna metodiky má za výsledek věrnější zobrazení reality k datu sčítání.

U některých témat (otázek) se u cizinců vyskytl vyšší podíl nezjištěných odpovědí (non-response, kolem 45 %). To může zkreslit výsledky, neboť je

nenáhodně vychyluje a snižuje jejich reprezentativnost, možnost zobecnění či srovnávání. Vyšší míra non-response většinou koreluje s jedinci určitého věku, vzdělání a socio-ekonomického postavení. Další příčinou vyšší non-response u některých témat v SLDB 2011 je převzetí dat o části cizinců z administrativních zdrojů, které však obsahují jen základní informace (identifikaci, místo a druh pobytu, věk, státní občanství).

V SLDB 2011 se vyšší míra non-response projevila u otázky na nejvyšší dokončené vzdělání, ekonomickou aktivitu, obor ekonomické činnosti a postavení v zaměstnání. Výsledky u těchto témat proto obsahují i kategorii odpovědi „nezjištěno“. Ostatní témata jsou vyhodnocena na základě zjištěných odpovědí.

VYMEZENÍ POJMU CIZINCE V ČR VE SČÍTÁNÍ 2011

Cizincem se rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky. Nabytí a pozbytí občanství ČR je řešeno zákonem č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, a dále zákonem č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů. Pobyt cizinců v ČR se řídí zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, a zčásti také zákonem č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění.

Cizinci zahrnutí do definitivních výsledků SLDB 2011 kromě cizího státního občanství splňují také kritérium odvození místa obvyklého pobytu na území ČR – viz výše. Občané s dvojím občanstvím, z nichž jedno je české, nejsou mezi cizince započítáváni. Rovněž mezi cizince nejsou zahrnuti osoby s nezjištěným státním občanstvím a osoby bez státní příslušnosti.

VÝVOJ POČTU CIZINCŮ A JEJICH SKLADBA PODLE STÁTNÍHO OBČANSTVÍ A DRUHU POBYTU

V České republice žilo k rozhodnému okamžiku sčítání celkem 422 276 obyvatel se zjištěnou státní příslušností jinou než ČR. Nejvíce cizinců pocházelo z Evropy – celkem 320 924 osob, druhou nejpočetnější skupinu

tvorili občané ze zemí Asie – celkem 85 880 osob. Cizinců z ostatních kontinentů bylo mnohem méně.

Zatímco v roce 1991 tvořili cizinci s trvalým pobytem 0,5 % populace ČR (přičemž mezi cizince ještě nebyli započítáváni občané se státní příslušností Slovenské republiky, kteří by bývali tvořili dalších 1,6 %), v roce 2001 byl zaznamenán podíl trvale a dlouhodobě bydlících cizinců 1,2 % populace ČR. V roce 2011 cizinci s obvyklým pobytem v ČR tvořili 4 % populace.

V roce 1991 i 2001 tvořili největší skupinu s jiným než českým státním občanstvím občané Slovenska. Jejich počet klesnul z 166 363 osob v roce 1991 na 24 201 osob v roce 2001. Tento velký pokles lze vysvětlit tím, že velký počet občanů Slovenské republiky nabytý po roce 1993 české státní občanství¹⁾. V roce 2011 tvořili občané Slovenské republiky až druhou skupinu cizinců v pořadí podle počtu: celkem 82 251 osob.

Nejpočetnější skupinou cizinců v roce 2011 byli občané Ukrajiny, jejichž počet vzrostl oproti roku

2001 více než pětinašobně. Následování jsou občany Slovenska, a dále Vietnamu, Ruska, Polska a Německa (absolutní počty tab. 1). Cizinci těchto státních příslušností převyšují počet 10 tisíc občanů v dané skupině v roce 2011. Ze statistik ČSÚ o počtu cizinců legálně žijících na území ČR je patrné, že od 90. let jejich počet trvale stoupá (výjimkou byl rok 2000, kdy byl podstatně zpřísněn vstupní a pobytový režim cizinců zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, a roky 2008–2010, kdy ČR zasáhla hospodářská krize a recese).

K rozhodnému okamžiku žilo v ČR celkem 146 388 cizinců s trvalým pobytem a 227 222 cizinců s dlouhodobým pobytem. Dalších 48 666 cizinců žilo v ČR dlouhodobě bez registrace pobytu (občané EU, pro něž od roku 2004 platí volný pohyb osob na území ČR). Cizinci žijí v ČR většinou s dlouhodobým pobytem, výjimku tvoří občané Vietnamu a Polska, u nichž je podíl dlouhodobě a trvale žijících v ČR srovnatelný.

Tab. 1: Osoby s cizím státním občanstvím k 1. 3. 2001 a 26. 3. 2011, řazeno dle počtu obyvatel roku 2011

Foreign citizens in the Czech Republic as of 1 March 2001 and 26 March 2011, by population size in 2011

Státní občanství Citizenship	2001			2011		
	Počet obyvatel ¹⁾ Population, total	Podíl / share (%)		Počet obyvatel ²⁾ Population, total	Podíl / share (%)	
		z úhrnu obyvatel of total population	z úhrnu cizinců of total foreigners		z úhrnu obyvatel of total population	z úhrnu cizinců of total foreigners
Obyvatelstvo úhrnem Population, total	10 230 060	100,0	x	10 436 560	100,0	x
z toho:						
Cizinci celkem / Foreign citizens, total	124 668	1,2	100,0	422 276	4,0	100,0
Ukrajina / Ukraine	20 628	0,2	16,5	116 139	1,1	27,5
Slovensko / Slovakia	24 201	0,2	19,4	82 251	0,8	19,5
Vietnam / Viet Nam	18 210	0,2	14,6	52 612	0,5	12,5
Rusko / Russian Federation	7 696	0,1	6,2	31 545	0,3	7,5
Polsko / Poland	13 350	0,1	10,7	16 800	0,2	4,0
Německo / Germany	3 438	0,0	2,8	14 907	0,1	3,5

Pozn.: ¹⁾ Trvale bydlící obyvatelstvo a cizinci s dlouhodobým pobytem (nad 90 dnů). / Population with permanent residence and foreign citizens with long-term residence permit (90 days and over).

²⁾ Obvykle bydlící obyvatelstvo. / Usually resident population.

¹⁾ Od roku 1993 do 2005 nabylo státní občanství ČR více než 420 000 bývalých občanů Slovenska. Nejvyšší počty těchto osob o státní občanství ČR zažádaly hned v prvních letech po vzniku dvou samostatných republik, případně ještě v posledních měsících společného státu. Zažádat o státní občanství ČR bylo pro občany tehdy ještě společného státu možné nejprve na základě zákona č. 39/1969 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství ČR. Dále bylo státní občanství ČR pro občany Slovenska možno nabytí na základě stejnojmenného zákona č. 40/1993 Sb. Od roku 1995 bylo pro občany Slovenska možné nabytí občanství ČR udělením, od roku 1999 rovněž prohlášením.

ROZMÍSTĚNÍ CIZINCŮ NA ÚZEMÍ ČR

Většina cizinců žije v obcích s více než 20 tisíci obyvateli. Zatímco občané Slovenska, Ukrajiny a Ruska žijí spíše ve velkých městech (nad 50 tisíc obyvatel), občané Německa, Polska a Vietnamu žijí i ve městech menších. Územní rozložení cizinců odpovídá historicko-společenskému vývoji oblasti (např. občané Německa a Polska žijí často v krajích, které sousedí

se zemí jejich původu), ekonomickým příležitostí (např. občané Ukrajiny a Ruska žijí převážně v Praze a Středočeském kraji, občané Vietnamu v krajích s mezinárodními dálničními tahy a dalšími důležitými komunikacemi – kraj Ústecký, Karlovarský, Plzeňský) či kulturnímu zázemí (občané Ruska v Karlovarském kraji). Nejvíce cizinců však obecně přitahuje Praha a Středočeský kraj (tab. 2).

Tab. 2: Územní rozložení cizinců podle velikostních skupin obcí a krajů k 26. 3. 2011 (absolutní a relativní četnosti) | Spatial distribution of foreign citizens in the Czech Republic by municipality size groups and regions (NUTS 3)

Velikostní skupina obce, kraj <i>Municipality size group, region (NUTS 3)</i>	v tom státní občanství / citizenship					
	Ukrajina <i>Ukraine</i>	Slovensko <i>Slovakia</i>	Vietnam <i>Viet Nam</i>	Rusko <i>Russian Federation</i>	Polsko <i>Poland</i>	Německo <i>Germany</i>
	116 139 100,0	82 251 100,0	52 612 100,0	31 545 100,0	16 800 100,0	14 907 100,0
v tom velikostní skupina obce podle počtu obyvatel <i>municipality size group:</i>						
do 1 999	15 918	11 206	5 217	2 414	2 288	3 604
%	13,7	13,6	9,9	7,7	13,6	24,2
2 000–9 999	12 526	11 799	8 740	2 130	3 938	2 462
%	10,8	14,3	16,6	6,8	23,4	16,5
10 000–49 999	16 889	16 973	15 579	4 547	4 758	3 944
%	14,5	20,6	29,6	14,4	28,3	26,5
50 000 a více	70 806	42 273	23 076	22 454	5 816	4 897
%	61,0	51,4	43,9	71,2	34,6	32,9
v tom kraj / region (NUTS 3):						
Hlavní město Praha	49 085	22 576	11 212	19 853	2 102	3 103
%	42,3	27,4	21,3	62,9	12,5	20,8
Středočeský kraj	17 683	14 462	5 288	3 771	2 351	880
%	15,2	17,6	10,1	12,0	14,0	5,9
Jihočeský kraj	3 881	2 883	2 237	476	287	682
%	3,3	3,5	4,3	1,5	1,7	4,6
Plzeňský kraj	6 517	6 202	5 006	273	790	2 490
%	5,6	7,5	9,5	0,9	4,7	16,7
Karlovarský kraj	2 278	1 543	6 067	2 615	214	1 847
%	2,0	1,9	11,5	8,3	1,3	12,4
Ústecký kraj	5 727	3 099	6 894	1 698	983	3 506
%	4,9	3,8	13,1	5,4	5,9	23,5
Liberecký kraj	4 714	3 322	1 846	419	1 237	443
%	4,1	4,0	3,5	1,3	7,4	3,0
Královéhradecký kraj	4 729	2 392	1 353	245	1 635	354
%	4,1	2,9	2,6	0,8	9,7	2,4
Pardubický kraj	3 460	3 187	1 598	181	1 210	141
%	3,0	3,9	3,0	0,6	7,2	0,9
Kraj Vysočina	2 512	1 793	1 042	133	183	185
%	2,2	2,2	2,0	0,4	1,1	1,2
Jihomoravský kraj	11 174	9 286	4 078	974	744	514
%	9,6	11,3	7,8	3,1	4,4	3,4
Olomoucký kraj	1 889	2 614	1 118	210	509	236
%	1,6	3,2	2,1	0,7	3,0	1,6
Zlínský kraj	1 100	3 069	857	220	294	194
%	0,9	3,7	1,6	0,7	1,8	1,3
Moravskoslezský kraj	1 390	5 823	4 016	477	4 261	332
%	1,2	7,1	7,6	1,5	25,4	2,2

DEMOGRAFICKÉ ASPEKTY ŽIVOTA CIZINCŮ V ČR

Z celkového počtu 422 276 cizinců žijících v ČR bylo 242 303 mužů (tj. 57,4 %) a 179 973 žen (tj. 42,6 %). Tyto počty neodpovídají poměru pohlaví v celkové populaci, ale spíše jsou důsledkem důvodů, kvůli nimž cizinci v ČR žijí. Rozdíly jsou však i mezi jednotlivými skupinami cizinců podle státního občanství: zatímco u občanů Ruska a Polska zde žijících převažují mírně ženy, u občanů ze Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu a Německa převažují muži.

Pro **věkovou strukturu** cizinců je charakteristické výrazné zastoupení osob v produktivním věku (15–64 let). Podíl cizinců v produktivním věku tvořil 89,1 %, pro srovnání podíl občanů se zjištěným českým státním občanstvím v produktivním věku tvořil 69 % (tab. 3). Pro možnost srovnání je v následující tabulce a dalších grafech uváděna hodnota sledovaného ukazatele i za občany se zjištěným českým státním občanstvím.

Nejvyšší podíl nejmladších občanů (mladších 15 let) s cizí státní příslušností žijících v ČR mají občané Vietnamu a Ruska (13,7 %, resp. 12,6 % osob). Nejvyšší podíl nejstarších občanů (nad 65 let) mají občané Německa a Polska (12,8 %, resp. 8,2 %).

Zatímco věková struktura občanů ČR v třídění podle pohlaví je více méně rovnoměrně rozložena (až na silnější zastoupení žen nad 70 let), u cizinců

i cizinek je patrné výrazné zastoupení osob v produktivním věku (nejčastěji od 25 do 44 let – graf 1). Občané Slovenska, Ukrajiny a Vietnamu dosahují srovnatelných podílů v zastoupení mužů a žen ve stejných věkových kategoriích. Oproti tomu občané Ruska, Polska a Německa mají zastoupení mužů a žen ve stejných věkových kategoriích různorodé: Rusové v ČR jsou nejčastěji ve věku 40–49 let, Rusky ve věku 20–29 let; Poláci jsou nejčastěji ve věku 20–54 let, Polky ve věku 55–64 let; Němci jsou nejčastěji ve věku 30–34 let a 40–54 let, Němky jsou zastoupeny nejčastěji ve věku 45–54 let.

Cizinci 15letí a starší se zjištěným **rodinným stavem** se od občanů České republiky odlišovali vyšším podílem svobodných (cizinci: 40,9 %, ČR: 29,3 %) a nižším podílem ovdovělých (cizinci: 2,3 %, ČR: 8,8 %). Nižší podíl ovdovělých cizinců lze však do určité míry přičíst nízkému zastoupení cizinců ve vyšším věku v ČR. Podíl ženatých a vdaných cizinců a občanů ČR je srovnatelný (47,5 %, resp. 49,6 %). Rozvedených cizinců je méně – 9,3 % oproti 12,2 % českých občanů.

Z hlediska **celkového počtu dětí** u žen 15letých a starších cizinky s jedním dítětem dosahují podílu 19,6 %, 18,2 % se dvěma dětmi a 4,3 % se třemi dětmi. Bezdětné tvoří 30,4 %. Nežjištěný počet dětí je u cizinek z 26,1 %. Nejvyšší průměrný počet dětí (z žen, které mají děti) mají občanky Polska, na které připadá 2,1 dítěte. Naopak nejnižší průměrný počet dětí mají občanky Ruska a Ukrajiny (1,6 dítěte).

Tab. 3: Věková struktura vybraných státních občanství k 26. 3. 2011 (v %)

Age structure of selected foreign citizenships as of 26 March 2011 (%)

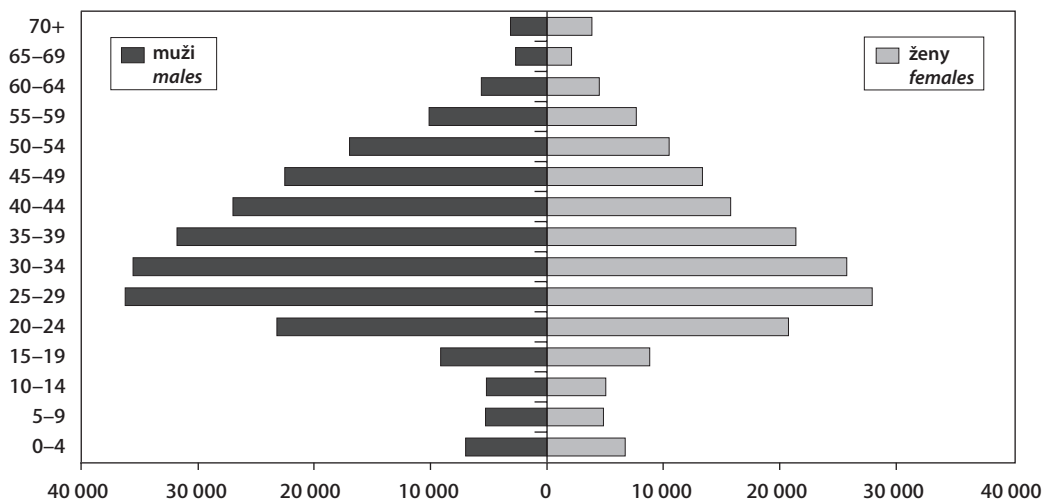
Státní občanství Citizenship	Věková skupina / Age group		
	0–14	15–64	65+
Ukrajina / Ukraine	6,9	92,2	0,9
Slovensko / Slovakia	6,6	91,3	2,1
Vietnam / Viet Nam	13,7	85,6	0,7
Rusko / Russian Federation	12,6	82,9	4,5
Polsko / Poland	2,8	89,0	8,2
Německo / Germany	3,1	84,1	12,8
Cizinci celkem Foreign citizens, total	8,1	89,1	2,8
Česká republika / Czech Republic	14,6	69,0	16,4

Pozn.: Bez obyvatel neznámého věku. / Population with unknown age is not included.

Graf 1: Věková struktura cizinců podle pohlaví k 26. 3. 2011

Age structure of foreign citizens by sex as of 26 March 2011

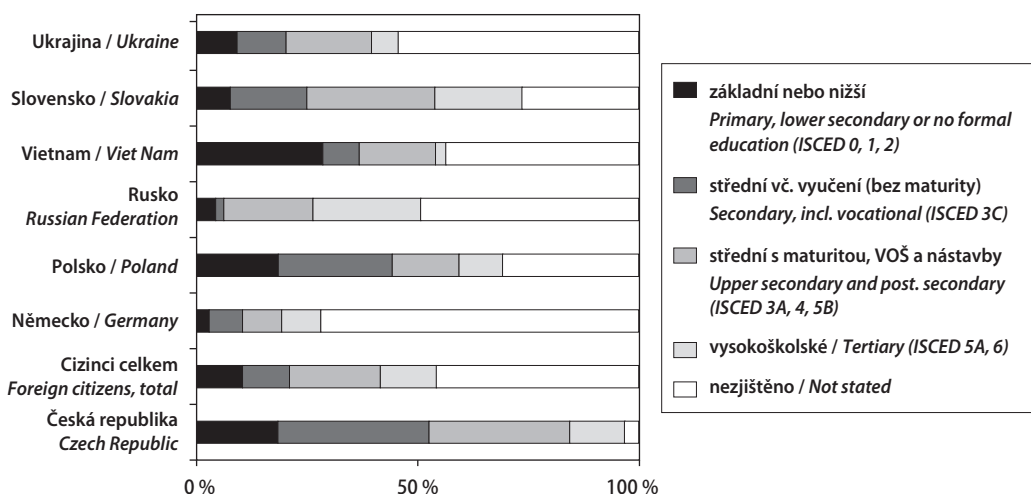
Pozn.: Bez obyvatel nejištěného věku. / Population with unknown age is not included.

U otázky na **nejvyšší dosažené vzdělání** u cizinců se projevila vyšší míra non-response, neboť podíl nezjištěných odpovědí je 45,7 %. Vzdělanostní struktura 15letých a starších cizinců se vyznačuje nízkými podíly osob se základním či nižším vzděláním a středním vzděláním bez maturity (oboje na úrovni 10–11 %) a s maturitou (21 %). Podíl cizinců s vysokoškolským vzděláním je na úrovni 13 %. Rozdíly ve vzdělanosti

struktury lze spatřit i mezi jednotlivými vybranými skupinami tříděnými dle státního občanství – graf 2. Akceptujeme-li předpoklad, že míra non-response u sledovaných státních občanství se pohybuje srovnatelně okolo 50 % (kromě non-response 26 % u občanů Slovenska) a neochota odpovědět je u osob s různými dosaženými stupni vzdělání různých státních občanství také srovnatelná, pak nejvyšší podíl osob se základním

Graf 2: Vzdělanostní struktura cizinců a občanů ČR k 26. 3. 2011

Educational attainment structure of foreign citizens and Czech citizens as of 26 March 2011

či nižším vzděláním je u občanů Vietnamu a Polska (28,5 %, resp. 18,5 %). Naopak, nejvyšší podíl osob s vysokoškolským vzděláním mají občané Ruska a Slovenska (24,4 % a 19,7 %).

EKONOMICKÉ ASPEKTY ŽIVOTA CIZINCŮ V ČR

Také struktura **ekonomické aktivity** cizinců je zkrslena vyšší non-response pohybující se okolo 43 %. Největšího podílu dosáhli zaměstnaní (tj. zaměstnanci, zaměstnavatelé, OSVČ, pomáhající, pracující důchodci, studenti a učni, ženy na mateřské dovolené). Nejvyšší míru zaměstnaných mají občané Slovenska (50,5 %), kteří zároveň na otázku na ekonomickou aktivitu z cizinců nejvíce odpovídali. Ostatní cizinci dosahují míry zaměstnaných okolo 30 %. Mnohem nižšího podílu dosahují nezaměstnaní, v průměru kolem 3 %. Ekonomicky neaktivní s podílem 19 % dosahují u cizinců méně než poloviční míry ekonomicky neaktivních občanů ČR (47,1 %). Podrobnější informace lze nalézt v tabulce 4.

Postavení v zaměstnání, které se zjišťuje pouze u zaměstnaných osob podle současného a nezaměstnaných podle posledního zaměstnání (tj. u vybraných kategorií otázky na ekonomickou aktivitu), je rovněž ovlivněno vyšší mírou non-response, a to jak přímo non-response na otázku na postavení v zaměstnání (11 %), tak i nepřímo non-response na otázku na ekonomickou aktivitu (43 %). Cizinci jsou nej-

častěji zaměstnanci (z 60 %), druhou nejpočetnější skupinou jsou osoby pracující na vlastní účet (21 %). Odpovídá to i postavení v zaměstnání občanů ČR, kde jsou zaměstnanci a osoby pracující na vlastní účet také nejpočetnějšími skupinami (71 %, resp. 12 %). V třídění podle státního občanství mají nejvyšší počet zaměstnanců občané Slovenska a Polska (83 %, resp. 81 %). Na rozdíl od všech ostatních cizinců nejpočetněji zastoupenou skupinou jsou u občanů Vietnamu osoby pracující na vlastní účet (57 %).

Odvětví ekonomické činnosti definované mezinárodní klasifikací CZ-NACE je zjišťované u zaměstnaných osob podle současného a nezaměstnaných podle posledního zaměstnání (vybrané kategorie otázky na ekonomickou aktivitu). I zde je patrný vliv non-response ekonomické aktivity (43 %) a dále 21% non-response na otázku na odvětví ekonomické činnosti. Nejvíce cizinců bylo zaměstnáno ve zpracovatelském průmyslu (20,6 %), velkoobchodě, maloobchodě, opravách a údržbě motorových vozidel (12,7 %), stavebnictví (8,7 %), administrativních a podpůrných činnostech (4,8 %), informačních a komunikačních činnostech (4,5 %). Mezi skupinami cizinců se dají nalézt jasné preference jednotlivých ekonomických odvětví: zatímco zpracovatelský průmysl upřednostňují nejvíce občané Polska a Slovenska (32,8 %, resp. 28,9 % ze všech ekonomických odvětví dané skupiny cizinců), stavebnictví upřednostňují občané Ukrajiny (20,2 %). Občané Vietnamu dominantně pracují ve velkoobchodu a maloobchodu (43,8 %).

Tab. 4: Cizinci a občané ČR podle ekonomické aktivity k 26. 3. 2011 (v %)

Foreign and Czech citizens by economic activity as of 26 March 2011 (%)

Státní občanství <i>Citizenship</i>	Ekonomicky aktivní / <i>Economically active</i>		Ekonomicky neaktivní <i>Not economically active</i>	Nezjištěno <i>Not stated</i>
	zaměstnaní <i>Employed</i>	nezaměstnaní <i>Unemployed</i>		
Ukrajina / <i>Ukraine</i>	31,0	3,4	13,0	52,6
Slovensko / <i>Slovakia</i>	50,5	4,4	19,1	25,9
Vietnam / <i>Viet Nam</i>	31,2	2,6	24,2	42,1
Rusko / <i>Russian Federation</i>	26,3	2,7	28,0	42,9
Polsko / <i>Poland</i>	37,9	4,0	27,0	31,1
Německo / <i>Germany</i>	15,7	0,9	14,5	69,0
Cizinci celkem <i>Foreign citizens, total</i>	34,0	3,4	19,2	43,5
Česká republika <i>Czech Republic</i>	44,4	4,9	47,1	3,7

KONCEPTY, TEORIE A MĚŘENÍ KVALITY ŽIVOTA

Drahomíra Dubská

Téma kvality života je z teoretického hlediska nesmírně významné. Souvisí s uznáním důležitosti, kterou má žádoucí změna paradigmatu od dosud převažujícího měření pozitivních posunů ve společnostech za pomoci pouze ekonomických parametrů právě směrem k podstatně širší definici pokroku. Může totiž být – a mělo by být – podkladem i pro změnu v náhledech pro tvůrce nejrůznějších politik (hospodářské, sociální, environmentální) a jejich nové formulování. Toto nastupující paradigma je zastřešováno výzkumem mezinárodních institucí, z nichž nejznámější je projekt Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) týkající se měření pokroku a kvality života. Jeho výsledky – po téměř dekádě trvajících výzkumech akademických pracovišť v globálním měřítku – vyústily v praktickou potřebu měřit kvalitu života prostřednictvím vybraných a navržených indikátorů. Argumenty, proč je třeba orientovat a hodnotit posuny ve společnostech jiným způsobem než dosud, jsou obsaženy ve známé zprávě profesorů Stiglitze, Sena a Fitoussiho, z nichž dva jsou nositeli Nobelových cen. Významné práce teoretických pracovišť pocházejí zejména z univerzit v Kanadě a Austrálii.

Knihla RNDr. Evy Heřmanové, Ph.D. „**Koncept, teorie a měření kvality života**“⁽¹⁾ je výborným příspěvkem k výše zmíněným aktivitám. V českých podmínkách je totiž patrná jistá rozptýlenost prací na daném tématu, kdy se speciální výzkum dlouhou dobu věnoval zejména environmentální sféře kvality života. Interdisciplinární pojetí, které je v tomto výzkumu z logiky věci nezbytné, je samozřejmě velmi náročné a i z tohoto pohledu lze knihu hodnotit pozitivně, neboť v ní autorka zúročuje své předchozí akademické zkušenosti na různých polích.

Historie, proměna pojmu kvality života i jeho nejnovější pojetí, jsou rozebrány v první kapitole. Zatímco vlastní pojem se objevil poprvé ve 20. letech minulého století a kvalita života byla redukována především na materiálovou složku, „... v 50. letech se stala politickým cílem a sloganem v USA...“ především v pracích J. K. Galbraitha. Pronikla i do zájmu medicíny v souvislosti s rozšířenou definicí zdraví. Od 60. let pak začala být kvalita život chápána jako jeho nemateriální dimenze.

Ve druhé kapitole jsou zmíněny a tříděny informační a datové zdroje různých institucí s relativně širokým spektrem i v České republice, i když autorka upozorňuje na jistý deficit zkoumání u nás v této oblasti např. ve srovnání se Slovenskem. Obsahem třetí kapitoly je jedna z klíčových věcí uvedeného tématu, z obecného hlediska kontroverzní – jak kvalitu života definovat. Rozbor je proveden velmi důkladně s ohledem na individuální i kolektivní definici kvality života, do jaké míry je kvalita života objektivní (a její objektivita subjektivně vnímaná), dále pak subjektivně prožívaná kvalita vlastního života. Na tuto část navazuje logicky i další část knihy hodnotící na základě předchozích výzkumů (S. Schwartz, R. F. Inglehart a G. Hofstede) filozofické, psychologické a etické kontexty kvality života. Stručně je v knize zmíněna i kvalita života a zdraví, dále pak kvalita života a veřejný prostor (od globální po lokální úroveň), kde je uvedena nejen přírodní, ale i kulturní dimenze prostoru určujícího kvalitu života.

Vztah mezi ekonomickou úrovní měřenou obvykle podle výkonu ekonomiky, tj. hrubého domácího produktu (HDP) v přepočtu na obyvatele a subjektivně vnímaným štěstím, je jedním z nejzajímavějších a také kontroverzních pohledů těch, co tuto relaci hodnotí, resp. o výsledcích těchto hodnocení čtou nebo slyší v médiích. Nakonec média sama zabarvením svých komentářů často ovlivňují důvěryhodnost těchto

¹⁾ Heřmanová, E. 2012. *Koncepty, teorie a měření kvality života*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 239 s.

výzkumů, což samozřejmě není správné. Autorka velmi korektně a pečlivě tyto otázky posuzuje, z pohledu „... zda více je vždy lépe...“ a podotýká, že v posledních patnácti letech se rozrostl počet prací na toto téma a vznikla „věda o štěstí“, resp. „ekonomie štěstí“. Zmíněn je i známý index národního štěstí jako základ hospodářské politiky himálajského království Bhútán, kde je praktikován již čtyři desetiletí. Je však samozřejmě otázkou, co by se muselo stát, aby euro-atlanstská civilizace, jejíž součástí jsme i my, přijala takového paradigma podmíněné do velké míry mentálně a vyvinuvší se civilizační linií... Nedávná světová finanční krize a její přelítí do hospodářské krize v USA a Evropě – zejména ta se s jejími dopady potýká již několik let – ukázala, že i tento „varovný impuls“ zřejmě ještě nebyl pro změnu náhledu na „prosperitu“ společnosti a její příčiny dost silný.

Právě globalizačními kontexty kvality života se zaobírá i kapitola osmá. Analytický pohled je silně zdůrazněn v následujících dvou kapitolách, které se soustřeďují na teorii a modely kvality života z „komplexní“ stránky. Jde o materiální, sociální, přírodní a kulturní aspekty jako podmínky vnější, dále pak psychologické a emocionální aspekty jako dimenze vnitřní. Jako příklad výzkumu v této oblasti je uveden model kvality života pracovníků kanadské armády. Následné shrnutí teoretické části a teoretických rámců kvality života zdůrazňuje minimálně dvojdimenzionálnost problému s tím, že dnes se stala preferovanější dimenze subjektivně psychologická.

Vlastnímu měření kvality života – které je samozřejmě nesmírně obtížné – je v této knize věnována

její druhá polovina. Autorka upozorňuje na slabiny agregovaných ukazatelů, zejména v tom, že mohou pro uživatele, kteří neznají způsob jejich konstrukce, do jisté míry „vulgárizovat“ realitu. Ale to je obecný problém konstrukce a interpretace jakýchkoli kompozitních indikátorů. V jedenácté kapitole je uveden výčet mnoha používaných indexů – nejznámější index lidského rozvoje (HDI) vč. změny jeho metodiky po roce 2010 (nejvyšší váhu má v tomto indexu HDP na obyvatele, obohacený o ukazatele lidského zdraví a vzdělanosti). Zde je možné z pohledu makroekonomia rozptýlit obavy autorky z korektního zachycení HDP na obyvatele a „... problematičnost jeho používání, nad níž se neekonomové nepozastavují...“. Tu spatřuje v existenci tří metod měření HDP a nejistotě, v jaké zemi byla která z nich použita. Všechny tři však vždy docházejí ke stejnému výsledku, takže riziko spojené se srovnáním je tím eliminováno.

Oceněna je průkopnická práce prof. M. Potůčka o kvalitě života v ČR definující, propočítávající a interpretující index kvality a udržitelnosti života pro minulou dekádu s extrapolací do dalších let. Významné je jeho „dovedení“ na regionální úroveň. V závěrečné kapitole knihy je pak shrnut vlastní autorčin výzkum, zmapování subjektivní kvality života Pražanů zvolenou metodikou a jeho velmi zajímavé závěry (včetně výsledků za pražské čtvrti).

Knihla představila prakticky celistvou dosavadní teoretickou bázi výzkumu kvality života přinejmenším v ČR, kvalitně ji utřídila a na příkladech prokázala jeho dosavadní výsledky. Je velmi cenným podkladem pro další výzkum kvality života v České republice.

XLIII. konference České demografické společnosti

Ve dnech 22. a 23. května 2013, se na půdě Vysoké školy ekonomické v Praze konal již 43. ročník demografické konference České demografické společnosti, tentokrát na téma **Zdraví – výzvy a rizika**. Dvoudenní konference byla rozdělena do několika bloků: **Demografie a zdraví, Zdraví vs. nemoc, Health – challenges and treats** (anglický blok) a **Determinanty zdraví**. Úvodního slova a přivítání účastníků konference se ujala předsedkyně ČDS *Jitka Rychtaříková*.

S prvním příspěvkem **Úmrtnost a zdravotný stav obyvatelstva rómských osád. Súčasný stav, jeho determinanty a náčrt (možného) budoucího vývoje** vystoupil *Branislav Šprocha*. Jeho analýza potvrdila, že v rómských osadách jsou horší úmrtnostní poměry i zdravotní stav, přičemž největší váhu na nižší střední délce života mají kardiovaskulární onemocnění.

Jitka Rychtaříková ve svém příspěvku s názvem **Dopad změny struktury rodinného stavu na diferenciaci úmrtnosti v České republice** nastínila, že lidé žijící ve vyspělých zemích v manželství vykazují nižší úroveň úmrtnosti oproti osobám svobodným, rozvedeným nebo ovdovělým. Z analýzy provedené pro Českou republiku bylo patrné, že osoby žijící v manželství se dožívají vyššího věku. Rovněž z ní vyplynulo, že u mužů jsou v úmrtnosti podle rodinného stavu relativně větší rozdíly než u žen.

S posledním příspěvkem tohoto bloku (Demografie a zdraví) **Zdravotní stav obyvatelstva ČR z pohledu prostorové analýzy** vystoupila *Renata Klufová*. Cílem jejího příspěvku bylo na základě vybraných vlastností zdravotního stavu, které byly propojeny s ukazateli popisujícími zdravotnická zařízení, popsat trend vývoje v letech 2000–2011 a vytvořit typologii jednotlivých okresů.

S prvním příspěvkem bloku **Zdraví vs. nemoc** vystoupil *Miroslav Zvolský*. Ve svém příspěvku s názvem **Incidence vybraných novotvarů v ČR – vývoj a srovnání se světem** zmínil, že onkologická onemocnění jsou v České republice dobře mapována díky Národnímu onkologickému registru ČR. Incidence novo-

tvarů v České republice narůstá u mužů i žen, což pravděpodobně souvisí také s modernější diagnostikou a preventivními programy. U mužů mezi nejčastější onkologické onemocnění patří zhoubný nádor prostaty, u žen je to jiný nádor kůže a zhoubný nádor prsu.

Příspěvek *Markéty Kocové* **Analýza nemocnosti v důsledku diabetes mellitus v České republice** posluchačům přiblížil základní charakteristiky tohoto onemocnění, vývoj počtu pacientů a současný přístup léčby. V závěru prezentace zmínila, že léčba diabetu je o poznání méně finančně náročná než léčba následků, přesto ale v České republice počet nemocných cukrovkou podle odhadů výrazně převyšuje počet léčených diabetiků.

Hana Hrstková a *Beatrice Chromková Manea* se ve svém příspěvku **Kvalita života onkologicky léčených dětí v dospělosti** zaměřily na zkoumání kvality života onkologicky léčených v dospělosti s důrazem na vzdělání a rodinný život.

Další blok zahájil se svým příspěvkem **Měření disability a její vztah k nemocnosti a lokalizaci bolesti v populaci ČR** *Jaromír Běláček* (spoluautory byli *Petr Hrala, Eva Topinková* a *Marie Berková*). V příspěvku se autoři zaměřili na měření disability a obecné vlastnosti markerů, které by měly schopnost monitorovat i různé „stupně disability“ u starších lidí, v rámci tohoto příspěvku s akcentem na osoby 55+ a jejich cílem bylo ověřit vnitřní konzistenci testů disability, zdravotního stavu a lokalizace bolesti, dále specifikovat typy ukazatelů, které by byly nejvíce senzitivní vůči rostoucímu věku respondentů a připravit výběr indikátorů pro co nejeфекtivnější aplikaci analogicky definovaných markerů z DB projektu SHELTER 2009–11 pro účely retrospektivně i prospektivně predikované úmrtnosti (pro soubor pacientů zúčastněných na tomto projektu).

S druhým příspěvkem tohoto bloku (**Úmrtnost a zdravotný stav v EU – podobnosti, rozdíly a ich zmeny**) vystoupil *Branislav Šprocha* a *Luděk Šídlo*. Posluchače seznámili s analýzou úrovně úmrtnosti, jejich rozdíly a vývojem. Zdravotní stav se pokusili

charakterizovat na základě výsledků z EU-SILC, přičemž se zaměřili na tyto ukazatele: subjektivní hodnocení zdraví, prevalence chronických onemocnění a omezení denních aktivit. Na závěr pomocí shlukové analýzy vytvořili klasifikaci členských států EU.

S prvním příspěvkem (**Changes in Efficiency Scores by Adding Variables in Stochastic Frontier Analysis**) zahájil anglický blok *Puiu Fatulescu*. Cílem jeho přednášky bylo posluchače seznámit se změnami v efektivitě způsobené přidáním další proměnné do Stochastic Frontier Analysis, jedné z nejrozšířenějších parametrických metod.

Další anglický příspěvek nesoucí název **Mortality in the Czech Republic from 1993 to 2010** přednesla *Petra Dotlačilová* a *Ondřej Šimpach*. Ve své prezentaci se zaměřili na analýzu úmrtnosti a zvláště se věnovali porovnání jednotlivých metod výpočtu. Mezi optimističtější modely při výpočtu naděje dožití patří Kanistů a Thatcher, naopak nepesimističtějšími modely jsou Gompertz-Makeham a Coale-Kisker.

Anglický blok uzavřel *Ladislav Kažmír* s příspěvkem **How much Does the Family and Social Environment Indicates the Youth Health Risk Behavior in the Czech Republic?**

Poslední blok konference (Determinanty zdraví) zahájila *Michaela Lustigová* s příspěvkem nesoucím název **Determinanty vzniku kardiovaskulárních onemocnění v české populaci**, v němž se snažila otestovat vliv řady faktorů na kardiovaskulární úmrtnost. Výsledky ukázaly, že z testovaných rizikových faktorů se na kardiovaskulární úmrtnosti výrazně podílí socioekonomický status jedince. Naopak se nepotvrdil vliv obezity.

Jan Bruthans ve svém příspěvku **Vysvětlení poklesu úmrtnosti na ischemickou chorobu srdeční v České populaci mezi roky 1985 a 2007** posluchačům objasnil, jaké faktory a jak výrazně se podílely na poklesu úmrtnosti na ischemickou chorobu srdeční. Nejvíce se na poklesu projevovalo snižování cholesterolu,

dále také snížení krevního tlaku a pokles prevalence kouření.

S příspěvkem **Dlouhověkost – výzvy a příležitosti pro zdraví a dlouhodobou péči** vystoupil *Petr Wija*, který posluchače seznámil se způsoby podpory zdravého stárnutí. Důležitou roli hraje například adaptace veřejných služeb a prostředí měst na demografický vývoj, dostupnost dlouhodobé péče a dalších služeb a podpora neformálních pečovatелů. Pro podporu zdravého stárnutí bude hrát klíčovou roli městská či místní sociální a zdravotní politika a ucelená strategie zdravého stárnutí na celostátní úrovni.

Další prezentující byla *Radmila Pastorková*, která se ve svém příspěvku zaměřila na **Incidenci invalidizace v ČR a její genderové rozdělení**. Výsledky obsahové analýzy, ve které byl zkoumán soubor dat z ročenek České správy sociálního zabezpečení, Českého statistického úřadu a Ministerstva práce a sociálních věcí, prokázaly převažující míru incidence invalidizace mužů ve věkových skupinách 55–59 let a 60–64 let.

Dagmar Džúrová se ve svém příspěvku s názvem **Diferenciace vnímání rizika v evropských zemích** věnovala chování evropských teenagerů ve vztahu ke zdravotním rizikům. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že v kouření cigaret 16ti letých v posledních 30 dnech je Česká republika v mezinárodním srovnání na 2. místě, v konzumaci alkoholu dokonce na 1. místě, stejně jako v celoživotním užívání marihuany. Čeští teenageři se vyznačují nízkým vnímáním rizika a vysokým rizikovým chováním.

Konference byla zakončena příspěvkem *Beatrice Chromkové Manea* s názvem **Věk, zdraví a blahobyt v České republice**.

Součástí konference byla také posterová sekce. Příspěvky i postery z konference byly vydány ve Sborníku na CD, které je součástí vydání časopisu *Demografie* (3/2013).

Seminář For Fertility 2013

Na brněnském výstavišti se dne 15. června 2013 uskutečnil celodenní seminář For Fertility o asistované reprodukci a léčbě neplodnosti. Na semináři se návštěvníci mohli dozvědět například informace o příčinách mužské a ženské neplodnosti, o úhradách asistované reprodukce pojišťovnami, jak si vybrat kliniku, jak lze darovat vajíčka, o vlivu výživy před otěhotněním, o možnostech uchování buněk a další. Na semináři vystoupila řada odborníků, mezi nimiž nechyběl profesor Ladislav Pilka, který před třiceti lety v České republice přivedl na svět první miminko prostřednictvím umělého oplodnění.

Během sobotního dne zazněla také témata, která nebyla pouze lékařská. Jedna z přednášek se věnovala například akupunktuře a jejímu vlivu na zvyšování plodnosti, další byla zaměřena na partnerskou a manželskou problematiku.

Na semináři vystoupila také žena, která se s účastníky podělila o vlastní zkušenost, kdy se ve 35 letech pokusila otěhotnět a teprve po 14 neúspěšných pokusech a 11 letech se jí to podařilo a porodila zdravého chlapečka.

Seminář For Fertility je plánován také na příští rok 2014.

MP

Regionální pracoviště sčítání ČSÚ ukončila svoji činnost

Zpracování a diseminace výsledků sčítání lidu, domů a bytů 2011 vstoupily do závěrečné fáze. Zbývá zpracovat některé tabulky za správní obvody obcí s rozšířenou působností a okresy, část výstupů tzv. hyperkrychlí (pro předání výstupů Eurostatu) a základní knižní publikace (Statistický lexikon obcí, Pramenné dílo a Atlas z výsledů sčítání 2011). Ke stěžejním publikacím, které se nyní dokončují, patří i krajské analytické publikace výsledků sčítání.

V celém procesu organizační a územní přípravy, samotného provedení sčítání, kontroly zpracovaných výsledků a přípravy regionálních publikací hrála stěžejní roli dočasně zřízená regionální pracoviště ČSÚ. Při sčítání 2011 byla jejich role obtížnější než při předchozích censech, protože tato pracoviště vznikla v situaci, kdy neexistovaly dřívější (a nyní opět obnovené) krajské správy ČSÚ. Regionální pracoviště se tedy nemohla opírat o pevné organizační články

ČSÚ v krajích a byla proto přímo podřízena řediteli odboru statistiky obyvatelstva ČSÚ.

Regionální struktura byla ustavena jako dvoustupňová soustava:

- a) krajská oddělení sčítání, v jejichž čele stáli jak zkušení pracovníci, kteří se podíleli i na předchozích censech nebo dříve pracovali na jiných pozicích v ČSÚ, tak i mladí manažeři,
- b) dislokovaná pracoviště podřízená krajským oddělením.

Základní úlohou čtrnácti krajských oddělení sčítání bylo zajistit přípravu a provedení sčítání v daném regionu především po organizační a personální stránce. V tom byly zahrnuty také nelehké úkoly zajištění spolupráce s dodavatelem terénních prací – Českou poštou a jejími regionálními manažery. Ani logistické zabezpečení podmínek provedení sčítání nebylo jednoduché. Krajská pracoviště měla nezastupitelnou

úlohu při jednání s krajskými úřady, úřady obcí s rozšířenou působností a dalšími orgány místní správy. S podporou ústředí ČSÚ zajišťovala rovněž mediální kampaň, tiskové konference a další akce prohlubující informovanost veřejnosti o konání sčítání a jeho účelu.

Krajská pracoviště rovněž zodpovídala za personální obsazení a funkčnost dislokovaných pracovišť. Těch bylo zřízeno celkem 85 – ve většině okresních měst a ve správních obvodech hl. m. Prahy. Tento nejnižší článek řízení zajišťoval především operativní kontakty s tzv. sběrnými místy České pošty (681 vybraných poboček pošt, celkem téměř 10 000 sčítacích obvodů), kde bylo nutné řešit mnoho případů změn na pozicích sčítacích komisařů, nedodržování metodiky jejich práce, výpadků informačního systému apod. Dislokovaná pracoviště odpovídala rovněž za práci sčítacích komisařů pracujících v přímé gesci ČSÚ, kteří zajišťovali sčítání v ubytovacích zařízeních typu ubytoven, hotelů, zdravotnických lůžkových zařízení apod. Pracovníci dislokovaných pracovišť působili rovněž ve funkcích kontrolorů kvality při přejímce vyplněných sčítacích formulářů na sběrných místech České pošty, kontrolovali počty formulářů ukládaných do poštovních boxů, jež byly poté zapečetěny a odeslány zabezpečenými poštovními kurzy do Centrálního úložiště dokumentů ČSÚ k dalšímu zpracování.

Oba stupně regionálních pracovišť měly nezastupitelnou úlohu v oblasti proškolení všech terénních pracovníků jak České pošty, tak ČSÚ. Spolu s krajskými odděleními informačních služeb ČSÚ rovněž suplovaly nefunkční call-centrum České pošty. Pracoviště ČSÚ byla často veřejností vyhledávána, protože zde nebyly fronty jako na poštách a především, lidé zde dostávali kvalifikované informace. V době špičky terénních prací (leden až květen 2011) působilo na regionálních pracovištích ČSÚ zhruba 3 000 pracovníků.

Krajští garanti sčítání působili po dobu 5 let a ukončili svoji činnost k 30. červnu 2013. Při této příležitosti se uskutečnila závěrečná (v pořadí 33.)

celostátní porada v Radešíně u Žďáru nad Sázavou, na níž byli pozváni i ředitelé krajských správ ČSÚ a někteří pracovníci krajských oddělení sčítání, kteří skončili pracovní poměr už v průběhu loňského roku. Na poradě vedoucí pracovníci odboru statistiky obyvatelstva ČSÚ zrekapitulovali přípravnou fázi sčítání, průběh terénních prací, problémy spolupráce s dodavateli terénních prací, ICT, informační kampaň a dalších dílčích dodávek. V široké diskusi byly velmi otevřeně hodnoceny klady i nedostatky jednotlivých etap přípravy a provedení sčítání. Hlavním závěrem bylo, že spolupráce s Českou poštou nebyla pro sčítání očekávaným přínosem a přinesla mnoho problémů, které se místy promítly i do kvality zjištěných údajů. V činnostech zajišťovaných Generálním dodavatelem ICT bylo mnoho kladných momentů, ale i obtíže vyplývající zejména z pozdního zahájení této části přípravy (zdržení vývojových prací vlivem pozastavení výběrového řízení po stížnosti neúspěšného uchazeče u Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže). Řada aplikací pak musela být laděna až ve fázi ostrého zpracování výsledků. Oceněna byla spolupráce regionálních pracovišť a ústředí a kladně byla hodnocena i informační kampaň ke sčítání a činnost tiskového mluvčího sčítání.

Zkušenosti z přípravy a průběhu sčítání na regionální úrovni byly pečlivě zdokumentovány a budou využity při přípravě sčítání, které se uskuteční nejspíše v roce 2021. Příští sčítání však velmi pravděpodobně proběhne za podstatně odlišných výchozích podmínek (předpokládá se širší využití administrativních zdrojů dat) a podmínek zpracování a diseminace výsledků.

Všem pracovníkům regionálních pracovišť ČSÚ patří poděkování za obětavou práci, kterou rozhodujícím způsobem přispěli k realizaci sčítání lidu, domu a bytů 2011.

Pavel Čtrnáč

Nejnovější projekce ČSÚ

Dne 23. července proběhla na Českém statistickém úřadě v Praze tisková konference s názvem **Rok 2101 a obyvatelstvo ČR**. S výsledky projekce vystoupila *Michaela Němečková* z oddělení demografické statistiky ČSÚ. Tato nejnovější projekce ČSÚ, která sahá až do roku 2101, je založena na detailních výsledcích Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Ve své neoptimističtější (vysoké) variantě počítá projekce do konce 21. století s úbytkem počtu obyvatel České republiky na 9,1 milionu osob, v nejčernější (nízké) variantě až na 6,1 milionu osob. Podle nejpravděpodobnější střední varianty by se měl počet obyvatel ČR zvyšovat do roku 2018 na 10,54 milionu osob, na konci období, v roce 2101, tato varianta předpokládá snížení počtu obyvatel na 7,68 milionu.

V nejbližších letech bude i nadále docházet k navyšování střední délky života, což spolu s předpokládaným nízkým počtem narozených dětí bude mít

za následek stárnutí populace. V roce 2060 projekce předpokládá, že by v ČR mělo být asi 3,2 milionu seniorů ve věku 65+ (34 % ze všech obyvatel ČR). Naproti tomu děti do 15 let věku budou na konci šedesátých let 21. století tvořit pouhých 12 %.

Vývoj migrace se obtížně předvídá, ale ani masivnější migrace by nebyla schopna zvrátit předpokládané stárnutí populace.

Detailní výsledky Projekce obyvatelstva ČR 2013 naleznete na webu ČSÚ:

www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/4020-13-n_2013.

Animované stromy života české populace v letech 1950–2101:

www.czso.cz/animgraf/projekce_1950_2101/index.htm.

MP

DATA BÁZE VÝSLEDKŮ SLDB 2011

DVD s 1 446 ukazateli o obyvatelích, domech, bytech a domácnostech za 6 251 obcí, městských částí územně členěných statutárních měst, správních obvodů obcí s rozšířenou působností, okresů, krajů i Českou republiku můžete nakupovat v prodejnách ČSÚ v ústředí i na krajských správách až do vyprodání zásob.

Data na DVD jsou k dispozici ve třech oddílech:

1. Profil jednotlivých území
2. Územní srovnání
3. Datový komplet

Cena za DVD: 990,- Kč

Vaše objednávky vyřídí:

Český statistický úřad
Odbor informačních služeb
Na padesátém 82, 100 82 Praha 10
Tel.: 274 052 733, Fax: 274 054 070
E-mail: objednavky@czso.cz

Pohyb obyvatelstva České republiky ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 2012

Population and vital statistics of the Czech Republic 2012: towns with more than 20,000 inhabitants

Název města	Počet obyvatel 1.7.	Počet obyvatel 31.12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemřelí	Přirůstek (úbytek)		Sňatky	Rozvody	Živě narození	Zemřelí	Celkový přírůstek	
								přirozený	stěhováním						celkový
Praha	1 243 695	1 246 780	5 807	2 788	14 176	4 171	12 411	1 765	3 351	5 116	4,7	2,2	11,4	10,0	4,1
Brno	378 191	378 327	1 742	1 194	4 365	1 199	3 925	440	-1 078	-638	4,6	3,2	11,5	10,4	-1,7
Ostrava	298 327	297 421	1 276	830	2 932	1 094	3 341	-409	-1 792	-2 201	4,3	2,8	9,8	11,2	-7,4
Pízeň	167 323	167 472	755	435	1 712	787	1 755	-43	213	170	4,5	2,6	10,2	10,5	1,0
Liberec	102 141	102 113	477	286	1 176	499	1 059	117	-9	108	4,7	2,8	11,5	10,4	1,1
Olomouc	99 325	99 471	506	296	1 106	368	996	110	-168	-58	5,1	3,0	11,1	10,0	-0,6
Ústí nad Labem	93 943	93 747	365	260	998	420	947	51	-562	-511	3,9	2,8	10,6	10,1	-5,4
České Budějovice	93 523	93 467	464	278	1 071	492	1 021	50	-203	-153	5,0	3,0	11,5	10,9	-1,6
Hradec Králové	93 225	93 035	412	192	932	361	947	-15	-440	-455	4,4	2,1	10,0	10,2	-4,9
Pardubice	89 501	89 467	423	243	974	265	989	-15	-70	-85	4,7	2,7	10,9	11,1	-0,9
Havířov	77 894	77 371	364	228	724	318	869	-145	-987	-1 132	4,7	2,9	9,3	11,2	-14,5
Zlín	75 557	75 555	301	221	768	253	747	21	-126	-105	4,0	2,9	10,2	9,9	-1,4
Kladno	68 595	68 551	318	217	757	340	794	-37	-94	-131	4,6	3,2	11,0	11,6	-1,9
Most	67 202	67 490	269	194	654	310	673	-19	451	432	4,0	2,9	9,7	10,0	6,4
Opava	58 076	58 054	235	147	581	234	577	4	-231	-227	4,0	2,5	10,0	9,9	-3,9
Karviná	58 411	57 842	215	157	532	222	710	-178	-813	-991	3,7	2,7	9,1	12,2	-17,0
Frydek-Místek	57 581	57 523	261	181	584	253	548	36	-260	-224	4,5	3,1	10,1	9,5	-3,9
Jihlava	50 664	50 598	251	130	537	184	490	47	-118	-71	5,0	2,6	10,6	9,7	-1,4
Teplice	50 352	50 330	211	155	525	251	569	-44	-10	-54	4,2	3,1	10,4	11,3	-1,1
Děčín	50 297	50 289	205	154	505	276	525	-20	-2	-22	4,1	3,1	10,0	10,4	-0,4
Karlovy Vary	50 373	50 172	233	144	426	174	557	-131	-291	-422	4,6	2,9	8,5	11,1	-8,4
Chomutov	49 378	49 187	221	164	498	287	524	-26	-327	-353	4,5	3,3	10,1	10,6	-7,1
Jablonec nad Nisou	45 211	45 305	182	119	499	244	419	80	19	99	4,0	2,6	11,0	9,3	2,2
Přerov	44 893	44 824	173	107	416	157	445	-29	-229	-258	3,9	2,4	9,3	9,9	-5,7
Prostějov	44 307	44 330	178	92	435	163	472	-37	-20	-57	4,0	2,1	9,8	10,7	-1,3
Mladá Boleslav	44 296	44 229	210	145	425	147	367	58	-81	-23	4,7	3,3	9,6	8,3	-0,5
Třebíč	37 507	37 324	166	105	383	133	327	56	-307	-251	4,4	2,8	10,2	8,7	-6,7
Česká Lípa	37 015	36 957	194	145	376	199	286	90	-301	-211	5,2	3,9	10,2	7,7	-5,7
Třinec	36 557	36 401	163	116	365	126	438	-73	-271	-344	4,5	3,2	10,0	12,0	-9,4
Tábor	35 065	35 024	156	116	366	140	334	32	-104	-72	4,4	3,3	10,4	9,5	-2,1
Znojmo	33 974	33 964	146	88	320	168	350	-30	-79	-109	4,3	2,6	9,4	10,3	-3,2

Název města	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemřelí	Přírůstek (úbytek)		Sňatky	Rozvody	Živě narození	Zemřelí	Celkový přírůstek	
								přirozený	stěhování						celkový
Příbram	33 695	33 553	151	113	351	138	373	-22	-218	-240	4,5	10,4	11,1	-7,1	
Cheb	32 933	32 823	142	78	320	196	299	21	-265	-244	4,3	2,4	9,1	-7,4	
Kolín	31 075	31 077	143	105	335	125	311	24	11	35	4,6	3,4	10,0	1,1	
Trutnov	30 881	30 860	135	117	290	134	339	-49	-48	-97	4,4	3,8	11,0	-3,1	
Orlová	30 879	30 722	135	88	271	95	308	-37	-229	-266	4,4	2,8	10,0	-8,6	
Písek	29 788	29 769	119	80	289	112	284	5	35	40	4,0	2,7	9,7	1,3	
Kroměříž	28 922	28 926	127	88	284	91	306	-62	17	-45	4,4	3,0	9,8	-1,6	
Šumperk	26 931	26 870	114	63	237	96	303	-66	-104	-170	4,2	2,3	11,3	-6,3	
Vsetín	26 934	26 817	132	65	267	102	276	-9	-150	-159	4,9	2,4	9,9	-5,9	
Vlašské Meziříčí	26 690	26 623	109	57	247	98	300	-53	-117	-170	4,1	2,1	9,3	-6,4	
Litvínov	25 591	25 406	84	57	218	102	311	-93	-277	-370	3,3	2,2	8,5	-14,5	
Uherské Hradiště	25 358	25 343	93	71	227	74	254	-27	-84	-111	3,7	2,8	9,0	-4,4	
Český Těšín	25 119	25 106	121	63	267	91	257	10	-58	-48	4,8	2,5	10,6	-1,9	
Hodonín	25 192	25 094	126	63	223	102	243	-20	-145	-165	5,0	2,5	8,9	-6,5	
Břeclav	24 982	24 925	103	61	238	122	232	6	-96	-90	4,1	2,4	9,5	-3,6	
Krnov	24 598	24 518	91	60	232	103	249	-17	-123	-140	3,7	2,4	9,4	-5,7	
Litoměřice	24 334	24 316	108	62	269	97	233	36	-108	-72	4,4	2,5	11,1	-3,0	
Sokolov	24 035	23 981	114	76	219	131	250	-31	-99	-130	4,7	3,2	9,1	-5,4	
Nový Jičín	23 762	23 731	95	61	251	109	238	13	-149	-136	4,0	2,6	10,6	-5,7	
Havlíčkův Brod	23 545	23 483	82	47	242	95	225	17	-83	-66	3,5	2,0	10,3	-2,8	
Chrudim	23 195	23 182	106	64	245	90	218	27	-62	-35	4,6	2,8	10,6	-1,5	
Strakonice	23 018	22 961	88	47	231	83	235	-4	-62	-66	3,8	2,0	10,0	-2,9	
Kopřivnice	22 758	22 649	101	52	202	55	186	16	-192	-176	4,4	2,3	8,9	-7,7	
Klatovy	22 431	22 424	92	68	219	99	251	-32	-23	-55	4,1	3,0	9,8	-2,5	
Ždár nad Sázavou	21 968	21 845	82	47	209	64	222	-13	-210	-223	3,7	2,1	9,5	-10,2	
Jindřichův Hradec	21 803	21 824	91	67	213	88	174	39	-68	-29	4,2	3,1	9,8	-1,3	
Bohumín	21 815	21 726	100	68	203	77	267	-64	-107	-171	4,6	3,1	9,3	-7,8	
Vyškov	21 527	21 496	100	56	222	79	219	3	-105	-102	4,6	2,6	10,3	-4,7	
Blansko	20 815	20 841	79	69	224	91	204	20	52	72	3,8	3,3	10,8	3,5	
Kutná Hora	20 518	20 470	97	62	206	84	223	-17	-117	-134	4,7	3,0	10,0	-6,5	
Náchod	20 565	20 434	89	59	198	78	250	-52	-179	-231	4,3	2,9	9,6	-11,2	
Jirřkov	20 290	20 230	74	84	207	121	210	-3	-116	-119	3,6	4,1	10,2	-5,9	

Radek Havel

Pohyb obyvatelstva České republiky podle krajů a okresů v roce 2012

Population and vital statistics of the Czech Republic 2012.: regions and districts

Území	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemřelí		Přistěhovaní (úbytek)		Sňatky	Rozvody	Živě narození na 1 000 obyvatel	Zemřelí	Celkový přírůstek
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirození					
Česká republika	10 509 286	10 516 125	45 206	26 402	108 576	37 733	108 189	285	175	387	10 293	10 680	4,3	10,3	1,0
Hlavní město Praha	1 243 695	1 246 780	5 807	2 788	14 176	4 171	12 411	22	11	1 765	3 351	5 116	4,7	10,0	4,1
Středočeský kraj	1 285 945	1 291 816	5 567	3 614	14 428	4 861	12 752	30	25	1 676	10 795	12 471	4,3	9,9	9,7
Benešov	95 659	95 883	385	196	1 059	451	1 029	4	2	30	408	438	4,0	10,8	4,6
Beroun	86 642	87 184	406	285	959	352	914	4	3	45	1 083	1 128	4,7	10,5	13,0
Kladno	159 520	159 984	694	493	1 760	736	1 692	3	3	68	783	851	4,4	10,6	5,3
Kolín	96 997	97 279	461	280	1 053	334	1 031	5	4	22	554	576	4,8	10,6	5,9
Kutná Hora	74 340	74 359	323	182	741	247	895	1	1	-154	180	26	4,3	12,0	0,3
Mělník	104 277	104 148	445	275	1 078	476	1 049	2	2	29	-50	-21	4,3	10,3	-0,2
Mladá Boleslav	124 153	124 470	546	349	1 323	411	1 108	3	3	215	519	734	4,4	10,7	5,9
Nymburk	94 767	95 279	402	242	1 044	318	930	2	2	114	805	919	4,2	9,8	9,7
Praha-východ	153 731	155 588	639	459	2 095	555	1 293	1	1	802	3 335	4 137	4,2	13,6	26,9
Praha-západ	126 536	128 326	564	414	1 649	409	967	1	1	682	2 845	3 527	4,5	7,6	27,9
Příbram	113 790	113 905	477	312	1 119	371	1 239	3	3	-120	363	243	4,2	10,9	2,1
Rakovník	55 533	55 411	225	127	548	201	605	1	-	-57	-30	-87	4,1	10,9	-1,6
Jihočeský kraj	636 381	636 611	2 756	1 595	6 655	2 419	6 504	18	9	151	322	473	4,3	10,5	0,7
České Budějovice	187 811	188 264	930	525	2 119	794	1 883	8	3	236	724	960	5,0	10,0	5,1
Český Krumlov	61 293	61 231	249	159	660	307	519	2	-	141	-243	-102	4,1	10,8	-1,7
Jindřichův Hradec	92 269	92 222	388	216	921	322	945	-	-	-24	-181	-205	4,2	10,2	-2,2
Písek	70 543	70 524	275	173	659	251	768	5	4	-109	173	64	3,9	10,9	0,9
Prachatice	51 064	51 030	224	103	548	180	513	1	-	35	-86	-51	4,4	10,7	-1,0
Strakonice	70 690	70 657	285	133	710	220	786	1	1	-76	-32	-108	4,0	11,1	-1,5
Tábor	102 711	102 683	405	286	1 038	345	1 090	1	1	-52	-33	-85	3,9	10,6	-0,8

(1. pokračování)

Území	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zeměli		Přírůstek (úbytek)		Sňatky	Rozvody na 1 000 obyvatel	Živě narození na 1 000 obyvatel	Zeměli	Celkový přírůstek
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirozený stěhováním					
Píseňský kraj	572 016	572 687	2 498	1 452	5 768	2 405	15	11	1 213	978	4,4	2,5	10,1	10,5	1,7
Domažlice	60 761	60 858	303	175	610	252	-	-	145	131	5,0	2,9	10,0	10,3	2,2
Klatovy	87 442	87 340	326	198	831	328	4	3	-144	-282	3,7	2,3	9,5	11,1	-3,2
Píseň-město	185 007	185 275	824	479	1 899	839	4	2	415	404	4,5	2,6	10,3	10,3	2,2
Píseň-jih	62 117	62 163	246	152	605	241	-	-	223	130	4,0	2,4	9,7	11,2	2,1
Píseň-sever	75 869	76 232	327	195	743	304	4	3	523	514	4,3	2,6	9,8	9,9	6,8
Rokycany	47 681	47 770	232	121	519	173	-	-	191	157	4,9	2,5	10,9	11,6	3,3
Tachov	53 139	53 049	240	132	561	268	3	3	-140	-76	4,5	2,5	10,6	9,4	-1,4
Karlovarský kraj	302 484	301 726	1 297	880	2 820	1 253	9	4	-1 187	-1 439	4,3	2,9	9,3	10,2	-4,8
Cheb	92 797	92 557	401	220	840	422	3	2	-379	-432	4,3	2,4	9,1	9,6	-4,7
Karlovy Vary	118 191	117 868	513	374	1 085	448	1	-	-410	-584	4,3	3,2	9,2	10,7	-4,9
Sokolov	91 496	91 301	383	286	895	383	5	2	-398	-423	4,2	3,1	9,8	10,1	-4,6
Ústecký kraj	827 317	826 764	3 341	2 294	8 215	3 819	33	19	-518	-1 262	4,0	2,8	9,9	10,8	-1,5
Děčín	132 619	132 540	508	386	1 320	675	6	3	-81	-178	3,8	2,9	10,0	10,6	-1,3
Chomutov	125 594	125 306	544	444	1 236	646	3	1	-371	-452	4,3	3,5	9,8	10,5	-3,6
Litoměřice	119 234	119 318	463	290	1 199	388	3	-	155	68	3,9	2,4	10,1	10,8	0,6
Louny	86 725	86 613	328	183	837	405	2	1	-160	-169	3,8	2,1	9,7	11,5	-1,9
Most	114 754	115 005	450	303	1 102	510	6	6	358	210	3,9	2,6	9,6	10,9	1,8
Teplice	128 480	128 266	572	367	1 286	616	5	4	-204	-198	4,5	2,9	10,0	11,6	-1,5
Ústí nad Labem	119 911	119 716	476	321	1 235	579	8	4	17	-560	4,0	2,7	10,3	10,2	-4,5
Liberecký kraj	438 593	438 594	1 929	1 142	4 592	1 939	13	8	-212	-6	4,4	2,6	10,5	10,0	0,0
Česká Lípa	103 026	103 037	479	312	1 029	503	1	-	111	-115	4,6	3,0	10,0	8,9	-1,1
Jablonec nad Nisou	89 921	89 987	363	222	928	421	4	4	37	81	4,0	2,5	10,3	9,8	0,9
Liberec	170 987	171 007	778	448	1 902	782	6	2	158	305	4,6	2,6	11,1	10,2	1,8
Semily	74 659	74 563	309	160	733	233	2	2	-107	-277	4,1	2,1	9,8	11,3	-3,7

(2. pokračování)

Území	Počet obyvatel 1. 7.	Počet obyvatel 31. 12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zeměli			Přírůstek (úbytek)		Sňatky	Rozvody na 1 000 obyvatel	Živě narození na 1 000 obyvatel	Zeměli	Celkový přírůstek	
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirozený	stěhováním						celkový
Královéhradecký kraj	553 290	552 946	2 337	1 354	5 467	2 010	18	10	–358	–552	–910	4,2	2,4	9,9	10,5	–1,6	
Hradec Králové	162 671	162 089	715	349	1 644	595	5	3	22	–153	–131	4,4	2,1	10,1	10,0	–0,8	
Jičín	79 535	79 314	336	160	753	286	2	2	–156	–216	–372	4,2	2,0	9,5	11,4	–4,7	
Náchod	112 062	111 874	488	290	1 091	451	4	2	–123	–209	–332	4,4	2,6	9,7	10,8	–3,0	
Rychnov nad Kněžnou	79 090	79 169	320	206	804	230	–	–	–37	120	83	4,0	2,6	10,2	10,6	1,0	
Trutnov	119 932	119 900	478	349	1 175	448	7	3	–64	–94	–158	4,0	2,9	9,8	10,3	–1,3	
Pardubický kraj	516 409	516 440	2 205	1 275	5 385	1 562	16	10	–18	47	29	4,3	2,5	10,4	10,5	0,1	
Chrudim	104 280	104 206	440	267	1 071	321	5	5	–120	–45	–165	4,2	2,6	10,3	11,4	–1,6	
Pardubice	167 972	168 237	776	427	1 813	468	2	1	53	434	487	4,6	2,5	10,8	10,5	2,9	
Svitavy	105 037	104 971	421	244	1 059	319	4	3	–60	–81	–141	4,0	2,3	10,1	10,7	–1,3	
Ústí nad Orlicí	139 120	139 026	568	337	1 442	454	5	1	109	–261	–152	4,1	2,4	10,4	9,6	–1,1	
Kraj Vysočina	511 627	511 207	2 208	995	5 148	1 557	12	10	–75	–655	–730	4,3	1,9	10,1	10,2	–1,4	
Havlíčkův Brod	95 048	95 053	407	159	959	288	–	–	–48	10	–38	4,3	1,7	10,1	10,6	–0,4	
Jihlava	112 239	112 264	522	255	1 208	366	3	3	77	6	83	4,7	2,3	10,8	10,1	0,7	
Pelhřimov	72 436	72 411	312	150	719	227	2	2	–76	27	–49	4,3	2,1	9,9	11,0	–0,7	
Třebíč	113 153	112 833	501	248	1 080	308	5	3	–74	–423	–497	4,4	2,2	9,5	10,2	–4,4	
Žďár nad Sázavou	118 751	118 646	466	183	1 182	368	2	2	46	–275	–229	3,9	1,5	10,0	9,6	–1,9	
Jihomoravský kraj	1 167 142	1 168 650	4 973	3 001	12 339	3 673	11 709	43	26	630	1 707	4,3	2,6	10,6	10,0	2,0	
Blansko	107 078	107 354	417	279	1 160	373	4	3	114	393	507	3,9	2,6	10,8	9,8	4,7	
Brno-město	378 191	378 327	1 742	1 194	4 365	1 199	14	7	440	–1 078	–638	4,6	3,2	11,5	10,4	–1,7	
Brno-venkov	207 838	208 667	866	484	2 274	564	12	7	256	1 910	2 166	4,2	2,3	10,9	9,7	10,4	
Břeclav	114 895	114 940	441	281	1 101	392	5	3	–26	113	87	3,8	2,4	9,6	9,8	0,8	
Hodonín	156 319	156 165	661	297	1 447	426	4	3	–125	–227	–352	4,2	1,9	9,3	10,1	–2,2	
Vyškov	89 526	89 765	371	210	909	258	884	1	25	398	423	4,1	2,3	10,2	9,9	4,7	
Znojmo	113 295	113 432	475	256	1 083	461	3	2	–54	198	144	4,2	2,3	9,6	10,0	1,3	

Území	Počet obyvatel 1.7.	Počet obyvatel 31.12.	Sňatky	Rozvody	Živě narození	Potraty	Zemřelí			Přírůstek (úbytek)		Sňatky	Rozvody na 1 000 obyvatel	Živě narození na 1 000 obyvatel	Zemřelí	Celkový přírůstek	
							do 1 roku	do 28 dnů	přirozený	stěhováním	celkový						
																	celkem
							celkem	do 1 roku	do 28 dnů	přirozený	stěhováním						celkový
Olomoucký kraj	637 837	637 609	2 669	1 526	6 303	2 043	16	11	-398	-631	-1 029	4,2	2,4	9,9	10,5	-1,6	
Jeseník	40 310	40 189	161	100	361	122	-	-	-66	-231	-297	4,0	2,5	9,0	10,6	-7,4	
Olomouc	232 044	232 267	1 050	616	2 475	753	3	3	152	83	235	4,5	2,7	10,7	10,0	1,0	
Prostějov	109 434	109 346	450	220	1 055	350	4	2	-142	-51	-193	4,1	2,0	9,6	10,9	-1,8	
Přerov	132 768	132 662	515	293	1 246	427	6	3	-184	-177	-361	3,9	2,2	9,4	10,8	-2,7	
Šumperk	123 281	123 145	493	297	1 166	391	3	3	-158	-255	-413	4,0	2,4	9,5	10,7	-3,4	
Zlínský kraj	588 299	587 693	2 420	1 327	5 493	1 798	14	7	-600	-737	-1 337	4,1	2,3	9,3	10,4	-2,3	
Kroměříž	107 159	106 995	462	272	992	339	3	2	-188	-137	-325	4,3	2,5	9,3	11,0	-3,0	
Uherské Hradiště	143 593	143 494	547	301	1 277	401	3	1	-203	-117	-320	3,8	2,1	8,9	10,3	-2,2	
Vsetín	144 876	144 675	626	291	1 374	459	1	1	-156	-216	-372	4,3	2,0	9,5	10,6	-2,6	
Zlín	192 671	192 529	785	463	1 850	599	7	3	-53	-267	-320	4,1	2,4	9,6	9,9	-1,7	
Moravskoslezský kraj	1 228 251	1 226 602	5 199	3 159	11 787	4 223	26	14	-1 361	-2 650	-4 011	4,2	2,6	9,6	10,7	-3,3	
Bruntál	96 143	95 873	354	240	868	409	1	1	-96	-360	-456	3,7	2,5	9,0	10,0	-4,7	
Frydek-Místek	212 049	212 448	931	568	2 148	711	4	2	-81	676	595	4,4	2,7	10,1	10,5	2,8	
Karviná	262 017	260 919	1 124	719	2 406	939	5	3	-547	-1 609	-2 156	4,3	2,7	9,2	11,3	-8,2	
Nový Jičín	152 094	151 960	633	332	1 485	447	5	3	-21	-241	-262	4,2	2,2	9,8	9,9	-1,7	
Opava	177 032	177 079	758	394	1 685	572	3	1	-173	79	-94	4,3	2,2	9,5	10,5	-0,5	
Ostrava-město	328 916	328 323	1 399	906	3 195	1 145	8	4	-443	-1 195	-1 638	4,3	2,8	9,7	11,1	-5,0	
Radek Havel																	

Population

2012, ročník 67, číslo 4

Rubrika **Demografická situace ve Francii** zahrnuje dva následující příspěvky.

Současný demografický vývoj ve Francii: relativně slabá úmrtnost ve vysokém věku

(*F. Prioux, M. Barbieri, s. 59–656*)

Podle autorů nadále pokračoval pozitivní demografický vývoj země. V roce 2011 se zvýšil počet obyvatel o 332 tisíc osob na 63,4 milionu osob bez obyvatel zámořských departementů. Obdobně jako v předcházejících letech pozitivní vývoj probíhal díky přirozenému přírůstku. Ten měly v Evropě lepší než Francie pouze Island a Irsko.

Podrobný pohled na francouzský vývoj studie rozebírá těmito kapitolami: Obecný vývoj a věková struktura populace, Imigrace, Porodnost a plodnost, Potratovost, Manželství, PACS (občanský pakt solidarity) a rozvody, Úmrtnost.

Text je doplněn doprovodnými tabulkami a velkým množstvím ilustrujících grafů (uvádějících i mezinárodní srovnání). Součástí práce je také statistická příloha s celkem 15 tabulkami.

Vývoj rodinné situace podle francouzských sčítání v letech 1962–2009

(*L. Toulemon, s. 657–681*)

Díky datům sčítání autor popisuje poměrně přesně padesátiletý vývoj francouzských rodin. Heslovitě lze shrnout tento vývoj za půl století: méně dětí v rodinách, více rodin s jedním rodičem a samostatně žijící jedinci. Podrobně pak rozebírá rodinnou situaci velmi diferencovanou podle pohlaví a věku, vývoj měnicího se stavu osob ve věku od čtyřiceti let a rodinnou situaci a sociodemografické znaky. V závěrečné části podrobně zmiňuje přednosti a limity sčítání pro toto srovnání.

V oddílu **Články** se čtenáři mohou seznámit s příspěvky na téma délka trvání života a vývojové tendence.

Délka trvání života nejběžnějších dospělých v 18. století: příklad francouzské Kanady

(*N. Ouellette, J. M. Robine, R. Bourbeau, B. Desjardins, s. 683–709*)

Mezinárodní kolektiv autorů (USA, Francie, Kanada) se věnuje specifickému indikátoru – modálnímu věku úmrtí (věk, ve kterém jsou nejčetnější úmrtí) a to v době zhruba před 250 lety v Kanadě. Připomeňme, že modální věk úmrtí se stal v posledních letech velmi důležitým ukazatelem při zkoumání lidské dlouhověkosti. Po historickém srovnání rozdělení úmrtí podle věku v 18. a 19. století v několika zemích se autoři věnují již samotné oblasti kanadského Québecu. Ten je totiž svojí excelentní evidencí obyvatel podle pohlaví a věku bohatým zdrojem historických dat za období druhé poloviny 18. století. S využitím těchto dat a matematického aparátu (neparametrické vyhlazování) pak odhadují modální věk při úmrtí, který se v té době u francouzsko-kanadských dospělých pohyboval kolem 73 až 76 let u žen a asi mezi 71 až 74 roky u mužů. V závěru studie se autoři věnují, vzhledem k tomuto výrazně vysokému modálnímu věku úmrtí, podmínkám života ve francouzské Kanadě v 18. století.

Skutečnost a vývojové tendence plodnosti ve čtyřech evropských zemích

(*B. Kapitány, Z. Spéder, s. 711–744*)

Maďarští demografové srovnávají vývoj plodnosti ve zvolených zemích, které představují čtyři středně velké země – Holandsko, Švýcarsko a z postkomunistických Maďarsko a Bulharsko. S využitím čtyř anket provedených v uvedených zemích v letech prvního desetiletí tohoto století zjišťují diferenci mezi záměrem mít dítě a vlastní realizací tohoto záměru. Autoři při svém popisu situace vytváří typologii plodnosti v podobě záměru a vlastního „úspěchu“. Roli zde hraje zejména věk, dále pak počet již narozených dětí a podoba existujícího svazku partnerů. Uplatňují se i další vlivy jako např. ekonomická aktivita, postavení v zaměstnání a další.

Dále následují dvě informace z rubriky **Zprávy z výzkumu**.

Odhady změn migrace pro možnosti mezinárodního srovnání*(D. Courgeau, S. Muhidin, M. Belle)*

Autoři (z francouzského institutu demografických studií a ze dvou australských universit) se věnují modelům, včetně v příloze uvedeného matematického aparátu, pomocí kterých lze prostorové nebo časově provádět odhad migrace různých teritorií či států. Na několika případech řady zemí pak ukazují na výsledky použití těchto modelů.

Rozšíření cigaret v Německu, v západní a východní části: generační perspektiva*(Ch. Westphal, G. Doblhammer)*

Autorky Rostockého centra pro výzkum demografických změn se zabývají difúzním rozšířením kouření ve dvou základních částech dnešního Německa. Vychází přitom z odpovědí na otázky položené v rámci čtyř šetření německého mikrocenzu v letech 1995, 1999, 2003 a 2005. Ty zaznamenávají odpo-

vědi o současných a minulých kuřáckých návycích za generace narozené do roku 1970. Proces difuze pak charakterizují ve čtyřech fázích a specifikují rozdíly mezi muži a ženami, včetně srovnání mezi západní a východní částí Německa.

Posledním zastoupeným oddílem časopisu *Population* je **Bibliografie – Ekonomie a populace**.

Z devíti knih, sedmi francouzských a dvou zahraničních v angličtině, lze připomenout například knihu s názvem „Století práce žen ve Francii 1901–2011“ (M. Maruani, M. Meron, 229 s.), „K zaměstnávání seniorů“ (J. O. Hairault, 78 s.), „Politická ekonomie a sociální ochrana“ (M. Elbaum, 560 s.), „Nové střední třídy“ (D. Goux, E. Maurin, 118 s.) a „Profesionální mobilita“ (R. Duhautois, H. Petit, D. Remillon, 126 s.).

LP

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK 49, ČÍSLO 2, 2013

STATI

Vladimír Krivý, Miloslav Bahna | str. 191 Mezi ideovou sebaidentifikací a expertním zaradením: metoda latentních ideových typov

Miloš Havelka | str. 221 Sekularizace, odkouzlení světa a „pluralizace nábožensosti“

Ondřej Hejnal | str. 241 | Hilton jako „fekální dvůr“: Socioprostorové aspekty bezdomovectví

Lucie Jarkovská, Kateřina Lišková | str. 269 Tradice, její rozpad a záchrana skrze sex: Diskurzivní strategie odpůrců sexuální výchovy

Tomáš Profant | str. 291 „Rozvoj“ a moc. Sociologické analýzy moci v „rozvojové“ spolupráci

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje:

Postservis, Poděbradská 39, 190 00 Praha 9, tel. 800 300 302, e-mail: predplatne@prstc-p.cpost.cz
nebo

Sociologický časopis/Czech Sociological review – Tiskové a ediční oddělení Sociologického ústavu AV ČR,
v v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. +420 210 310 217, +420 210 310 218, e-mail: Monika.Kuzelova@soc.cas.cz

Population et Sociétés

2013, č. 499–501

Duben, č. 499

Naděje na dožití při dobrém zdraví Evropanů

(Robine, J. - M. - Cambois, E.)

Autorky se na základě údajů zveřejňovaných Eurostatem od roku 2005, čerpajících mimo jiné z výběrového šetření SILC, věnují vývoji naděje na dožití ve státech Evropské unie. Podrobně se přitom zabývají velmi důležitou otázkou, zda je tato naděje spojená s různými formami omezení (limity aktivity, chronické onemocnění, špatný zdravotní stav). Příslušné tabulky a grafy dokumentují naději na dožití za jednotlivé země EU včetně specifikace jednotlivých limitujících faktorů.

Květen, č. 500

Když je odloučení rodičů doprovázené zhroucením vztahu mezi otcem a dítětem

(Régnier-Loilier, A.)

Analýza ankety Demografického institutu (INED) a Statistického institutu (Insee), Studie rodinných a mezigeneračních vztahů „se zabývá“ otázkou, jak často děti po separaci rodičů vidí svého otce a kolik jich je. Téměř každé páté dítě (18 %) rodičů žijících odděleně ve Francii nikdy neuvidí svého otce. Podrob-

ný text ilustrují dva grafy ukazující frekvenci setkávání dětí a rodičů podle věku v rozdělení na separované a neseperované rodiče a druhý prezentující frekvenci setkání dítěte a otce ve vazbě na dobu trvání a způsobu setkání. Zajímavá je rovněž tabulka podrobně specifikující děti, které nikdy neviděly svého otce, podle různých charakteristik.

Červen, č. 501

Angličtina psancem? Anketa o jazycích výzkumu a vzdělávání ve Francii

(Héran, F.)

Přes existenci tzv. Toubonova zákona podporujícího používání francouzštiny, rozšíření angličtiny jako komunikačního prostředku ve vědě i výuce ve Francii postupuje. Podle ankety Elivre z roku 2008 se její postavení pohybuje mezi „monopolem a dominancí“. Angličtina jako používaný jazyk dominovala jednoznačně v exaktních vědách (např. ve fyzice, chemii, v základní biologii byla jazykem výlučným nebo téměř výlučným ze dvou třetin, přičemž více než jednou čtvrtinou jazykem dominantním). Francouzština neztratila určitý význam v sociálních a humanitních vědách s podílem jedné dvacetiny, v samotných humanitních vědách byl její podíl více než čtvrtinový. Podrobnou informaci o postavení angličtiny nejenom ve výzkumu ale i na vysokých školách autor dokresluje čtyřmi grafy (dva se váží na jednotlivé generace vědců) i vysvětlujícími rámečky ohledně zákona Jacquese Toubona, předkladatele návrhu.

LP

Studies in Family Planning

2011, 42, č. 3. New York: Population Council

Legalizaci potratů v hlavním městě Spojených států mexických (dále jen Mexika) je věnováno celé třetí monotematické číslo časopisu. V téměř devítimilionovém městě Ciudad de México (též anglicky Mexico City nebo česky Mexiko) byly dobrovolné potraty v prvním trimestru dekriminlizovány až v roce 2007 a samotné legalizaci předcházelo dlouhé období veřejné diskuze. Konkrétně se datuje tento reformní legislativní mezník k 24. dubnu 2007.

Mohlo by se zdát, že slovo „reformní“ zní až příliš silně, avšak **výrazně katolický region Latinské Ameriky** je v oblasti potratů znám svými restriktivními zákony. Ve většině států Mexika jsou potraty povoleny pouze v omezených případech, např. riziko úmrtí ženy, početí v důsledku znásilnění či incestu. Méně než polovina států povoluje dále potraty z důvodu zjištěné vrožené vady plodu nebo vážného zdravotního rizika, které těhotenství pro ženu představuje. I když jsou potraty za těchto okolností možné, neznamená to, že bude potrat v konečném důsledku skutečně povolen. Navzdory hojnému užívání antikoncepce je podíl nechtěných těhotenství stále vysoký (hovoří se o více než polovině těhotenství). Proto není divu, že je v regionu Latinské Ameriky zaznamenán vysoký výskyt neodborně provedených potratů. Podle WHO mohou být ročně provedeny téměř 4 miliony takových potratů, tedy zhruba 1 potrat na 3 živě narozené děti.

Od 24. dubna 2007 jsou v hlavním městě Mexika abortivní služby poskytovány místním bezplatně a za nevelký poplatek rovněž ženám z jiných států Mexika. Brzy po legalizaci byly legální potraty (ILE – interrupción legal del embarazo) napadeny odpůrci u nejvyššího soudu za neústavnost, přesto však byla reforma v srpnu 2008 úspěšně ratifikována. Mexiko je federální stát a mnohé zákony mají jednotlivé státy individuální. Legalizace potratů v Ciudad de México vyvolala nečekané reakce. Ostatní mexické státy vzor hlavního města nenásledovaly, naopak v mnohých

státech se legislativa od té doby zpřísnila a dostupnost potratů se zhoršila.

V tomto speciálním čísle časopisu se na potraty nahlíží z různých pohledů a souhrn příspěvků dokumentuje mezník reformy v hlavním městě Mexika. Spoluautoři podílející se na jednotlivých člancích pocházejí z různých oblastí státní, zdravotnické a akademické sféry. Legalizace potratů je obecně chápána jako klíčový krok k posílení práv žen, genderové rovnosti a zlepšení sexuálního a reprodukčního zdraví.

Článek **Patient Characteristics and Service Trends Following Abortion Legalization on Mexico City, 2007–2010** (M. Mondragón y Kalb a kol.) hodnotí na vzorku přibližně 20 tisíců žen z patnácti soukromých a státních zdravotnických zařízení situaci v prvních třech letech po legalizaci. Po podstoupení potratu byl zaznamenán nárůst užívání antikoncepce, kdy výrazně poklesl podíl žen, které neužívají žádnou z forem antikoncepce. Dosaženo bylo rovněž přechodu k bezpečnějším a méně invazivním metodám potratu. Průměrná délka těhotenství ukončených potratem byla ve sledovaném období 7,7 týdne a počet opakovaných potratů po legalizaci nevzrostl. Tato skutečnost je zároveň důkazem, že potrat není ženami vnímán jako jedna z běžných forem regulace plodnosti, což tvrdili odpůrci reformy.

M. G. van Dijk a kol. představili v příspěvku **Women's Experiences with Legal Abortion in Mexico City: A Qualitative Study** výstupy z rozhovorů se ženami, které v roce 2008 podstoupily potrat. Porovnávány byly služby soukromých a státních zdravotnických zařízení. Ženy byly se servisem v obou typech zařízení vysoce spokojeny. Na druhé straně však z rozhovorů vyplývá, že státem provozované kliniky byly zpočátku přetížené a vyzařovaly nepříjemnou atmosféru. Důvodem může být skutečnost, že zde byly potraty v minulosti prováděny pouze ve velmi omezené míře. Přibližně o rok později bylo zřízeno první státní zdravotnické zařízení se specializací na potraty. Pozitivně je hodnocena možnost výběru typu zařízení, kterému žena více důvěřuje, což snižuje pravděpodobnost hledání jiného řešení ukončení těhotenství. Navzdory rozšířeným službám však některé ženy stále upřednostňují svépomocný přístup před vyhledáním odborné lékařské péče, což naznačuje jisté rezervy v informační kampani a propagaci antikoncepčních metod.

Tři velké a co do otázek téměř totožné výzkumy veřejného mínění v období před a po legalizaci potratů v hlavním městě Mexika byly klíčovým datovým zdrojem článku **Public Opinion on Abortion in Mexico City after the Landmark Reform** (K. S. Wilson a kol.). Vztah mezi veřejným míněním a kroky vlády je patrný, neboť podpora potratového zákona veřejností od legalizace postupně roste (2007 – 38 %, 2008 – 63 %, 2009 – 74 %). Podobné výzkumy často ovlivňují i důležitá rozhodnutí v citlivých otázkách opačným směrem. Například průzkumy veřejného mínění z let 2007 a 2008 měly vliv na rozhodnutí nejvyššího soudu ohledně stížností na neústavnost legalizace potratů. S pomocí programu SPSS je v příspěvku testován vztah mezi socio-demografickými charakteristikami a názorem (resp. znalostmi) ohledně legalizace potratů. Překvapivě se na postoji a erudovanosti respondentů neprokázal vliv náboženského vyznání, signifikantní však byla intenzita praktikování víry. Lidé, kteří pravidelně navštěvují bohoslužby, mají větší povědomí o potratové reformě. Pozitivní přístup ve veřejném mínění však nemusí nutně znamenat, že by lidé byli pro potrat v případě, že by se osobně ocitli v dané situaci.

X. Contreras a kol. provedli výzkum se zdravotníky, pro které jsou potraty každodenní pracovní náplní. Příspěvek **Experiences and Opinions of Health-Care Professionals Regarding Legal Abortion in Mexico City: A Qualitative Study** je založen na 64 polostrukturovaných rozhovorech, ze kterých vyplývá, že rok po legalizaci nebyla zařízení dostatečně materiálně a personálně zabezpečena. Problém spatřují zainteresované osoby hlavně v implementaci reformy. Veřejné nemocnice a její personál nebyly připravené na náhlý příliv tisíců žen hledajících bezpečné a legální abortivní služby, které byly nad rámec dosavadní pracovní náplně zdravotníků. Z kapacitních důvodů se vyskytly i nešetrné případy, kdy byla pacientka po zákroku umístěna na pokoj se ženou, která právě porodila.

Ačkoli jsou zdravotníci z naprosté většiny nakloněni legalizaci potratů, vnímají někteří z nich tento zákrok jako porušení Hippokratovy přísahy a někdy se snaží tomuto úkonu vyhnout.

Dopady přijetí legislativy umožňující dobrovolné rozhodnutí ženy ukončit těhotenství potratem v Ciudad de México na legislativu vybraných osmi mexických států je obsahem článku **Public Opinion an Abortion in Eight Mexican States amid Opposition to Legalization** (J. Valencia Rodríguez a kol.). Zpřístupnění potratů v hlavním městě vyvolalo negativní vlnu v okolních státech. První vlašťovkou byl v tomto ohledu stát Baja California, kde byla zpřísněna legislativa již na podzim 2008. Následovalo 8 států během roku 2009 a do července 2011 zpřísnilo potratovou legislativu 17 z celkových 31 států Mexika. Přitom z průzkumů v osmi mexických státech vyplývá, že 44 % respondentů se k legalizaci potratů v hlavním městě staví pozitivně.

V posledním článku **Abortion in Latin America: Changes in Practice, Growing Conflict, and Recent Policy Developments** A. Kulczycki zkoumá legalizaci potratů v kontextu právního rámce v osmi vybraných zemích latinskoamerického regionu. Přestože zde proběhly v posledních letech velké změny, některé vzorce populačního chování zůstaly nezměněné. Region Latinské Ameriky má silnou tradici v aktivistických projevech ohledně potratů, někde se restrikce po roce 2008 rozšířily (Salvador, Nikaragua a Dominikánská republika), jinde zmírnilly (Kolumbie a hlavní město Mexika). I po legalizaci potratů však přetrvávají určité bariéry (např. sociální stigma, náklady, vzdálenost a nedostatek zdravotnických zařízení). Na toto téma chybí dostatečné množství regionálních studií. Většina předchozích prací se týká Mexika a Brazílie, několik Argentiny a Kolumbie, žádná studie nebyla například provedena v Karibských zemích.

Hana Bednářová

Výběr české demografické literatury za 2. pololetí 2012 a 1. pololetí 2013

I. Knižní publikace

1. Barvíková, J. – Palonciová, J. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - umístování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu*. Praha: VÚPSV, 2012, 112 s.
2. Bittnerová, D. – Doubek, D. – Levínská, M. *Funkce kulturních modelů ve vzdělávání*. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2012, 309 s.
3. Bosničová, N. – Kolářová, J. (eds.). *Kde to ladí a kde skřípe: sladování práce a péče v mezinárodní perspektivě*. Praha: Gender Studies, 2012, 71 s.
4. Brinzanik, R. – Hüls Witt, T. *Budeme žít věčně?* Zlín: Kniha Zlín, 2012, 250 s.
5. Čevelová, Z. *Gender, víra a manželství v „dlouhém“ 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, 244 s.
6. Frýdlová, P. – Jonášová, K. – Svobodová, L. *Mateřská dovolená, nebo rodičovský čas? Zkušenosti sedmi českých matek, které pracují a vychovávají své děti v jiných zemích EU*. Praha: Gender Studies, 2012, 52 s. Dostupné z: <http://www.genderstudies.cz/download/Materska_Rodicovsky_Cas_web.pdf>.
7. Grulich, J. *Migrace městského a venkovského obyvatelstva. Farnost České Budějovice 1750–1824*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2013, 391 s.
8. Hašková, H. – Saxonberg, S. – Mudrák, J. *Péče o nejmenší. Boření mýtů*. Praha: SLON, 2013, 200 s.
9. Haškocová, H. *Sociální gerontologie aneb Seniori mezi námi*. Praha: Galén, 2012, 194 s.
10. Heřmanová, E. *Koncepty, teorie a měření kvality života*. Praha: SLON, 2013, 239 s.
11. Holmerová, I. – Ferreira, M. – Wija, P. et al. *Productive Ageing: Conditions and Opportunities*. Praha: Fakulta humanitních studií, UK, 2012, 106 s. Dostupné z: <<http://www.cello-ilc.cz/wp-content/uploads/2013/03/monografie.pdf>>.
12. Hornová, M. (ed.). *Pečuj a vypečeme tě: zpráva o neplacené práci v ČR*. Praha: Gender Studies, 2012, 82 s. Dostupné z: <http://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/hbs_pecuj_a_vypeceme_te_zprava_o_neplacene_praci_v_cr_pdf_web.pdf>.
13. Kameníček, J. *Lidský kapitál. Bohatství, které dřímá v nás*. Praha: Karolinum, 2012, 232 s.
14. Kostecký, T. – Lux, M. *Bytová politika. Teorie a inovace pro praxi*. Praha: SLON, 2012, 229 s.
15. Kratochvíl, M. *Je zygota lidskou osobou?* Praha: Triton, 2012, 216 s.
16. Krejčí, J. – Leontiyeva, Y. *Cesty k datům*. Praha: SLON, 2013, 469 s.
17. Machovcová, K. (ed.). *Možnosti a bariéry zaměstnávání rodičů. Praktické tipy pro zaměstnavatele*. Praha: Gender Studies, 2012, 71 s. Dostupné z: <http://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/moznosti_a_bariery_zamestnavani_rodicu_web.pdf>.
18. Navrátilová, A. *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2012, 424 s.
19. Tóth, A. – Novotný, L. – Stehlík, M. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2012, 722 s.
20. Simonová, N. *Vzdělanostní nerovnosti v české společnosti*. Praha: SLON, 2012, 180 s.
21. Stráňková, J. *Výchova a vzdělávání dívek na cestě k moderní občanské společnosti. Genderové a sociální aspekty procesu socializace mládeže v období 1774–1868*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013, 291 s.
22. Temelová, J. – Pospíšilová, L. – Ouředníček, M. (eds.). *Nové sociálně prostorové nerovnosti, lokální rozvoj a kvalita života*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o, 2012, 204 s.

II. Soubory údajů

23. *Byty podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. Praha: ČSÚ, 2013.
24. *Demografická ročenka krajů 2002 až 2011*. Praha: ČSÚ, 2012.
25. *Domácnosti podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. Praha: ČSÚ, 2013.
26. *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2011*. Praha: ČSÚ, 2012.
27. *Plodnost žen podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. Praha: ČSÚ, 2013.
28. *Potraty 2011*. Praha: ÚZIS, 2012.
29. *Potraty v roce 2012*. Praha: ÚZIS, 2013.
30. *Rodička a novorozeneček 2011*. Praha: ÚZIS, 2013.
31. *Úmrtnostní tabulky za ČR, oblasti a kraje 2011–2012*. Praha: ČSÚ, 2013.
32. *Věkové složení obyvatelstva*. Praha: ČSÚ, 2013.

33. *Vzdělávání dospělých: specifické výstupy z šetření Adult Education Survey*. Praha: ČSÚ, 2013.
34. *Základní informace o krajích a velikostních skupinách obcí podle výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011 – Česká republika*. Praha: ČSÚ, 2013.
35. *Základní informace o vybraných územních celcích podle SLDB 2011 – ČR, kraje, okresy, správní obvody ORP a obce (včetně městských částí územně členěných statutárních měst)*. Praha: ČSÚ, 2013.
36. *Zemřelí 2011*. Praha: ÚZIS, 2012.
- III. Výběr statí**
37. Berrová, P. *Religiozita na území České republiky v minulosti a dnes*. Veřejná správa (VS), 2012, č. 18, s. 20–23.
38. Bočková, L. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017*. Fórum sociální politiky (FSP), 2013, č. 3, s. 24–26.
39. Bouchalová M. – Kukla, L. *Týraná a netýraná děvčata – dětství, partnerství, mateřství: longitudinální studie*. Časopis lékařů českých (ČLČ), 2012, č. 7, s. 343–355.
40. Dudová, R. *Práce a péče o stárnoucí rodiče*. Rovné příležitosti (do firem) (RP), 2013, č. 2. Dostupné z: <<http://zpravodaj.feminismus.cz/cz/clanek/prace-a-pece-o-starnouciho-rodice>>.
41. Ferrarová, E. *Úřad roku „Půl na půl“ – Respekt k rovným příležitostem*. VS, 2013, č. 11, s. 18–21.
42. Janebová, R. *Opomíjené ženy a neviditelní muži „sendvičové generace“ v české sociální práci*. RP, 2013, č. 2. Dostupné z: <<http://zpravodaj.feminismus.cz/cz/clanek/opomijene-zeny-a-neviditelni-muzi-sendvicove-generace-v-ceske-socialni-praci>>.
43. Hamplová, D. *Zdraví a rodinný stav: dvě strany jedné mince?* Sociologický časopis (SČ), 2012, č. 4, s. 737–755.
44. Horský, J. *Pojmy, objekty, vztahy a systémy. Poznámky o místě historické demografie ve vývoji dějepisectví*. Lidé města (LM), 2012, roč. 14, č. 3, s. 421–455.
45. Illmarinen, J. *Stárnoucí zaměstnanci a klíčoví hráči*. VS, 2012, č. 20, s. 16–17.
46. Janičko, M. *Pražští Rusové*. Naše společnost (NS), 2012, č. 2, s. 3–9.
47. Janíčková, P. *Důstojné cesty vedou k pracovnímu uplatnění*. VS, 2013, č. 11, s. 16.
48. Jarošová, R. – Mašata, J. – Stejskal, D. – Brandejská, M. *Opakované potrácení*. Česká gynekologie (ČG), 2013, 78, č. 2, s. 200–205.
49. Kotrusová, M. – Dobiášová, K. *Česká republika na rozcestí mezi domácí a institucionální péčí o seniory*. FSP, 2012, č. 6, s. 2–8.
50. Langhamrová, J. – Fiala, T. *Možný vývoj úrovně vzdělání populace České republiky do roku 2050 aneb jak se bude vyvíjet lidský kapitál*. FSP, 2012, č. 5, s. 2–8.
51. Loužek, M. *Důchodová reforma v ČR po roce 2010*. FSP, 2013, č. 2, s. 10–17.
52. Mikeszová, M. – Lux, M. *Faktory úspěšné reintegrace bezdomovců a nástroje bytové politiky pro řešení bezdomovectví v ČR*. SČ, 2013, č. 1, s. 29–52.
53. Nechanská, B. – Mravčík, V. – Sopko, B. – Velebil, P. *Rodičky užívající alkohol, tabák a nelegální drogy*. ČG, 2012, 77, č. 5, s. 457–469.
54. Nešporová, O. *Mateřství a otcovství v současnosti s přihlédnutím k historickému kontextu*. LM, 2012, roč. 14, č. 3, s. 457–486.
55. Rumpel, P. – Slach, O. *Je Ostrava „smršťujícím se městem“?* SČ, 2012, č. 5, s. 859–878.
56. Řežábek, K. *In vitro fertilizace – rozbor údajů Národního registru asistované reprodukce za roky 2007–2011*. ČG, 2012, 77, č. 4, s. 336–341.
57. Středa, R. *Vyšší reprodukční věk – příčiny snížení reprodukčního potenciálu*. Gynekolog (G), 2013, č. 1, s. 6–7.
58. Stýblová, D. *Výhody pro zaměstnance i zaměstnavatele*. VS, 2013, č. 11, s. 10–11.
59. Šimpach, O. – Langhamrová, J. *Očekávané trendy ve vývoji zaměstnanosti. Predikce zaměstnaných osob ve vybraných odvětvích nevýrobní sféry*. FSP, 2012, č. 4, s. 11–17.
60. Štorová, I. *Šance pro všechny generace na trhu práce*. VS, 2013, č. 11, s. 21–23.
61. Vavrečková, J. – Dobiášová, K. *Integrace dětí migrantů ze třetích zemí v oblasti vzdělávání v České republice*. FSP, 2012, č. 5, s. 9–16.
62. Větr, M. *Porody dětí nízké a velmi nízké porodní hmotnosti ve Fakultní nemocnici v Olomouci (1993–2011)*. ČG, 2013, 78, č. 1, s. 41–55.

63. Vid ovičová, L. *Představy o starobním důchodu a jeho časování – vliv legislativy, práce a rodiny*. FSP, 2013, č. 2, s. 2–9.
64. Vidovičová, L. – Petrová Kafková, M. *Aktivity seniorů ve velkých městech: zdraví, prostor a subjektivní kvalita života*. SČ, 2012, č. 5, s. 939–963.
65. Vohlídalová, M. – Formánková, L. *Částečné úvazky v České republice: šance nebo riziko?* FSP, 2012, č. 5, s. 17–21.
66. Zukal, J. *Dvě formy diskriminace*. VS, 2012, č. 22, s. 24–25.
67. Zukal, J. *Nezadržitelně stárneme*. VS, 2013, č. 11, s. 25.

Excerpované časopisy:

Česká gynekologie (ČG), Časopis lékařů českých (ČLČ), Fórum sociální politiky (FSP), Gynekolog (G), Lidé města (LM), Naše společnost (NS), Rovné příležitosti (do firem) (RP), Sociologický časopis (SČ), Veřejná správa (VS).

MP

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

23. ročník, 2/2013

I. VEDECKÉ ČLÁNKY

1. **Helena Kuvíková, Mária Svidroňová** | Posúdenie schopnosti súkromných neziskových organizácií poskytovať verejné služby
2. **Róbert Grác** | Možnosti využitia priestorovej autokorelácie v kontexte demogeografickej regionalizácie
3. **Babulal Seal, Sk Jakir Hossain** | Testovanie hypotéz: Likelihood ratio testu (LRT) niektorých dôležitých hypotéz v interných modeloch migrácie
4. **Libor Bernát** | Študenti zo Slovenska na strojníckej a elektrotechnickej fakulte Českej vysokej školy technickej v Brne v medzivojnovom období

Vydává Štatistický úrad Slovenskej republiky (vychází 4x do roka), distribuuje a objednávky přijímá ŠÚ SR, informační servis, Miletičova 3, 824 67 Bratislava 26, Slovenská republika, cena výtisku 5 €, cena ročního předplatného 20 €..

PODKLADY

Redakce přijímá rukopisy v tištěné a elektronické podobě. V průvodním dopise uveďte úplnou kontaktní adresu, včetně e-mailu.

ROZSAH PŘÍSPĚVKU:

Textová část studie by neměla přesahovat 20 normostran (1 NS = 1800 znaků vč. mezer), tj. 36 000 znaků včetně mezer. Příspěvky do oddílů: Sčítání lidu, Diskuse a Přehledy by neměly přesahovat 8 NS, recenze 4 NS, zprávy 2 NS a anotace literatury 0,5 NS. Je třeba, aby zasláná studie obsahovala abstrakt do 5 řádků (Ř) v angličtině, resumé do 20 Ř v angličtině, abecední seznam citované literatury a stručnou informaci o autorovi – jeho odborném zaměření a názvy nejdůležitějších prací (do 5 Ř). Do anglického čísla zasílá autor články v angličtině ve stejném rozsahu jako do české verze.

Rukopis je třeba zaslat v textovém editoru Word, zdrojová data pro tabulky a grafy v programu Excel, obrázky a mapy ve formátu *.tif, *.jpg, *.eps. Tabulky, grafy a obrázky je třeba zařadit do textu, jednotlivé strany musí být očíslovány.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní. Rozhodnutí o publikování rukopisu, resp. závěru redakční rady, je autorovi sděleno do 14 dnů po zasedání redakční rady.

Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

ZÁSADY PRO OPTIMÁLNÍ PODOBU PODKLADŮ

A. TEXTY (v textovém editoru MS Word)

1. V nastavení odstavce používejte pouze zarovnání VLEVO (na levou zarážku).
2. Vyznačování v odstavci (kurzívou, tučně) a používání indexů bude do sazby korektně přeneseno.
3. Nepoužívejte (v nastavení vypněte) funkci, která nuceně přesunuje do další řádky jednohláskové předložky a spojky (a, s, z, v, k apod.), jež by jinak vyšly na konec řádky.

B. GRAFY, OBRAZOVÉ SOUBORY

1. Pro zpracování grafů je kromě požadovaného typu (sloupcový, spojnicový, bodový apod.) nutné připojit zdrojová data v programu Excel.
2. Všechny obrazové soubory – např. mapy, fotografie ukládejte mimo textový soubor samostatně ve formátech *.tif, *.jpg, *.eps s odkazem v textu (graf 1, schéma 1 apod.).
3. Pro další technologické zpracování je důležité, aby bitmapové soubory měly ve velikosti 1:1 rozlišení 300 dpi.

C. PRAVIDLA CITACÍ A POPISKY

Příklady základních druhů citací:

Monografie

- Roubíček, V. 1997. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia. (U publikace s více než třemi autory se uvádí jen příjmení prvního autora, na něm následuje zkratka aj., u zahraničních publikací et al.)

- Hantrais, L. (ed.). 2000. *Gendered Policies in Europe. Reconciling Employment and Family Life*. London: Macmillan Press.
- *Potraty*. 2005. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky.

Články v časopisech

- Bakalář, E. – Kovařík, J. 2000. Otcové, otcovství v České republice. *Demografie*, 42, s. 266–272.

Pokud je časopis stránkovaný průběžně v celém ročníku, není nutný údaj o čísle.

Články ve sbornících

- Daly, M. 2004. Rodinná politika v evropských zemích. In *Perspektivy rodinné politiky v ČR*, s. 62–71. Praha: MPSV ČR.

Elektronické dokumenty

Je třeba uvést:

1. specifikaci média (on-line, CD ROM, databáze, datový soubor, disketa)
2. datum stažení (cit. 29. 10. 2005)
3. webovou adresu (dostupné z: <<http://www.czso.cz>>)

Přednášky z konferencí

Maur, E. *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*. Příspěvek přednesený na konferenci Dějiny migrací v českých zemích v novověku. Praha, 14. 10. 2005.

Seznam literatury a odkazy

Jednotlivé položky jsou řazeny podle abecedy, více prací od téhož autora je řazeno sestupně od nejstarší k nejnovější. Pokud má autor v seznamu v jednom roce více plošek, rozlišují se přidáním písmen a, b, c... za rok vydání.

Příklad:

Syrovátka, A. 1962a. Úrazy v domácnosti. *Česká pediatrie*, 17, s. 750–753.

Syrovátka, A. 1962b. Úmrtnost dětí v českých zemích na dopravní úrazy. *Časopis lékařů českých*, 101, s. 1513–1517.

Odkazy v textu na seznam literatury

(Srb, 2004); (Srb, 2004: 36–37); (Syrovátka aj., 1984).

Popisky tabulek a grafů (dodat v češtině a angličtině)

Tab. 1: Pohyb obyvatelstva, 1990–2010; Population and vital statistics, 1990–2010

Graf 1: Relativní věková struktura cizinců a obyvatelstva ČR celkem, 31. 12. 2009; Relative age distribution of foreigners and total population of CR, 31 Dec 2009

Demografie

revue pro výzkum
populačního vývoje

ČESKÝ
STATISTICKÝ
ÚŘAD

Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje
Demografie, Review for Population Research

Vydává Český statistický úřad
Published by the Czech Statistical Office

Redakční rada Editorial Board:

Pavel Čtrnáct (předseda redakční rady Chair of the Editorial Board),
Marie Průšová (výkonná redaktorka Managing Editor),
Markéta Arltová, Boris Burcin, Elwood D. Carlson, Tomáš Fiala, Ludmila Fialová,
Zuzana Finková, Natalia S. Gavrilova, Richard Gisser, Jan Holčík, Klára Hulíková,
Nico Keilman, Juris Kruminš, Věra Kuchařová, Jitka Langhamrová, Martina Miskolczi,
Zdeněk Pavlík, Michel Poulain, Mirjana Rašević, Jiřina Růžková, Jitka Rychtaříková,
Eduard Souček, Luděk Šídlo, Josef Škrabal, Terezie Štyglерová, Leo van Wissen

Adresa redakce: Na padesátém 81, 100 82 Praha 10 - Strašnice

Telefon: +420 274 052 834

E-mail: redakce@czso.cz

www.czso.cz

Časopis je v plném znění uveřejněn (od roku 2004) na internetu na adrese:
(<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demografie>).

Informace o předplatném podává a objednávky přijímá redakce.

Objednávky vyřizuje: Myris Trade, s.r.o., P.O.Box 2, 142 01 Praha 4,

Česká Republika, e-mail: myris@myris.cz

Podávání novinových zásilek povolila Česká pošta, s.p., Odštěpný závod Praha
č.j. nov 6364/98 ze dne 9. 2. 1998

Grafická úprava: Václav Adam

Grafický návrh: Ondřej Pazdera

Tisk: Český statistický úřad

Cena jednoho výtisku: 58,- Kč

Roční předplatné včetně poštovného: 327,- Kč

Indexové číslo 46 465, ISSN 0011-8265 (Print), ISSN 1805-2991 (Online),
Reg. Zn. MK ČR E 4781

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Číslo 3/2013, ročník 55

Toto číslo vyšlo v září 2013

© Český statistický úřad 2013